

BPT
1/4

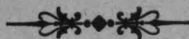
Južnoslovenski filološki časopis
ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС
ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

ИЗДАЈЕ
А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:
А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВШ

КЊИГА XVI

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД 1937

Прилози историји кајкавског дијалекта

I

Текст Пергошићева превода Вербецијева „Трипартитума“.

Питање о тексту Пергошићева превода Вербецијева „Трипартитума“ још није расветљено. Д-р Карло Кадлец то питање је *само сјавио*, а Ђуро Поливка у своме „Објашњењу Пергошићева језика“, штампаном уз текст Пергошићева превода који је године 1909, у редакцији д-р Карла Кадлеца, издала Српска краљевска академија као V књигу свога Зборника за историју, језик и књижевност српског народа: Стефана Вербеција Трипартитум. Словенски превод Ивана Пергошића из године 1574. Издао д-р Карло Кадлец. С објашњењем Пергошићева језика од д-р Ђ. Поливке. Издање задужбине д-ра Н. Крстића. Београд, 1909. Стр. СХХIV + 265 — није се ни осврнуо на питање о тексту Пергошићева превода. Као Поливка, и д-р Фрањо Фанцев прешао је ћутке преко тога питања. Исп. његову расправу: *Beiträge zur historischen serbo-kroatischen Dialektologie*, JArch XXX 367 и д.

Међутим, ако се жели дати права студија о језику Ивана Пергошића, односно о језику у Пергошићеву преводу Вербецијева „Трипартитума“, то питање се пре свега мора расветлити. А праву студију о језику у Пергошићеву преводу наша наука треба што пре да дâ. Ово рекох зато што сматрам да би она, мислим на праву студију о језику у Пергошићеву преводу В. Т., знатно помогла да се изведе начисто питање о пореклу хрватског кајкавског дијалекта. Као што је познато, у нашој науци још то питање није неспорно (исп. § 63 и д.). Па ни друго питање, — питање о томе, „да ли су и уколико су преводи наших и словеначких протестаната били од значаја при стварању почетака кајкавског књижевног језика“

(ЈФ VI 239) — није још расправљено. Као што је познато, Мурков одговор на то питање је потврдан. У својој расправи: „Nekoliko reči o jeziku srpsko-hrvatskih knjiga“, штампаној у Даничићеву Зборнику, стр. 72—107, он вели: „Zato je primer slovenačkih i hrvatskih reformatora ipak delovao i na hrvatske kajkavce, da su počeli pisati materinim slovenskim jezikom“... (стр. 93). А на стр. 105: „Zabadava se Fr. Fancev bori protiv jezičkog uticaja protestantskih knjiga na Vramca i Pergošića kao što se zabadava bori i protiv slovenačkog uticaja na hrvatske protestantske pisce.“ — За проф. Фанцева међутим свако тврђење о утицају словеначке књижевности на кајкавску књижевност — просто је *бајка*. У својој расправи: „О најстаријем богослужју у Posavској Хрватској, штампаној у Zborniku Kralja Tomislava (1925) он на стр. 546 вели: „... kajkavskih oficija u rukopisima moglo je biti i mnogo prije god. 1560, pa je i prema tome hrvatska kajkavska književnost starija i od hrvatskog reformacijskog pokreta uopće. To je bilo potrebno, вели даље, utvrditi, da se vidi, kako je u najmanju ruku nesavremeno tvrđenje prof. Murka... da je upravo primer slovenačkih i hrvatskih reformatora ipak delovao i na hrvatske kajkavce, da su počeli pisati materinim jezikom“. На стр. 549: „Uopće valja istaći, da je prof. Murko svoju hipotezu o zavisnosti hrvatske kajkavske književnosti od hrvatske i slovenačke protestantske književnosti a po njoj i zavisnost Vramčeve „Postile“ od hrvatske ratisponske i Trubarove slovenačke „Postile“ izgradio na vrlo čudnim dokazima, koji su upravo negacija ne samo istine, da prava historija književnoga jezika, koja je svuda zapletena, nije moguća bez historije književnosti... već jednako i istine, da prava historija književnosti, osobito ranijih vijekova, nije moguća ni bez historije jezika“.

Изнео сам све то да се види како је, заиста, један од великих задатака наше науке — свестрано и исцрпно проучавање првих споменика хрватске кајкавске књижевности.

* * *

До данас, као што је познато, није утврђено ни где је ни када је рођен Иван Пергошић. Нешто се о његову животу зна тек од 1574 године, дакле, од године када је у Неделишћу издао свој превод Вербечијева „Трипартитума“. Те године (1574) он се у своме латинском спису „Praefationes et epistolae Desiderii Erazmi Rotterdami“ назива „sedis hujus comit. iudicariae et Varasdinensis civitatis notarius“. Год. 1587/88 био је nuntius града Вараждина

на сабору у Пожуну. Ове друге године, управо 4-II-1588, он се у једном судском записнику града Вараждина помиње као *Joannes literatus Pergossyich*; то је записник који је написан приликом расправљања парнице која се повела после смрти Антуна Врамца због његових (Врамчевих) дугова. У неким другим записницима вараждинског магистрата Пергошић се назива: „*notarius comitatus*“, „*notarius civitatis*“ и „*iuratus civis*“. Као „*literatus*“ Пергошић се у Вараждину, вероватно, дружио с Врамцем, који је у Вараждин дошао 1585 год., и с Блажом Шкрињарићем, који је у то време био градски судија, а пре је био управитељ школе. Пергошић је умро „између 11 новембра 1591 и 8 марта 1592, а највероватније непосредно пред 8 март 1592“. Био је ожењен; деце није имао. Жена му је умрла „вероватно пре 1592“. Њихово имање су наследили његов сестрић Тома Шипрак и његова сестра Агата, Мајка Томина. „Да Пергошић није имао деце, вели Фр. Фанцев (*JArch XXXIV, 474*), доказује и то што су његову кућу већ око 30 јула 1592 год. продали Талијану Леонарду Ганону (који се 1588 год. настанио у Вараждину, а месеца јула примљен за члана општине)“.

Име Пергошић се јавља у хрватским актима већ 1481. У *Monum. histor. 1. et reg. civit. Zagrabiae*, књ. XI, стр. 255 има име *Georgius Pergasych*, а у исправи од год. 1496, која није штампана и чува се у надбискупском архиву, — има опет *Georgius Pergossich de Mikulinc*. Та се два имена (*Pergasych* и *Pergossich*) по мишљењу Фанцева односе на исту личност, а доказ су и за то да је Иван Пергошић по пореклу кајкавац, и то из Вараждина или његове околине. Своје мишљење, да је Пергошић рођен у Вараждину или у његовој најближој околини, Ф. Фанцев поткрепљује и чињеницом — што је Пергошић удао своју сестру Агату за вараждинског грађанина Шипрака (исп. *JArch XXXIV, 472* и д.).

* * *

Пергошићев превод Вербецијева „Трипартитума“

§ 1. Од Пергошићева превода Вербецијева „Трипартитума“ сачувано је пет примерака, од којих се један налази у Универзитетској библиотеци у Загребу, три у библиотеци Народног музеја у Будимпешти и један у Универзитетској библиотеци у Будимпешти. Примерак који се чува у Универзитетској библиотеци у Загребу био је некада својина Ивана Кукуљевића Сакцинског; примерак

1*

није потпун — нема краја регистра. Од три примерка који се чувају у библиотеци Народног музеја у Будимпешти — два су примерка „дефектна“, а један је потпун. Један од прва два дефектна примерка библиотеке Народног музеја у Будимпешти, и то „боље сачувани примерак“ (без насловног листа и једног листа иза пролога) био је својина Људевита Гаја (раније је био својина И. Похакоција), а „више дефектни егземплар те исте библиотеке“ био је својина М. Врховца: „нема насловног листа ни последњег листа регистра. Једно и друго је рукопис (преписано). Осим тога недостају, односно руком су преписани, листови 45 и 46 (крај I дела и то од речи *Akoli ghda ryeftane...* у § 37... и почетак II дела, тј. тит. 1 и прва четири параграфа тит. 2“). Трећи (односно — четврти), потпуни, добро сачувани егземплар библиотеке Народног музеја у Будимпешти био је својина словачког књижевника Јураја Рибaja. Пети примерак, — онај који се чува у Универзитетској библиотеци у Будимпешти био је својина угарског правника Ивана Китонића.

Дело има овај наслов: „*Decretvm koterogaie Verbewczi Istvan diachki popiszal a poterdilghaie Laflou koterie za Mathiassem Kral bil zeuße Ghošpode i Plemenitih hotieniem koteri pod Wugherške Corune ladanie flifse. Od Ivanvssa Pergossicha na Szlouienški iezik obernien. Staman v Nedelišču Leto naffegha zuelichenia 1574.*“

Свој превод Пергошић је посветио Јурју Зринском: *Velikomv i Zmosnomv Ghoszpodinv Goszpodinv Iuriu Zrinškomu vekouechnomu knezu od Zrinia Czešaroue i Kralieue šuetlošti na Wgherškom oršaghu Tarnikmestru, Tolnachniku i Capitanu vŝe dobro od Bogha ŝuomu miloŝtiuomu ghošpodinu felye*“.

Ради бољег разумевања онога што ћу ниже говорити, изнећу овде у транскрипцији из посвете Зринском ове Пергошићеве речи: „I Sloveni i Horvati po ke dobe su krstjansku veru počeli valovati i z vugrskim ladanjem v jednoj složnosti bili, vse do se dobe su jednake pravde imali, kojimi i vezdañe vrieme živu. Po opomeneñi nekih dobrih ljudi, koji se svoje domovine počtenju i dobru glasu raduju, prieh ta mal trud da od Verbeci lštvana popisan Decretom... na slovenski jezik, koliko sam ga mogal razmeti ispišem onem na hasan koteri bi radi slovenski te knige čtali“. — Иза посвете долазе два кратка чланка о добром и праведном судији (*Od dobroga i pravednoga sudca*), затим — објашњења неких латинских правних термина, а после — текст превода у три дела, — у којима је изложено грађанско право; сваки је део подељен на „титулуше“, а сваки

„титулуш“ има садржај у наслову. Иза трећег дела превода има поговор читаоцу („Lectori bono“), у коме Пергошић вели: „Koji budeš čtal ove kniige, ako što najdeš v njih što bi tako ne bilo pretumačeno kako bi se tebe dopadalo, ne bude mi žal ako je popraviš poleg pravoga razuma“, а мало ниже: „To sem jaz hotel onem kateri dijačkoga pisma ne razmeju... а kateri su dijaci, oni sami znaju dijački čtieti, nijesu nim trebe slovenske kniige. Negde ter negde najdeš tituluše okračene, poimene v oneh posleh katerih nie bilo potrebno z dijačkoga na slovenski preobračati, v kom sam v nekih malih mesteh Vereš Balaša, kateri je na vugrski jezik te Dekretom pretumačil, nasledoval. На крају има регистар, азбучним редом, а на последњој страни стоји: „Stampal ie te Decretum Rodolphus Hoffhalter“, а испред тога је његов (Hoffhalter) — штампарски жиг.

Ново издање Пергошићева превода

§ 2. Сем у наслову реченога (в. стр. 1) ново издање Пергошићева превода садржи и увод приређивача текста — д-ра Карла Кадлеца и речник Пергошићева језика; у почетку увода је и предговор Кадлечев. — Увод има шест поглавља („глава“): I Стефан Вербеције и његов Трипартитум (V—IX); II Однос Пергошићева превода према латинском оригиналу (IX—XVIII); III Однос Пергошићева превода према мађарском преводу Власија Вереша (XVIII—XXVII); IV Пергошићев превод и његови сачувани примерци (XXVII—XXXVI); V Пергошићева терминологија (XXXVI—XLII); VI Наше (тј. Кадлечево) издање Пергошићева превода (XLII—XLVI). Иза увода је „Објашњење Пергошићева језика од д-ра Ђ. Поливке, које захвата 78 страна: 1) „Правопис, фонетика“ (XLVII—LXXXII), 2) „Нагласак“ (LXXXII—XCIII) и 3) „Облици“ (XCIII—CXXIV). Текст Пергошићева превода је од 11—223 стр. „Речник“ је на крају издања (237—265 стр.).

Кадлечев Увод

§ 3. У првом поглављу Кадлец говори о Вербецију и његову Трипартитуму уопште. У другом поглављу показује како Пергошићев превод стоји према латинском оригиналу. Изведен после испоређивања превода са латинским оригиналом, закључак је Кадлечев овај: „Пергошићев је превод, на многим местима, само доста слободна прерада латинског оригинала. Преводилац не само да скрађује поједина места, већ се уопште у свом раду креће доста слободно. Понешто изоставља, нешто опет краћим начином

објашњује, нешто пак слободно преводи, отступајући знатно од оригинала, на другом месту опет додаје, чега у оригиналу нема, а најзад поједине ставове преноси тако, да оно што стоји у оригиналу напред, код њега је то доцније, и обрнуто. Осим тога преводи Пергошић нека места невешто, штавише сасвим рђаво... Без тог упоређења био би нам Пергошићев текст на многим местима потпуно неразумљив“. Таква, нејасна места Кадлец наводи на стр. XI—XVII свога издања.

Текст

§ 4. Приређујући ново издање Кадлец је утврдио да се сачувани примерци превода у погледу текста не слажу. На једној страни стоји текст примерка који се чува у Универзитетској библиотеци у Загребу и од два „дефектна“ примерка (који се налазе у библиотеци Народног музеја у Будимпешти) „боље сачувани егземпляр“ (примерак који је некада био својина Људевита Гаја), а на другој страни — примерак Универзитетске библиотеке у Будимпешти и „више дефектни егземпляр“ библиотеке Народног музеја у Будимпешти. „Потпуни, добро сачувани егземпляр споменуте музејске библиотеке (егз. Рибачев) има ту особеност, што се у почетку (до I 38) слаже с текстом егземплара будимпештанске Универзитетске библиотеке..., али од тит. 39 I дела опет с текстом загребачког егземплара“.

У чему је то неслагање? — Да би цело питање било јасније, изнећу ова места из IV поглавља Кадлечева увода („Пергошићев превод и његови сачувани примерци“): „Кад сам се, вели Кадлец, пре 9 година почео бавити Трипартитумом, знао сам само за два примерка Пергошићева превода, од којих се један налази у Универзитетској библиотеци у Будимпешти, други у Загребу. У првом реду обратио сам се с молбом управи загребачке библиотеке да ми се књига позајми ради преписа. Ну кад сам добио одговор да је управи библиотеке немогуће одазвати се мојој молби... био сам принуђен да се обратим... управи библиотеке будимпештанске, која ми је с готовошћу Пергошићев превод послала. Пошто сам преписао целу књигу, делимично сам делимично уз припомоћ два преписивача још год. 1900, решио сам се да је издам. Ну пре него што сам се на то одлучио, сматрао сам за потребно да претходно упоредим своју копију с оригиналом и да видим да ли је све тачно... преписано. Али пошто нисам имао одмах времена, одложио сам упоређивање и издање књиге

за доцније... Мисао да издам Пергошићев превод поновила ми се опет у 1907 год. кад сам се бавио... у Будимпешти. Тада сам видео у Угарском народном музеју (Magyar Nemzeti Muzium) два примерка Пергошићева превода... Оба споменута примерка показала су ми се нешто дефектна, и зато се нисам хтео њима служити, већ сам одложио упоређивање своје копије с оригиналом до доласка у Загреб... Ну шта сам у Загребу приметио? Моја копија, удешена према примерку будимпештанске Универзитетске библиотеке, у поређењу са примерком загребачке Универзитетске библиотеке, показала је у самом почетку текста многобројне варијанте. Штампана књига, али у две редакције! Па какви су то варијанти? Један текст чинио ми се више кајжавски, други опет штокавски, али ипак не потпуно. А што је било најзанимљивије, један и исти текст, који сам сматрао више за кајжавски, прелази наједанпут у штокавштину, и обрнуто. Али дивергенција текста није трајала дуго, ни до половине првога дела рада Вербецијевог, који је, као што знамо, раздељен на три дела. Наједанпут оба се текста слажу.

Ова важна појава, продужава Кадлец, нагнала ме да сравним са својом копијом и друга два примерка Пергошићева превода, који се налазе у библиотеци Угарског народног музеја у Будимпешти...

Управа поменуте музејске библиотеке будимпештанске с готовошћу је послала оба примерка у Праг, али пошто, због краткоће времена, нисам био потпуно готов с упоређивањем, то сам се морао доцније, за време самог штампања овога издања, због појединих маленкости обратити још једанпут с молбом управи музејске библиотеке да ми се поново позајми наведена књига.

И сада је била испуњена моја жеља. Али како сам био изненађен, кад сам овога пута добио из музејске библиотеке будимпештанске сасвим други, мени досада непознат, трећи већ примерак! Тај трећи примерак није био ни мало дефектан, као друга два примерка те библиотеке.

Имао сам дакле у рукама 5 примерака Пергошићева превода Трипартитума... Упоређивањем с првобитним преписом и с варијантима загребачког егземплара сазнали смо, да оба дефектна егземплара библиотеке Угар. нар. музеја не претстављају ништа особено: ...један се слаже с будимпештанским универзитетским егземпларом, док се други подудара са загребачким. Насупрот, потпуни, добро сачувани егземплар споменуте музејске

библиотеке (егз. Рибажев) има ту особеност, што се у почетку (до I 38) слаже с текстом егземплара будимпештанске универз. библиотеке, односно с текстом нашег издања, али од тит. 39 I дела опет с текстом загребачког егземплара.

...Узев у целини, Пергошићев превод Трипартитума постоји у два различита текста, од којих је један у нашем издању штампан обичним словима као текст главни, други пак — варијанти — ситним словима доле у примедбама. Главни текст удешен је по егземплару будимпештанске унив. библиотеке, варијанти пак по егземплару загребачком⁴.

На крају Кадлец вели: „Могло би се мислити, као да је то ствар двају издања једног превода, тј. двају издања из различитих времена... Имамо неоспорне знаке да оба примерка Пергошићева превода, који се један од другог разликују, воде порекло од једног и истог издања. Пре свега, пагинација оба примерка је иста, штавише, са истим штампарским грешкама... Варијанте у оба текста (а делимично и у трећем тексту) објашњујемо тиме што је преводилац за штампање своје књиге уредио један део егземплара више на кајкавски, а други део опет више на штокавски начин, ма да недоследно, па је доцније, из непознатих разлога, прешао у егземплару више кајкавском у штокавштину, и обрнуто. Загнетно остаје, наравно, зашто је овако своје издање уредио“.

§ 5. „Пагинација оба примерка је иста, штавише са истим штампарским грешкама“, а „оба примерка Пергошићева превода, који се један од другог разликују, воде порекло од једног и истог издања“ ?! — Мени, искрено да признам, цело ово питање није било јасно све док нисам сам пажљиво прегледао оба примерка, и примерак који се чува у Универзитетској библиотеци у Загребу и егземплар који се чува у Универзитетској библиотеци у Пешти¹).

Шта се може рећи као *прво* о свему томе ?

То, најпре, да текст Пергошићева превода није „двојак“: од I до XVI „титулуша“ закључно и од друге алинеје LI титул. у будимпештанском примерку, односно — у Кадлечеву издању — *један*, „кајкавски“, а од I до XVI титул. закључно у загре-

¹) За прво што сам урадио, тј. што сам сам размотрио примерак који се чува у Универзитетској библиотеци у Загребу, дужан сам да на овом месту изјавим своју најдубљу захвалност Одбору Задужбине Саре и Васе Стојановића који ми је доделио новчану помоћ за одлазак у Загреб, а за друго — моме уваженоме професору г. Александру Белићу, који је посредовао да ми Универзитетска библиотека у Пешти пошаље свој примерак у Београд.

бачком примерку и од почетка XVII до друге алинеје LI титул. у будимпештанском егземплару — *други*, „штокавски“. Текст од I—XVI закључно у будимпештанском примерку и текст од почетка XVII титул. до друге алинеје LI титул. у загребачком примерку није потпуно једнак са текстом од друге алинеје LI титул. па до краја у оба примерка. Другим речима, сам словенски (= кајкавски) текст Пергошићева превода, тј. текст од I—XVI закључно и текст од друге алинеје LI титул. у будимпештанском примерку, односно у загребачком примерку текст од почетка XVII титул. па до краја, — *двојак* је. Текст од I—XVI титул. у будимпештанском примерку и текст од поч. XVII титул. до друге алинеје LI титул. у загребачком примерку више је кајкавски, а текст од друге алинеје LI титул. у оба примерка — мање је кајкавски. Да сада само толико речем, у тексту I находе се речи *neveč, ali, išče, ar.*; међутим у тексту II имамо: *listor, ili, išče, jer* (исп. § 32). Али да видимо у чему се све текст I¹⁾ разликује од текста II.

§ 6. Место полугласника има у I -e, односно — у дугим слоговима *ie*, а у II — *a*:

а) *e* (I) : *a* (II) у овим речима:

naffesty (našestja) — *naffasty* (našastja) K²⁾ 11¹31²⁴ *naffestia* (našestja) — *naffastia* K 31²⁵ 32⁵ *preffestia* (prešastja) — *preffaštya* (prešastja) K 22⁴⁶ *preffesty* (prešesti) — *preffašty* (prešasti) K 34⁴ *odšesty* (odšestja) — *odšasty* K 22⁴⁷ *meniše* (meñše) — *manše* (manše) — K 12¹² *ništarmenie* (ništarmeñe) — *ništarmenie* (ništarmañe) K 12¹⁰ 15¹⁵ 26¹⁵ *Ništarmenie* — *Ništarmenie* K 35⁹ *ništarmenie* — *ništarmenije* K 54²⁰ *vešnycz* (vesnic) — *vašnycz* (vasnic) K 13¹⁵ 26⁹ *vešniczu* (vesnicu) — *vašnyczum* (vasnicum) K 13²¹ *Vešnicze* (vesnice) — *Vašnycze* (vasnice) K 20¹ 22³⁴ 24¹⁷ *uešniczu* (vesnicu) —

1) Отсада ћу „више кајкавски“ текст, тј. текст од I—XVI титул. закључно у будимпештанском примерку и текст од почетка XVII титул. до друге алинеје LI титул. у загребачком егземплару обележавати са I; „штокавски“ текст, тј. текст од I—XVI закључно у загребачком примерку и текст од почетка XVII до друге алинеје LI титул. у будимпештанском примерку обележаваћу са II, а „мање кајкавски“ текст, тј. текст од друге алинеје LI титул. у оба примерка — са III.

2) Словом K обележавам Кадлечево издање, а ситним бројем варијанте у Кадлечево издању; уз број „п“ значи наслов „титулуша“.

uašniczu (vasnicu) K 32⁷ *všeghdaar* (vsegdar) — *všaghdaar* (vsagdar) K 14⁴⁰ 25¹⁴ *ušeghdâr* (vsegdar) — *ušaghdâr* (vsagdar) — K 15¹⁶ 18¹⁹ *ušegdâr* — *ušagdâr* K 27³² *ušeghdaar* — *ušaghdaar* K 28⁴⁰ 35³⁶ *ušegdâár* — *ušaghdâár* K 38⁴ *ušegdâr* — *ušagdâr* K 54¹³ *praudenni* (pravdeni) — *prauadni* (pravadni) K 26¹ *praudenim* (pravdenim) — *prauadnim* K 25³⁴ *poteru* — *potaru* K 22⁴² *zeuŝiema* (zevsima) — *zauŝima* (zavsima) K 18³ *te* — *ta* (=taj) K 17²⁶ 19¹ *zate* — *zata* (= za taj) K 29⁵ *uete* (vete) — *ueta* (veta) K 30¹³ *teda* — *tada* K 42¹⁷ *Teda* — *Tada* K 27²⁵ *zeuŝuu* (ze vsu) — *zauŝuu* (za vsu) K 42² *zezna* — *izazna* K 35 *prezeuŝake* (preze vsake) — *prezauŝake* (preza vsake) K 18¹² *šem* (sem) — *šam* (sam) K 31³ *Szuudecz* (sudac) — *Szuudacz* (sudac) K 26²⁷ *szuudecz* (sudac) — *szuudacz* (sudac) K 26⁴⁴ *šudecz* — *šudacz* K 37²⁸ 39⁸ 41⁶ *otecz* (otec) — *otacz* K 14²⁶ 16³ 16¹⁷ 25²⁷ 54¹⁵ 54¹⁸ *pochetek* (početek) — *pochetak* K 18³⁰ 42¹ *oghen* (ogen, rj. ogeń) — *oghan* K 17¹⁶ *dûŝen* (dužen) — *dûŝan* K 18² *dufen* — *dufan* K 38²⁴ *iedynen* (jedinen) — *iedynan* K 18³⁵ *jeden* — *jedan* K 26² 54⁹ *nieden* (ni jeden) K 54⁹ *oduitek* (odvitek) — *oduitak* K 27²⁶ 27²⁷ 27³⁰ 28¹⁹ 32²⁶ *oduetec* (odvetek[?]) — *oduitac* K 30²¹ *konecz* (konec) — *konacz* K 35²² 36¹² 40⁹ 41²³ *zâuezec* (zavezec) — *zâuezac* K 31² *štroŝfek* (strošek) — *štroŝfak* K 37²⁸ *oŝtanek* (ostanek) — *oŝtanak* K 35⁸ *haŝen* (hasen) — *haŝan* K 30¹⁷ 30¹⁹ *haŝen* — *haszan* 40³⁰ *liubezen* (lubezen) — *liubezan* K 29²⁶ *mrteu* (mrtev) — *mrtau* (mrtav) K 36² *naffel* (našel) — *naffal* K 14¹⁹ *priffel* (prišel) — *priffal* (prišal) K 18³³ 30¹ *moghel* (mogel) — *moghal* K 15¹⁹ 19⁴ 19¹⁵ 24²³ 35²⁹ 46¹⁵ 53² *poŝeghel* (posegel) — *poŝeghal* K 21²⁷ *štrieghel* (striegel) — *štrieghal* K 21³⁰ *vunuter* (vunuter) — *vunutar* K 40²⁸ *unuuter* — *unuutar* K 14⁷ *uunuter* — *uunutar* K 41¹⁹ и *uunuter* — *uunutra* 39³¹ *dyekel* (diekel) — *dyekal* K 45³.

б) *ie* (I) : *a* (II) :

dyen (dien) — *dan* K 38¹⁹ 40¹² *dyen* (dien) — *daan* (dan) K 40²¹

§ 7. Место *ě* (ѣ) има *e* у I, односно — у дугим слоговима *ie*, а у II — *i* :

а) *e* (I) : *i* (II) има у овим речима :

deccza (deca) — *diccza* K 17³ *deleniâ* (delenja) — *dileniâ* (dilenja) K 14⁴⁴ *meŝte* (meste, лок. јд.) — *miŝtu* (mistu) K 13²⁴ 25¹⁷ *razdeleniiaa* (razdelenja) — *razdileniiaa* (razdilenja) K 11⁴ *razdele* — *razdilę* K 14³⁹ *razdele* — *razdile* K 46¹⁴ *ŝuete*

(svete) — *švitu* (svitu) K 25²² *švedochtuo* (svedočtvo) — *šuido-
chtuo* K 41²⁸ *oduetek* (odvetek) — *oduitak* (odvitak) K 14²
oduetec — *oduitec* K 21⁵ 30²¹ *oduetkom* — *oduitkom* K 16⁸ 16¹²
16²⁴ *oduetke* — *oduitke* K 54² *oduetka* — *oduitka* K 34⁵⁵ *pošue-
doche* (posvegoče) — *pošuidoche* (posvidoče) K 22³⁰ *pošue-
dochi* (posvedoči) — *pošuidochi* K 22⁵⁰ *pošuedochenie* (posve-
dočenje) — *pošuidochenje* K 15²⁸ *pouedal* — *pouidal* (povidal)
K 26²⁶ *befe* (beže) — *bife* (biže) K 23⁵⁸ *vremenom* — *vrimenom*
K 53⁵ *gore* — *gori* K 12²⁹ 24² 24¹⁰ 26²⁵ *gode* — *godi* K 23¹¹
23³⁸ 24¹⁶ 24²² *zleh* — *zlih* (ген. јд.) K 17¹⁷ *oleh* — *onih*
K 24⁶ 34³¹ *onem* — *onim* K 26²⁸ *teh* — *tih* K 11¹⁴ 24¹ 24³⁰ *potle*
— *potli* K 26³⁶.

§ 8. 6) *ie* (I) : *i* (II) :

vryednošt (vriednost) — *vrydnošt* (vridnost) K 12²⁶ *vryednošti*
(vriednosti) — *vrydnošti* (vridnosti) K 24²⁹ *ghryesnik* (griešnik)
— *ghryfnik* (grišnik) K 26¹⁴ *dyela* (diela) — *dyla* (dila) K 25⁹
dyelna (dielna) — *dilna* (dilna) K 25⁴⁶ *zapouiedano* (zapovie-
dano — *zapouidano* (zapovidano) K 23²³ *pouiedane* (povie-
dane) — *pouidane* (povidane) — K 24¹¹ *prelyezu* (preliezu) —
prolyzu (prolizu) K 22⁶⁸ *pouiede* — *pouide* K 25⁵⁰ *pouiero*
— *pouimo* K 12²² *pryedi* (priedi) — *prydi* K 14³⁷ *potryebno*
(potriebno) — *potrybno* (potribno) 24³⁶ *potryeben* — *potryban*
K 15³ *potryebna* — *potrybna* K 26⁴³ *pryeczembu* (prieceumbu) —
pryczembu K 26²³ *tryebe* (triebe) — *tryba* (triba) K 11²¹ 17²⁵
24²⁷; има и: *tryebe* — *tryiba* K 24²⁵ *tryebe* — *tryeba* K 34³²
35¹⁹ 39¹² 40⁸ *tyem* — *tym* K 12¹⁷ 26⁴ 25⁵⁴ *imyenie* (imienje)
— *imynie* (iminje) K 13²⁶ 14¹³ 14¹⁵ 14¹⁷ 20¹³ 24³² 27⁸ 27²¹
27²⁴ 28¹⁶ 30⁵ 39²³ *imienie* — *imine* K 14¹⁰ *imijenie* — *imijnie*
K 16¹⁰ *imienie* — *imiienie* K 16³⁰ 20³⁰ *imyenie* — *imynie*
K 20²⁹ 21³ *imyenia* — *imynia* K 14²¹ 14³⁵ 20⁴⁰ 20¹⁰ 27³⁵ 39²⁷
imyenia — *imynia* K 20¹⁸ 20²⁵ *imyeniem* — *imyniem* K 13²³
imijeni — *imijni* K 16²⁶ *imyni* — *imyni* 27²⁹ *hotyenia* (hotienja) —
hotynia K 14⁹ 14³¹ *hotyenia* — *hotynia* K 20²¹ и *styniem* —
hotinjem K 13² *myenania* (mienanja) — *mynania* (minanja) K 11⁷
myeštih (miesteh) — *myštih* (mistih) K 23⁴⁶ *naipryedi* (najpriedi)
— *naiprydi* (najpridi) K 12¹ 12¹¹ *Naipryedi* — *Naiprydi* K 25⁴
nyema (niema = nema) — *nima* K 12¹⁴ 12¹¹ *nyema* — *nyima* K 20²⁸
nyemaiu — *nyimaiu* K 20¹⁹ *nye* (nie) — *ny* (ni) K 12²³ 25²³ 26²⁴
nyešu (niesu) — *nyšu* (nisu) K 15⁹ 17³¹ 26⁴¹ *niešu* — *niišu* K 16¹
byehu (biehu = behu) — *byhu* (bihu) K 30¹⁶.

§ 9. Овде ћу истаћи и то да у I има редовно *chlouek* (človek), док у II има: *chouek* (čovek): *chlouek* (I) — *chouek* (II) K 13²⁹ 15¹ 15²⁰ 15³⁷ 16²² 17²¹ 17³⁵ 17³⁷ 18¹¹ 18²⁵ 17³⁴ 20²⁷ 21¹⁷ 21²⁰ 34³ 34¹⁶ 35⁴ 36³ *chloueka* — *choueka* 13¹² 13¹⁹ 15⁴ 16²³ 17⁹ 17¹³ 24³⁹ 25⁴ 25¹¹ 26⁴⁵ 31¹⁶ 34⁸⁹ 35⁵ 45⁷ *chloueku* — *choueku* 19⁷.

§ 10. У I — *z*; а у II — *iz*:

а) *zhâgia* (zhađa) — *izhâgia* K 12¹⁵ *řhagiaiuchi* (shadžajući) — *iřhagiaiuchi* K 15¹⁴ *zdađę* — *izdađę* K 22⁵⁸ *zreku* — *izreku* K 26⁴⁰ *zbyu* (zbiju) — *izbyu* K 23²⁸ *zurechi* (zvreći) — *izurechi* K 34²⁹ *zyzkalo* (ziskalo) — *izyzkalo* K 35¹² *zelsle* (zešle) — *izelsle* K 39²⁸ *zefghuu* (zežgu) — *izafghuu* K 42¹⁵.

б) *zřuoiegha* (z svojega) — *izřuoiegha* K 14²⁷ *zřudceuih* (z sudcevih) — *izřudceuih* (iz sudcevih) K 26²¹ *řtakoua* (iz takova) — *iřtakoua* (iz takova) K 14²⁰ *zuiřniegha* (z viřnëga) — *izuiřniegha* (iz visnëga) K 26²².

§ 12. У I — *vu*, а у II — *va*: *vutom* — *vatom* K 18⁷ 19³⁸ *vunie* (vu ñe = у њих) — *vanie* K 22⁶¹ 23⁴⁸ *vutę* (vu te) — *vâta* (va ta = у тај) K 23⁵⁹ *vuno* (vu no) — *vano* (va no = у оно) K 25³⁷ 37⁸⁴ *uuniem* (vu ñem) — *uaniem* (va ñem = у њему) K 37⁸⁶.

§ 13. У I — *czirkuennih* (cirkvenih), а у II — *czrikuennih* (crikvenih) K 19³⁰ *chirkuennih* (cirkvenih): *chrikuennih* (crikvenih) K 19¹¹ *czirkuenne* (cirkvene) — *czrikuenne* (crikvene) K 19²¹.

§ 14. Лок. јд. именица мушког и средњег рода у I са завршетком *u*, а у II — са завршетком *e*: *orřaghu* (orsagu) — *orřaghe* K 33¹¹ *řtolu* — *řtole* K 37⁸¹ *ghořpocztvu* (gospocstvu) — *ghořpocztve* K 34²² 42⁵. Има и обрнуто: у I на *-e*, а у II на *-u*: *řuete* — *řuetu* (svete — svetu) K 25²² 25⁸⁹.

§ 15. Инструментал јд. од именица женскога рода, придева и заменица у I на *-u*, а у II са *-um*: а) *řiilu* (silu) — *řiilũ* (silum) 21⁸⁴ *zbratyu* (z bratju) — *zbratyum* K 14³⁸ *brathyu* — *brathyum* 14⁴⁶ *bratiu* — *bratiũ* 46⁵ *materyu* (materju) — *materyum* K 27¹¹ *řuerřyu* (svrřju) — *řueryřũ* (svrřjum) K 28⁵ 45¹¹ *řuerřyu* — *řuerřyum* K 28¹² *řuerřyuu* — *szuersyuum* 53¹⁸ *řuerřyuu* — *řueryuum* 54⁶ *řluusbu* (sluřbu) — *řluusbũ* (sluřbum) K 28³⁶ *řluusbu* — *řlusbũ* 29¹⁵ *muku* — *mukũ* (mukum) K 29¹⁶ *praiczu* (pravicu) — *praiczũ* (pravicum) K 33²⁷ 37¹⁹ 37²⁰ 41¹² *praiczu* (штампано *praiczu* — са изврнутим крајњим *u*) — *řraiczũ* (pravicum) K 34²⁰ *donaciu* — *donacium* K 37¹⁰ *praiczu* — *praiczum* K 39²² *clausulu* (klauzulu) — *clausulũ* (klauzulum) K 40¹¹ 40³⁷ 41⁹ 41²² *neřrechu* (nesreću) — *neřrechũ* (nesrečum) K 41²⁵

- б) *šinoulyu* (sinovļu) – *šinoulyū* (sinovļum) K 29⁴ *šinoulyu* – *šinoulyum* K 28¹¹ *ueliku* (veliku) – *uelikū* K 28¹⁴ *kralyeuu* (kraļevu) – *kralyeuū* (kraļevum) K 33²⁶ *dobru* – *dobrū* K 39¹⁹ *szkralievv* (s kraļevu) – *szkralievvm* K 37⁹ *Kralyeuu* – *Kralyeuū* K 37¹⁸ *Kralieuu* – *Kralieuum* K 39²¹ *muskuu* (mušku) – *muskuū* (muškum) K 45¹⁰ *muskuu* – *muskuum* K 53¹⁷ *praudenu* – *praudenum* K 39¹³ *drughu* – *drughum* K 53¹⁹ *telounu* – *telounū* (telovnum) K 46³ *keruunu* (krvnu) – *keruunū* (sic!) K 46⁴
- в) *zuetuu* (z vetu) – *zuetuū* (z vetum) K 40¹¹ 41³ 41⁸ *zkaouu* (s kakovu) – *zkaouum* K 40³¹ *kakouu* – *kakouū* K 41²⁴ *ftū* (s tu) – *ftū* (s tum) K 41²¹

§ 16. У дат. и лок. јд. придева и заменица у I завршетак је *e*, а у II – *u*: *zannye* (zanñe) – *zannyoi* (zanñoj) K 11¹⁷ *vekfse* (vekše) – *vekfsoi* (vekšoj) K 12⁶ *ochine* (očine) – *ochinoi* (očinoj) K 14²⁴ *uu niche* (vu niče) – *nichioi* (ničijoj) K 17³⁰ *uiedne* (v jedne) – *uiednoi* (v jednoj) K 20³² *odperte* – *odpertoj* (odprtoj) K 25³³ *šmertne* (smrtne) – *šmertnoi* (smrtnoj) K 26⁷ *vnieghoue* (v ñegove) – *vnieghouoi* (v ñegovoj) K 26¹⁶ *dyekline* (diekline) – *dyeklinoi* (diekinoj) K 29⁶ *niegoue* (ñegove) – *piegouoi* (ñegovoj) K 30²⁷ *Kralieue* (kraļeve) – *Kralieuoi* (kraļevoj) K 30³¹ *takoue* (takove) – *takouoi* K 34⁸ 36²⁰ 36³³ *vukupliene* (vu kuplene) – *v kuplienoi* (v kupļenoj) K 36¹⁴ *kakoue* – *kakouoi* K 36²³ *drughe* – *drughoi* K 36²⁹ *kralieue* – *kralieuoi* 37¹ *ghraczke* (gracke) – *ghraczkoj* (grackoj) K 37¹³ *kochyne* (k očine) – *kochynoi* (k očinoj) K 46¹² *keuſake* – *keuſakoi* (vsakoj) K 46¹⁷ *kmeczke* – *kmeczkoj* K 46¹⁸

Да овде изнесем и ове варијанте:

§ 17. *vu tugie* – *vtugie* K 11⁵

vuteh – *vtih* 11¹⁴

vu – *v* 11¹⁶ 12⁵ 12²¹ 12²⁸ 12³² 13⁶ 15² 21¹⁸ 22³⁸ 23³² 24¹⁹ 24⁴²

24⁴⁴ 25¹⁶ 25³⁸ 26⁴⁸ 28⁸² 32² 34³⁵ 35²⁴ 38²² 39³⁹ 54⁷

uu (vu) – *u* (v) 16²⁵ 16²⁸ 16²⁹ 17¹⁹ 17²⁷ 17²⁹ 17³³ 17³⁸ 18¹⁰ 19¹³

21²¹ 22² 22⁶ 27²² 28³ 28⁶ 28⁸ 28²⁰ 28²⁶ 30⁹ 30²⁶ 30³⁰ 31²⁶ 32¹⁸

32²¹ 33¹⁰ 33¹² 33¹³ 33¹⁵ 34⁷ 34²¹ 34³⁶ 35¹ 35³⁰ 36³⁸ 36⁴⁰ 37²⁴

37²⁹ 37³⁵ 38²⁰ 38²³ 39⁵ 39⁶ 40³ 40⁷ 40²⁰ 40²⁵ 40³⁴ 40³⁵ 41²⁰

41²⁶ 41²⁷ 41³³ 42²¹ 43² 45⁹ 46⁷ 53⁶ 53¹¹ 54¹ 54⁴ 54¹⁴

vu – *u* 34³⁰

vun – *van* 15¹⁰ 19¹⁷ 23⁴⁰ *Vun* – *Van* 23⁴² *vun* – *van* 23⁵⁷ 24⁹ 25⁴⁹

42²⁵ 45¹³ *vu* – *vã* 26³⁹ *vv* – *v* 35¹⁷ *uun* – *uan* 29²⁵ 34²⁸ 35¹¹ 36¹

37²⁷ 38¹¹ 39⁷ 42²² *uū* – *uã* (vun – van) 41¹³ *zuuna* – *zuana* 39³.

§ 18. У I *gospon*, *gospona*, а у II – *gospodin*: *goŝpõ* – *goŝpodin* К 12⁸ 34¹⁴ *ghoŝpon* – *ghoŝpodin* К 16²⁰ 34¹ *Ghoŝpon* – *Ghoŝpodin* К 18²⁴ и *ghoszpodna* – *ghoŝpodina* К 18²¹ *ghoŝpodnov* – *ghoŝpodinou* К 22⁵². На једном месту у II *ghoŝpidon* (грешком): *ghoŝpon* К 12¹³.

§ 19. У I – *uo*, а у II – *o*:

tuo – *to* К 14³⁴ 21¹³ 25⁴⁴ *ruod* – *rod* 22¹⁸ 45¹² 45¹⁸ 45¹⁹ 45²⁴.

§ 20. У I *pre*, а у II – *pro*: *pretomachi* – *protomachi* (sic!) К 14⁴² *preleanyem* – *proleanyem* К 29¹⁸.

§ 21. У I *vzeme*, а у II – *vzame* К 15¹¹ *vzemu* – *vzamu* К 22³⁷.

§ 23. У I – *tr*-, а у II – *tvr*-: *poterdi* – *potuerdi* К 15²² *terde* – *tuerde* К 18²⁰ *poterditi* – *potuerditi* 39¹⁵ 39²⁹ *poterġenie* – *potueġenie* 39²⁵.

§ 24. У I *čtr* –, а у II – *četr* –: *čtertinu* (čtrtinu) – *chetertinu* (četrtinu) К 15³³ 37⁴ 38¹⁰ *čtertine* (čtrtine) – *chetrtine* К 15³⁵ 15³⁸ 38³ *čtertom* – *chetertom* (čtrtom – četrtom) К 17²⁸ *Čterta* (čtrta) – *Cheterta* (četrtā) К 18⁵ *Čterti* – *Cheterti* К 22¹¹ *čtertogha* – *chetertogha* К 22¹⁷ 22²⁶. Затим има: *chetireh* – *chtireh* К 34¹⁰. *Čtiriŝu* (čtiri su) – *Chetiiriŝu* (četiri su) К 17⁷.

§ 25. У I *razmeti*, а у II *rozumeti*: *razmei* – *razumei* К 18¹⁷ 22²³ 32⁶ 33²² *razmety* – *rozumety* К 20⁹ *razmeti* – *rozumeti* 25¹⁸ 33¹⁴ 34³³ 36⁴ 42²⁸ 53¹⁴ *razmeiu* – *razumeiu* 27¹⁸ 34³⁷ *zrazme* – *zrazue* (zrazume) К 41¹⁰.

§ 26. У I *vekvečina*, а у II – *vekovečina*: *uekuecchiā* – *uekouecchina* К 25⁷ *vekuechina* – *vekovechina* К 26⁸ *uekuecchinu* – *uekouecchinu* К 28⁴ 31¹⁰ 34²³ *uekuechnogha* – *uekouechnogha* К 29²³.

На једном месту у I *vekiuechinu*, а у II – *vekouechinu* К 33²⁴.

§ 27. Место *kaj* у I има у II – *što*: *kaibi* – *stobi* 12²⁴ 15¹⁸ 19³ 19¹⁴ 25³⁷ *kai* – *sto* К 14²² 14³² 18⁹ 19¹⁹ 32¹⁵ 36¹⁸ *Kaye* – *stoye* 53¹²

Место *zakaj* у I има у II – *zašto*: *Zakai* – *Zasto* К 28³⁰ *zakaiŝe* *zaštoŝe* К 28³⁴ *Zakaisze* – *Zastosze* К 29⁷.

У I *nikaj*, а у II – *ništar*: *nikai* *nistar* К 30²².

У I *što*, а у II – *gdo* К 14¹⁸ 15³³ 20³¹.

Према *ništor* (I) има – *nigdor* (II): *nistor* – *nigdor* К 13¹³ 17⁸ 35¹⁸ 35²⁶ 36¹⁰.

§ 28. Место *koteri* у I има у II – *koji*: *koteri* – *koi* К 12³ 14⁵ 15⁷ 15¹³ (још 68 пута) *kotere* – *koie* 11²⁰ 15¹⁶ 21¹⁶ (још 9 пута) *kotero* – *koie* 12⁸⁰ 14¹¹ (још 14 пута тако) *koterih* – *koih* 12⁷ 16⁹ 21⁴ 21¹⁹ 27³³ *koteru* – *koiu* 12³⁷ 28¹⁰ 32¹³ *koterim* – *koim* 13⁵ 16² 16⁶ 37² *koteroga* – *koiega* 13¹⁸ 19³¹ 20⁷ 25⁵⁶ 26³¹ 34⁴³ 40²² *kotera* – *koia* 20⁶ 20¹⁵ (још 8 пута) *koterom* – *koiem* 19²⁰ *koterimi* – *koimi* 39³⁷ 39⁴⁰ 40¹. Једанпут у I има *koteri*, а у II – *ki* 23¹⁰.

§ 29. Глаголи и од њих изведене речи имају у основи – *uva* – у I, а у II – *ova* –: *steghuuanie* (steguvanje) – *steghouanie* (stegovanje) K 21¹ *duguuaniah* – *dugouaniah* K 11¹⁵ *dughuuanie* – *dughouanie* K 12² 19²³ 22⁴⁹ 37⁷ 40²⁴ 29¹³ 31³⁸ 37³⁶ *dughuuania* (dugovanja) – *dughouania* (dugovanja) K 20⁵ 29¹³ 31³⁸ 37³⁶ *dghuuanie* – *dugouaie* K 40¹⁷ *daruuanie* (daruvanje) – *dorouanie* (darovanje) K 34¹⁴ 41¹⁵ 42²⁶ 42²⁹ *daruuati* (daruvati) – *darouati* (darovati) K 24²⁴ *daruuaana* (daruvana) – *darouana* K 14¹ *daruual* (daruval) – *daroual* K 41³⁴ *mentuuanie* (mentuvanje) – *mentouanie* (mentovanje) K 15³² *mentuuati* (mentuvati) – *mentouati* (mentovati) K 26⁴⁹ *zbantuuati* (zbantuvanje) – *zbantouati* (zbantovanje) K 17³⁶ *zbantuuane* – *zbantouane* K 19⁸ *zbantuuanie* (zbantuvanje) – *zbantouanie* K 22³⁷ *pochtuuati* (počtuvanje) – *pochouati* K 19²⁶ *imenuuanie* (imenovanje) – *imenouanie* K 27¹⁷ *obaruuanie* (obaruvanje) – *obarouanie* K 12³⁵ *obâruuati* (obaruvanje) – *obârrouati* K 29¹

§ 30. — Имају и ове разлике:

kadi – *ghde* K 14⁴⁸ 17²³ и обрнуто: *ghde* – *kadi* 31³
z – *od* 22⁴⁴

kada – *ghda* K 13¹⁷ 15²⁵ 16¹⁴ 16¹⁸ 17¹² 17¹⁵ ИТД.

dokonchiati (dokončati) – *dokoniati* (dokoñati) 11²² 34¹²

vkup (vkup) – *škupa* (skupa) K 13⁹

ulouiti (uloviti) – *uhititi* 17²²

uloue (ulove) – *uhite* 21³¹ 23⁴ 23⁵

uuidu (vuidu) – *utekuu* (uteku) 17²⁴

zateku – *zâftignu* (zastignu) 17²⁰

prot – *šuprot* (suprot) 14²³ 14²⁸ *proot* – *šuprot* 18¹³

protiu (protiv) – *šuprot* (suprot) 18⁸ 18¹⁴ 21³⁸

zošpet – *našpet* 18³¹ 25³¹

chez (čez) – *kroz* K 22⁶²

duguuania – *pošla* (posla) K 23³³

pryde (pride) – *doide* (dojde) 24²⁰

uekuekoma (vekvekoma) – *naueke* (naveke) 25⁶

neprineše – *nedoneše* 25⁵²

prinešti – *donešti* 40¹⁰

uezda (vezda) 29³ 43³ – *šada* (sada) *Vazdar* – *všeghdar* 26³⁴

lyubezen (lubezen) – *lyubau* (lubbav) 29³⁷

dyekla (diekla) – *deuoika* (devojka) 45¹⁶ 45²³

artiga – *nekagha* 38¹

tolikoie – *tolikoše* (toliko je – toliko se) 46⁶.

pochetek – pochetas K 18⁸⁰

sebe – sebi K 30⁷

chęie – chięie K 34¹⁷

neftel – nehotel K 54¹⁹

§ 31. Сада не могу још дати потпуни закључак свој о тексту Пергошићеву, јер сам овде говорио једино о тексту I и тексту II, поредећи их међусобно. Али кад испоредимо (в. § 32 и даље) оба ова текста са текстом Трипартитума од друге алинеје LI титул., видећемо да је само тај део овога текста остао неизмењен. Из тога нам се намеће закључак да само тај текст, тј. текст III, претставља у потпуности Пергошићев основни текст на његову домаћем наречју.

Тај свој основни текст, који је био у почетку у целом преводу његову, он је почео да мења, штампајући га, удешавајући један варијант за праве кајкавце („Словене“), а други — за штокавце („Хорвате“) икавце. Дакле, он је морао сазнавати да његово домаће наречје није ни чисто кајкавско (словенско) ни чисто штокавско-икавско (хрватско). Како је он до тога сазнања дошао, да ли је имао каквог коректора који му је то говорио или кога другог, ми не знамо; али знамо да је од друге алинеје LI титул. тај посао напустио, да ли зато што му је — на неки начин — помагача nestало или што се сам разочарао у том послу, ми не знамо. На тај начин од друге алинеје LI титул. па до краја имамо Пергошићев основни, неизмењени текст.

Пергошић није у многоне мењао свој основни текст, као што смо то видели; али као што ћемо видети: није мењао само онај који је био наменио „Хрватима“ него и онај који је био наменио „Кајкавцима“. То је за нас најважније.

Што је Пергошић спремајући II текст свој основни текст *чиштио* од штокавизама, за нас је врло значајна ствар. На основу тога факта, несумњиво је за нас да је и сам Пергошић морао увидети да је негов језик до извесне мере штокавског карактера (исп. § 182).

§ 32. Да је текст I био првобитно онакав какав је текст III, најбоље се види по овоме. У тит. X § 3 (стр. 19 — Кадлечева издања) има ова реченица: *Da nie natoliko, kaibi moghel czirkucunno imyenie od czyrkue odtrechi: da neuech listor¹⁾ natoliko, ghdaie czirkuenno ghoѳrocztuo praazno...*, док у загребачком при-

¹⁾ Курзив је мој.

мерку, односно — у тексту удешеном за „Хорвате“ је: Da nie natoliko, tlobi moghel czirkuenno imyenie od czyrkuie odtrechi: da *liřtor* natoliko, kadaie czirkuenno ghořrocztuo praaazno... У првобитном тексту било је, несумњиво, најпре само *liřtor*, па је доцније — удешавајући текст II Пергошић у тексту намењеном Кајкавцима написао *neuech*, а заборавио је да избрише *liřtor*, те је изашло и *neuech* (= само) и *liřtor* (= само). По моме мишљењу, Пергошић је извршио измене и исправке у „шифовима“, а после су те измене и исправке извршене у слогу.

§ 33. Још ће то све јасније бити када се прегледају варијанти који се у погледу правописа потпуно слажу:

Arie: *lerie* 12 II¹⁸ 27³ *Ar*: *Ier* 13¹¹ 13¹⁶ 15¹² 16¹¹ 19¹⁸ 20¹⁶ 25² 26⁸² 26⁵¹ *Arře*: *Ierře* 15¹⁷ 15⁸⁴ *Ier*: *Ar* 27²⁸ 28⁷ 28²² 30¹⁴ 31²⁸ 32³ 32¹¹ 35³⁷ 36¹¹ 37⁸ 39² 39⁸⁵ 41¹⁶ 54¹¹ *Ierie*: *Arie* 30²⁹ 45²⁵ *Zasto*: *Zakai* 27⁸⁰ *Zastosze*: *Zakaisze* 29⁷ *Kralieuoi*: *Kralieue* 30¹⁵ 30⁸¹ *Kada*: *Ghda* 31 XX⁴ 36¹⁵ *Niřtarmenie*: *Niřtarmenie* 35⁹ *z Donaciu*: *z Donaciu* 36⁸⁶ *Kralyeuū*: *Kralyeuu* 37¹⁸ *Kadabiřmo*: *Gdabiřmo* 40⁵ *Ili*: *Ali* 40¹³ *Darouanie*: *Darvuanie* 42²³ *Ierbi*: *Arbi* 53⁸ *Stoye*: *Kaye* 53¹² *zhâgia*: *izhâgia* 12 II¹⁵ *zlâdaniem*: *izlâdaniem* 13⁷ *chloùek*: *choùek* 13 IV²⁷ *brathyu*: *brathym* 14⁴⁶ *uřaghdâr*: *uřaghdâr* 15¹⁶ *zdade*: *izdade* 22⁵³ *befe*: *bife* 23⁵⁸ *zořpet*: *nařpet* 25⁸¹ *uřaghdâar*: *uřaghdâar* 28⁴⁰ *obârouti*: *obârûuati* 29¹ *zâuezec*: *zâuezac* 31 XX² *Chięie*: *Chęie* 34¹⁷ *uřaghdâar*: *uřaghdâar* 38⁴ *razdele*: *razdile* 14⁸⁹ *Oteczie*: *Otaczie* 16³ *Chtiiriřu*: *Chtiiriřu* 17 *Castielie*: *Castiilie* 19³⁴ *Castyelye*: *Castylye* 22⁵⁶ *Veřnicze*: *Vařnicze* 20¹ *Koteribi*: *Koibi* 21 XIV⁸⁵ *Koteri*: *Koi* 22⁸ 22¹² 22¹⁵ 22²⁴ 24³² 22⁸⁶ 22⁴¹ 23¹ 23²⁵ 23⁴⁷ *Ali*: *Ili* 21⁸¹ 22⁷ *Alibi*: *Ilibi* 21²⁸ *Kotery*: *Koy* 22⁵¹ 23⁴⁹ 23⁵² *Pořuedochi*: *Pořuidochi* 22⁶⁴ *Koteri*: *Ki* 23¹⁰ *Ochiueřti*: *Ochiuiřti* 23⁸⁵ *Vun*: *Van* 23⁴² *Zveteĥ*: *Zvetih* 24¹ *Naipryedi*: *Naipridi* 2⁵¹ *Szuudecz*: *Szuudacz* 26²⁷ *Tadaře*: *Tedaře* 27²⁵.

§ 34. Као што се види, у другом тексту Пергошићева превода има и чакавизама: *va* (: *vu*, исп. § 12), *crikveni* (: *cirkveni*, исп. § 13), *gdo* (: *řto* = *ko*, исп. § 27), *nigdor* (: *niřtor* = *nuko*, исп. § 27), *kadi* (: *gde*, исп. § 30). А када је тако, пита се, шта то значи?

§ 35. Напред сам рекао да је Пергошић спремајући текст за штокавце („Хорвате“) вршио измене у свом основном тексту. Сада ћу овде да покажем све оно у чему се текст I и текст III разликују, тј. у чему је поправљао текст намењен „Кајкавцима“ („Словенима“).

а) У тексту III нема речи *neveč*, већ – *listor* (као у тексту II): *listor* 57 LIV₂¹⁾ 60 LVIII₁, 66 LII₄, 102 112₁₀, 113₂₈, 117₃, 121₅, 186 LXXX₄ итд., док у I има *neveč*: 12 II₁₆, 12 II₂₀, 15 VI₂₁, 15 VI₃₁, 17 IX₈₂, 18 IX₁, 21 XIII₂, 27 XVII₁₉, 28 XVII₁₃, 28 XVII₂₇, 30 XX_{18, 24, 28}, 31 XXI_{21, 28}, 34 XXV₈₈;

б) У III поред *jošče* наводи се и *išče* (54 LI₂, 55 LI₅, 55 LII₁, 56 LIII₆₇, LXIII₅, 68 LXV₂, 75 LXXV₁), док у тексту I прилога *jošče* нема, већ — *išče* (15 VI₈, 17 IX₃₄, 21 XIII₇, 21 XIII₁₀, 21 XIV₂₈, 25 XVI₂₅, 27 XVII₁₂, 29 XIX₁₇, 39 XIX₂₁, 32 XXII₁₉, 35 XXVII₂₁, 36 XXVIII₁₇, 38 XXIX₇);

в) У тексту III наводи се поред *vre* и *jur* (58 LVI 83 LXXXVI 101 CXV₅, 107 CXXIV₂, 118₁, 130₈, 160 LV 195 I 119 149 XXXVIII), док у тексту I речи *jur* нема, него само – *vre* (13 III₁₀, 25 XVI₂₁);

г) У тексту III поред *ili* има и *ali* (56 LII₁, 56 LII₂, 56 LIII₂, 56 LIII₅, 57 LIII₇), док у тексту I свезице *ili* нема, него је редовно – *ali* (12 II₄, 12 II₃₁, 13 IV₂₀, 13 IV₂₂, 16 VII₁₅, 16 VII₁₆, 16 VIII₂₁, 16 VIII₂₇, 17 IX₁₄, 18 IX₁₈, 18 IX₇, 18 X₂₆ итд., 27 XVII₁₅ (16, 34, 38, 41) 28 XVII₂ (24, 29) 28 XVIII₃₁, 29 XIX₉ (10 12 21) 30 XX₁₁, 31 XXI₆ (8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 29, 32) итд.);

д) Поред *jer* наводи се у тексту III и *ar* (54 LI₃, 56 LIII₆, 62 LX 222 XXXVI), међутим у тексту I свезице *jer* нема, већ само – *ar* (12 II₁₈, 13 III₁₁, 13 IV₁₆, 15 VI₁₂, 15 VI₁₇, 15 VI₂₈, 15 VI₃₄, 15 VII₁₁, 16 VIII₃₁, 18 X₉, 19 XI₁₈, 20 XIII₆ итд., 27 XVII₂₈, 28 XVII_{7, 5, 22}, 28 XVIII₃₇, 29 XIX₁₁, 30 XX₁₂, 31 XXI₂₈, 32 XXI₃ итд.).

§ 36. Језик у тексту III одликује се од језика у тексту I и тиме што се у тексту III наводе поред облика локатива јд. од именица м. рода основа на *o* са завршетком *e* и облици локатива на – *u*; међутим у тексту I облика локатива са завршетком *u* нема, већ само са завршетком *e*. Тако, у тексту III имају ови лок. на – *u*:

poslu 66 LXII 74 LXXXIII 90 XCVIII₅, 172 LXX₄, *orsagu* 167 LXV *lugu* 114₈₃, *listu* 129₂, *pozovu* 139 XXV *betegu* 143 XXX₆, *putu* 143 XXX₆, *stalu* 154 XLVI (v) *ciehu* 196₁, *griehu* 58 *glasu* 103. Иначе:

stole 141 XXVII₉, 159 LII₄, 162 LVII₁, 171 LIX₃, 193 LXXXVI₁, 196 II₄, 199 VI 213 XXVII 215 XXVIII₇, 221 XXXV 221 XXXV₂ (v) *živote* 67 LXIII₅, (v) *kipe* 108 CXXVII 111 CXXXI 132 XVII₂, 132_{4a}, 137 XXII₂, 141 XXVII₆, *spole* 157 LI *posle* 212 XXVI₂ (v) *dvore* 134₄, 134 XIX₄, 195 I₅, 196 II₂, 200 VII (v) *pozove*

1) Уз римски број арапски број значи параграф.

193 v *zroke* 67 LXIII₄, *orsage* 122₂, 130₁, 130 XIV 136 XXI₂, 158 LII₂, 167 LXV 168 LXV₃, 168 LXV₃, 178 LXXV 197 III *irhe* 165 LXI *poglavnike* 178 LXXV (v) *birsage* 197 III₁₂ v *zaloge* 116₂, *dekretome* 130 119₈, 195 I (na) *svete* 131 v *testamentome* 58 LVI 101 CXV₃, 103 CXIX₂, 104 CXIX₃, *šerege* 220 po *odvitke* 71 *odšiestke* 188 итд. Завршетак *e* у лок. јд. имају и неке именице меких основа: по *kraļe* 178 по *negovom oce* 217, поред: у *ogñi* 132₄, по *sudci* 170 на *konci* 69 LXVII 125 IX₂, 141 XXVII₆, 163 LIX₁, 179 LXXV 222 XXXVI *tituluši* 62 LIX₉, 109 CXXVIII₃, *kontraktuši* 104 CXX₂, по *notarijuši* 134 XX *terminuši* 145 XXXII₈, 167 LXIV₃, *Jerdeļi* 147 III₁₂.

У тексту I : ву *Dekretome* 18 § 6 (na) *svete* XVI 25₂₂ XVI 25₃₉, (vu) *stale* 25 XVI § 2 (vu tom) *orsage* 19 XII.

Још ћу овде истаћи да се у тексту II (§ 14) налазе и од именица средњега рода тврђих основа локативи са завршетком *u*, док у тексту I нема ни једног примера на *-u*, већ редовно на *e*: (po) *viteštve* 13 IV и 13 IV 14 V (vu) *tolvajstve* 17 IX *meste* 18 § 6.

Што се тиче именица ср. рода меких основа, оне имају и у I и III у лок. јд. редовно завршетак *i*: *bludeñi* 55 *imieñi* 28 117₄ 125₄ итд. по *zmankañi* 38 XXX 69 LXVI₂, 87 XCII *duguvañi* 47 XLII_{1, 2} 50 XLV *dugovañi* 65 LXI₄, 79 LXXXII₆, 128 XII₄, 136 XXII 141 XXVII₆, по *razdeleñi* 51 XLVII₂, 54 LI₁, по *polagañi* 59 LVII₂, по *zmireñi* 66 LXII₂, по *napuñeñi* 67 LXIII₂, у *zavezañi* 70 LVII₂, по *pozvañi* 73 LXXI₁, по *založeñi* 79 LXXXII₅, v *odavañi* 80 LXXXIII₂, v *zalagañi* 80 LXXXIII₂, v *hođeñi* 81 LXXXIV₄, на *ravñañi* 81 LXXXV по *ožeñeñi* 93 CII₃, по *nasledovañi* 104 CXX₂, по *pogubļeñi* 111 CXXXI₄.

§ 37. У тексту I нема глагола, и речи од њих изведених, са наставком за основу *ova*, већ само са наставком *uva*, док се у тексту III налазе и глаголи, и речи од њих изведене, са *-ova*-и глаголи са наставком *uva*. Навешћу најпре неколико примера из текста III:

а) *počtuvala* 90 XCVIII₃, *počtuvanoga* 174 LXXII₁, *imenuvati* 87 XCIII₁, *imenuvane* 187 LXXXII₃, *raduvali* 211 XXV₂, *skazuvati* 176 LXXIV₅, *apeluval* 202 XI₂, 222 XXXV *skoznuvati* 156 L₁, *mentuval* 54 LI₂, *veruvanoga* 162 LVII₂, *veruvanih* 214 XXVII₄, *valuvanoga* 60 LXIII₁, 66 LXIII *daruvanu* 92 C₂, *daruvati* 24 *zbantuvati* 170 LXVII₈, 176 LXXVI₃, *nasleduvati* 176 LXXIV₅

- 179 LXXVI *bantuvanikom* 75 LXXV₁ *veruvače* 159 LIII *mentuvanja* 44 XXXVII₁₄ *valuvanja* 61 LIX₄ *duguvañi* 196 II₅
 222 XXXVI₂ *nasledovanje* 174 LXXIII₁ *nasledovanja* 69 LXVI₃
nasledovanike 100 CXIII₄ *nasledovanik* 158 LI₃
- 6) *valovati* 60 LVIII 98 CXI 108 CXXVI₂ 110 CXXIX₂ 130₇
 130 XIII₇ 140 XXVII₈ *valoval* 6 XVI 79 LXXXII₅ (joш 8 пута)
valovanoga 41 XXXV *valovano* LXIX *valovanom* 93 C₁₁
 63 LX₂ 147 XXXV *darovano* 124₂ 172 LXXI 180 LXXVI_{8,5}
daroval 125₈ 125 X₈ 180 LXXVI₃ *zbantovati* 162 LIV₇ *zbantovano* 178 LXXIV₁₂ *zbantoval* 128 XII₇ *zbantovani* 160 LIV₇
zbantovan 141 XXIII₁ *nasledovati* 81 LXXXIV₅ 138 XXIV₆
 159 LII₃ 175 LXXIII 186 LXXX 217 XXX *nasledovani* 104
 CXX₂ *nasledovanih* 139 XXV₂ *nasledovali* 129 XII₁₁ *nasledoval*
 223 *nasledovala* 190 LXXXIII₄ *verovanoga* 133 XIX 176 LXXIV
 177 LXXIV₁₀ *verovanom* 66 LXII *verovati* 126_{1a} *verovanih* 205
 XV₂ *varovati* 147 XXXIV₆ *mentovani* 76 LXXVII₂₁ *mentovati*
 206 XVII итд. *darovanje* 124 VII 124₂ *zbantovanje* 155 XLVI
 171 LXIX₁ 200 VII₁ *zbantovanja* 128 143 XXXI₁ 210 XXV итд.

Међутим у тексту I имамо: *duguvañah* 11 I *duguvanje* 12 II
 12 II³ *obaruvanje* 12 II³ *valuvanje* 13 II⁶ *daruvanje* 13 III *daruvana*
 (sloboda) 14 IV¹ *mentuvani* 15 VI² *zbantuvati* 17 IX⁴ *vojuvati* 18 IX⁵
duguvanje 19 X² 19 XI¹ *nezbantuvane* 19 X³ *počtuвати* 19 XII¹ *dugu-*
vanja 20 XIII¹ 29 XIX¹³ *steguvanje* 21 XIII⁵ *zbantovanja* 21 XIV¹ *ime-*
nuvani 17 XVII¹⁷ *obaruвати* 29 XVII *valuvanom* 31 XXI¹⁸ итд.

§ 38. У тексту III се налазе свега 3 примера инстр. од именица ж. рода, придева и заменица са завршетком *u*, иначе је завршетак у том падежу редовно *-um*; међутим у тексту I завршетак у инструменталу јед. именица, заменица и придева редовно је *u* (док је у тексту II *-um!* в. ниже). Ево који се примери инстр. на *-u* налазе у тексту III : (pod) *tvoju oblastju* 54 LI₂ (pod) *očinu oblastju* 56 LIII₁ *sudčju* 82 LXXXV₂. Иначе:

pravicum 37 XXIX₁ 39 XXXII 41 XXXIV 71 LXVIII₁ *pravdum*
 26₃ 50 XLV 71 XVIII₁ 76 LXXVI 79 XXXII₄ 215 XXVIII *mukum*
 29 XIX 50 XLVI₃ *službum* 29 XIX 48 XI^{III} 49 XLIII₃ 57 LIII₇
 52 XLVIII 105 CXXII₄ *silum* 50 XLVI₁ 70 LXVIII 99 CXI₈ 79
 LXXXII₂ 80 LXXXII₁₀ 84 LXXXVII 150 XLI₁ 160 LIV₅ 165
 LXI 170 LXVIII₉ 173 LXXI₄ 174 LXXI₈ *dobrotum* 57 LIII₇
priecembum 64 LX₁₀ *glavum* 71 LXVIII₁ 154 XLIV₄ 164 LIX₄
 208 XXI 132₂ 213 XXVI₉₋₁₁ *rukum* 75 LXXV 188 LXXXII₁₇
ženum 91 XCIX 93 CII₄ 91 XCIX 92 CI_{9,5} 95 CVI *voļum* 97 CIX₃

111 CXXXII *obrambum* 101 CXV₆ *živunum* 117₃ *napravum* 121₃ *slobodum* 125₃ *notum* 168 LXVI *vražđum* 137 XXII₂ 137 XXII₂ 219 XXXII₃ *verum* LII₄ 173 LXXI₁₀ *prisegum* 165 LXI₅ *palicum* 176 LXXIV₁ *grivnum* 176 LXXIV₅ 177 LXXIV₉ *kaštigum* 178 LXXV₂ (z) *vojskum* 176 LXXIV₅ *grožnum* 177 LXXIV₇ *sumum* 186 LXXXI₁ *opčinum* 207 XIX₄ *ranum* 208 XXI *gospodum* 221 итд. *zapovedjum* 178 LXXV₁ *oblastjum* 168 LXV₆ *starostjum* 106 CXXII₈ *zmožnostjum* 127 XII₁ *psostjum* 134 *čednostjum* 176 LXXIV₁ итд. *močjum* 59 LVII₂ 63 76 82 83 LXXXLI₂ 138 XXIV₅ итд. *rečjum* 112₃ 210 XXIII₂ *mladostjum* 106 CXXII₈ *bojaznostjum* 141 XXVIII₁ *dobrovoļnostjum* 177 LXXIV₁₀ *pogibelnostjum* 78 LXXX *gatjum* 114₄₁ *jednostjum* 52 XLVIII₁ *pečatjum* 52 *zapovedjum* 178 LXXV (ž) *num* 92 C 95 CV₁ 102₂ 189 LXXXIII *svojum* 57 LIII, 84 LXXXVII 91 XCIX 130 XIII₈ 206 XVII.

Али, као што је већ речено, у тексту I завршетак у инстр. јд. именица, заменица и придева је *u*: *vesnicu* 13 IV₂₁ *z bratju* 14 V₈₈ 14 V₄₆ 46 XL *materju* 27 XVII₁₁ *sinovļu* 28 XVII₄, 11 *svržju* 28 XVII₅, 12 45 XXXIX₁₀₋₁₁ *službu* 28 XVIII₈₆ *veliku službu* 29 XIX₁₄₋₁₅ *muku* 29 XIX₁₆ *kraļevu pravicu* 33 XXV₂₆, 27 37₁₈₋₂₀ 39 XXXII₂₁₋₂₂ *dobru pravicu* 34 XXV₁₉₋₂₀ *s kraļevu donaciju* 37 XXIX₉₋₁₀ *pravdenu* 39 XXXII₁₃ *štaticiju* 39 XXXII₁₄ *z vetu klaužulu* 40 XXXIII₁₁ 41 XXXIV₂₂ *kakovu pravicu* 40 XXXIV₃₁₋₃₂ *z onu klaužulu* 40 XXXIV₈₆, 87 *z vetu* 41 XXXIV₈ *kakovu* 41 XXXIV₂₄ *nesreču* 41 XXXIV₂₅ *mušku svržju* 45 XXXIX₁₀₋₁₁ 53 L₁₇₋₁₈ *telovnu krvnu bratju* 46 XL₃₋₅ *drugū* 53 L₁₉ *mušku svržju* 54 L₅₋₉.

§ 39. У дативу и локативу заменица и придева ж. рода у тексту III завршетак је *oj*, а у свега пет примера завршетак је *e*, и то у примерима:

(po) *očine* (smrti) 61 LIX (vu) *očine* (oblasti) 55 § 1 (po smrti) *negove* 72 LXX₁ (na) *negove* (zemļi) 82 LXXXV (vu) *tvoje* (oblasti) 54 LI₂ (bis).

Иначе у тексту III:

v. *očinoj* 58 LVI (po) *negovoj* (smrti) 59 LVII §₁ (bis) v *Turskoj* или v *Totarskoj* 61 LIX (na) *jednoj* 63 LX §₂ 286 LXXXIX (na) *prvoj* (octave) 64 LX § 10 (na) *glavnoj* 71 LXVIII § 1 (prot) *svojoj* (bratje) 72 LXXI *muškoj* 74 LXXIII § 1 (v) *žen-skoj* 74 LXXIII § 1 *noj* 90 XCVIII 92 139 XXV (po) *danoj* (donacije) 84 LXXXVI (v) *onoj* 207 XIX₃ *nekoteroj* 86 LXXXIX

(na) *svojoj smrtnoj* postelji 97 CIX (v) *toj* (dobe) 98 CXI § 2 v *ničijoj* 99 CXII v *tuđoj* 99 CXII (v) *materinoj* (vutrobe) 100 CXIV § 1 (v) *onoj grackoj* (međi) 101 CXV § 3 po *svojoj ne-vernosti* 103 CXIX § 1 (po) *sinovloj* (svrži) 103 CXIX v *nezreloj* (dobe) 110 v *kakovoj* (perni) 110 CXXIX § 1 v *poganskoj* (pravde) 120 III § 1 (protivna) *božjoj* i *naturalskoj* (pravde) 120 III § 3 (po) *protivnoj* (pravde) 125 VIII § 4 итд. vu *svojoj gingave* dobe 98 CXI.

Међутим у тексту I завршетак је у тих падежа *e*: (vu) *zanhe* 11 I₄ (vu) *vekše* 12 II₆ *očine* 14 V₂₄ 27 XVII₁₄ (k) *očine* 46 XL₁₂ (vu) *ničije* 17 IX₃₀ v *jedne* 20 XIII₃₂ (po vun) *otprte* 25 XVI₈₈ (po) *smrtne* 26 XVI₇ v *negove* 26 XVI₁₆ *plemenite* 13 IV₁₄ *diekline* 29 XVIII *kraļeve* 30 XX_{15, 31} 37 XXVIII₁ *negove* 30 XX₂₇ *takove* 34 XXV₈ 36 XXVIII₂₀ *kakove* 36 XXVIII₂₈ 37 XXIX₁₂ *druge* 36 XXVIII₂₉ 36 XXVIII₃₃ (k) *one vsake* 46 XL₁₀₋₁₁ *ke vsake* 46 XII₁₇ *kmecke* 46 XL₁₈.

Али има у тексту I неколико примера са завршетком *oj*, што значи да је Пергошић пропустио да место тога завршетка напише *-e*: (v) *prvoj* 11 I § 2 (v) *drugoj* 11 I § 3 (v) *kojoj* 12 II § 2 (po) *drugoj* 13 IV (v) *silnoj* § 1.

§ 40. Код Врамца се налазе и облици лок. јд. именица м. и ср. рода са завршетком *u* и облици са завршетком *e*, и то други (на *-e*) чешће него први. Тако, у „Кроници“ се налазе локативи: α) (na) *začetke*, v *Egiptome*, v *Efežome*, v *Belgrade*, v *Višegrade*, v *grade*, v *Laternome*, na *stole*, v *otoke*, v *Zagrebe*, v *Budine*, v *grobe*, v *Beče*, v *Ostrogome*, po *svete*, v *Rime*, v *varaše*, v *Carigrade*, v *Betleheme*, v *kloštre*, итд.; – β) на *začetku*, *Egiptomu*, v *Efežomu*, v *Belgradu*, v *Budinu*, v *grobu*, po *potopu* итд. Исп. Fr. Ilešić, Hrvatski utjecaji u istočnoštajerskim tekstovima. Rad 164, str. 7—9. У „Постили“: α) v *sonce* i v *mesece*, pri *otce Boge*; – β) pri *Bogu*, na *svietu*, na *putu* итд. Исп. JArch XXXII 60—61. — У „Крапинским судским протоколима“ такође се налазе и обл. на *e* и облици на *u*: α) v *listu*, v *varašu*, pri *bratu*; – β) v *kipe* (исп. JArch XXXII 61).

§ 41. И у Крајачевића (Петретића) су обични лок. јд. им. м. и ср. рода на *e*, ређе на *-u*, а Хабделић има само облике на *u*; Илешић (Rad, 164) вели да је у делу „Први оца нашега Адама грех“ забележио само: *imene*. Међутим Јагић вели да су у „Зрцалу Маријанском“ редовно облици им. м. рода на *-u* (JArch XXXI 545).

У погледу на ову особину, језик у основном тексту Пергошићева превода не разликује се од језика у делима Врамчевим,

јер се и у Врамчеву језику находе и од именица м. рода и од именица средњега рода меких основа облици и на *-i*: *ogñi*, *v čiteñi*, *v lamañi*, *v ñih srci* итд. Исп. JArch XXXII 60.

§ 42. Што се у Хабделића находе искључиво облици на *u*, то је и сасвим природно, јер његов језик претставља мешавину црта југоисточног говора са југозападним говором, у коме је — у југозападном говору данас завршетак у лок. јд. именица мушкога и средњега рода искључиво *u* (исп. Rad CXV 98 и д.).

§ 43. Што се тиче дат. и лок. заменица и придева ж. рода, то код Антуна Врамца имамо — у његовој „Кроници“ овакво стање:

α) Са завршетком *e*: по *božje zmožnosti* 10 (3238) а *matere ñegove jezik odrezan* be 29 (642) *v pečujske cirkve* 34 (1047) *v vogrskje zemle* 36 (1095) 41 (1095) по *svoje smrti* 33 (1196) 45 (1386) по *očine smrti* 44 (1382) *v svoje vojske* 45 (1397) *proti caru turskomu i ñegove vojske ...idosta* 48 (1455) *prisegel ñegove matere* 48 (1457) по *sremske zemle* 49 (1464) *svoje gospode* (dat.) 53 (1514) *v zagrebečke cirkve* 63 (1573)

Има и пример: на *vere turskei* (Turzkei) 62 (1566).

β) Са завршетком *oj*:

по *vsoj* 3 (1656) по *ñеговој* 13 (3641) *atenskoј* опћине 14 (3655) *v Grčkoј* 14 (3774) *proti rimској* опћине 16 (389) *v jordanskoј* 18 (30) *v aleksandriskoj* 22 (204) по *vsoј nemској* земљи 31 (917) *v оној* 39 (1205) *sвојој* 57 (1536) *оној* невере 49 (1466) по *vsoј* 63 (1570) по *sвојој* 63 (1575).

§ 44. Хабделић има само облике на *-e*. Исп. V. Jagić, Arch XXXI 545—546, а исто тако и Крајачевић (Петретић). Исп. A. Raić, Letopis Matice slovenske za leto 1887, стр. 212.

§ 45. Што се тиче данашњих говора, у њима имамо овакво стање: а) у источнокајкавском говору: α) у његову североисточном делу — у говору Вирја и његове околине — у дативу и локативу заменица и придева ж. рода има завршетак *i* и *e^l*: *môji*, *kôji*, *dôbri*, *vrôči* (као *žêni*); *te^l*, *ñe^l*..., исп. JArch XXIX 370.

β) У југоисточном делу источнокајкавског говора — у требаревском говору — текст Кате Јањчерове (ZbNŽO III 55—140) завршетак је у дативу редовно *e*, а у лок. обично *-e*: на *jene strane guša*, а на *druge...* III 56 на *ne lepe grede* III 58 *vu tê jame* III итд.

Што се данас у овим говорима наводи *-i* у овим падежима, те се објашњава утицајем словеначког (исп. § 117).

б) У југозападном (или пригорском) говору редовно је данас у дат. и лок. јд. придева и заменица *-i*:

v županiji *zagrepski ZbNŽO XII 49* a na *drugi strani XII 50* na *levi strani XII 51* итд. Исп. и Rad. CXVI 139 и д.

О чему сведочи Хабделићев језик (исп. § 44), несумњиво је да је и у овом говору завршетак *i* у овим падежима скорашњи (исп. § 117).

§ 45. А. Брамец употребљава — у „Кроници“: *ar*, *ali* и *ili*, *išče*; *jer* и *jur*: а)... *ar* је Kain Abela уморил 3 (130) *ar* ž nim beše Bog 6 (2453) итд. У „Постили“ (исп. Književnik I 306—309): *ar* jesta ribiča bila (стр. 307) *ar* su štimali (стр. 309).

б) *ali* (= ili): nekoliko lakti *ali* sežajov 3 (1656) od toga se zovu ropove *ali* Levite 5 (2194). У „Постили“: ne v morje *ali* v vode morske (Književnik I, 309).

в) *ili*: umre *ili* premeni toga sveta 33 (1038) i prez odvetka *ili* ostanka 36 (1095). У „Постили“ (исп. Književnik I, 306—309): mečuči *ili* puščajuči mreže (стр. 307).

г) *vre*: buduci *vre* sonce izešlo (Književnik I 308); у „Кроници“ нема примера.

За употребу *jur* исп. JArch XXXIII 37.

д) *išče*: *išče* је živel Stefan kral 38 (1172) v živote buduci *išče* Stefan kral 38 (1172) *išče* ne se bil čez morje prebrodil 39 (1205) *išče* Lajus Cezar živ buduci 43 (1346); *jošče* или *još* — нема, — у „Кроници“.

§ 46. Код Хабделића налазимо: *ar*, *ali* и, врло ретко, *il* (*iliti*), *vre* и ретко *več*, *išče* и врло ретко *jošče*:

а)... *ar* ne govorim to, da bi... ZM 11, *ar* sem videla ZM 17, *ar* ne znam kakav se je naimer vu ovom našem orsagu zakon zakorenil ZM 20, *Ar* gda bi bila izebrana... ZM 26 итд. *Ar* se ufam da spoznavši... POAg (Pr.) *ar* vsaka jestvina ku su na stol donášali, krvjum је obilno viđena polejana POAg 7 итд.

б) *ali* (= ili): *ali* spisati *ali* zgovoriti ZM 19, *ali* drla ali lasi trgala ZM 19, i ne znaš *ali* pače znati nečeš ZM 32; *aliti*: glasno štuči dijak *aliti* sekretarius ZM 148 — ki ovo šteš *ali* чујеš POAg 3 kotere iglicami *ali* z drugemi železnemi špicami zbadaju POAg 9 итд.

в) *ili* (*iliti*): zmienkanja *ili* teškoče ZM 152 šoldi iliti kvatrine ZM 109 domače *iliti* lastovite ZM 106. итд.

г) *vre*: gda bi se *vre* k porodu ZM 15 da se је *vre* vsega straha ...mentuval 34 *Ali vre* treći zrok viđmo ZM 41 112 127.

д) *več*: i ništar mī ne *več* potrebno ZM 103 111 итд.

г) *išče*: Viđte, malo *išče* imate vremena ZM 43, tako *išče* v temne noči poveža ZM 119, ako ovde *išče* priložim ZM 120 (122 123 128 129).

§ 47. И Крајачевић (Петретић) употребљава само *ar*, *ali*, *vre* и *išče*: а) *ar*: *Ar se budu gibale jakosti nebeske SE* (SE = Sveti evangelioni) 3, *Ar velim vam* 14 SE, *ar iz tebe hoče vun iziti SE* 21, *Ar i ja jesem človek SE* 27 итд. (SE 9 14 16 19 21 27 29 34 40 итд.)

б) *ali*: *kotereh oni ali kruto malo, ali prekorubce nikad ne razmeju vsaka dve ali tri merice držeč SE* 25.

в) *vre*: *dva vre samo od sebe sada vun pušča SE* 3, *gda bi vre vrag bil pustel SE* 48, *gda bi vre sunce zešlo bilo SE* 64 итд.

г) *išče*: *dokle bi pak išče ne veruvali SE* 69, *dokle sem išče z vami bil SE* 69, *vnoga išče i druga znamenja je činil SE* 72 (76 93 итд.).

§ 48. У вараждинском говору — у Ваљавчевим приповеткама находимо: *ar*, *ali* и *ili*, *još*, *išče* и *jošče*, *vre* и *več*—*još* чешће него *išče*, а *jošče* врло ретко, *vre* чешће него *več*:

а) *ar*:... *ar jaz ti ve opráščam* 3... *ar drugač bil nemoguć činiti* 11... *ar to bil je prokleti grad* 17, *ar ako poveš* 19 итд.

б) *još*: *ar su ovi na još hitrešem konju* 5, *ali još ne* 5, *još jedno ti meni moraš hčiniti* 30, *da su još bole dali* 39 итд.

в) *išče*: *Oni su onda živeli išče dugo* 21, *išče mu veli* 65, *da je on išče vekši junak* 67, *Nu išče ni' zgovoril* 72, *i tam išče dandanas živi* 73 итд.

г) *jošče*: *nemrem jošče menje ili* 83.

д) *vre*: *Vre je prešlo pet let* 13, *ona je vre znikla* 17, *ali njegova mati vre je hmrla* 19, *da so vre dalko odbežali* 30 итд.

ђ) *več*: *ali već nemre* 30, *gda su već Vile odišle* 31, *kaj mi ode ne baš već mira?* Кчи је *več* велика била 48 итд.

§ 49. У самоборском говору — у тексту Милана Ланга (Samobor: Pripovijetke. ZbNŽO XIX 39—82): *jer*, *ali* (= *ili*), *več* и ретко *vre*, *još* — нисам забележио, *ar*, *išče* и *ili*:

а) *jer*: *jer ju je bila sramota* 55

б) *ali*: *zláto ali súnčeno* 49, *Hodi, al se pašči!* 83

в) *več*: *kad je već¹⁾ dorasel* 39, *bil je selakov sin već vu stráhu* 41 итд.

г) *vre*: *kad je bil vre skoro dan* 41

д) *još*: *i rekel mu je još jempút* 57, *drúga bu još došla* 57 итд.

§ 50. У пригорском говору — Рожићев текст „Prigorje“ (ZbNŽO XII 49— и д. находимо: *ali*, *još*, *več* и ређе *vre*:

1) Писано *č*, али писац вели да се изговара *č*.

а) *ali*: је ли се бу резишла *ali* не ZbNŽO XII 59, међу житим *ali* међу кукурузу *ali* у тршу XII 64, бел, црн *ali* рјав XII 74 итд.

б) *još*: само се *još* и сад гдагда близу тега зденца ископа XII 51, видиду се *još* данас зиди XII 52, зати се *još* денас вели XII 52 итд.

в) *već*: *već* причеђу људи делати по тршу XII 56, унда се *već* так не севкли (светли) XII 72, да је *već* љети XII 72 итд.

г) *vre*: кај бите *vrè* резали XII 56, да је *vrè* љети дèшло XII 56 итд.

§ 51. У требаревском говору — текст Кате Јањчерове (ZbNŽO III) имамо: *ili*, *još*, *već* и, ретко, *vre*: а) *ili*: а има сак и бобичу, или деда III 76, да први пут дојде тóрец, *ili* лисца, *ili* ласца III 83 итд. — б) *još*: *još* је онда бил чез наше селе јарек III 57, Ту је *još* и жељезнска шума III 58, свинци су *još* мале III 60 итд. — в) *već*: Потлем је била там при мале Луке *već* јене три путе III 57, а сад је *već* јаке III 59 итд. — г) *vre*: а *vrej* је доста јам III 69, а *vrej* и она зна III 124, Дè *vrèj* нужда III 214 итд.

§ 52. Што се међумурског говора тиче, могу навести само прилог *ešče* (исп. V. Oblak, Nešto о међумурском наређју. ZbNŽO I 51).

Јасно је према овоме да је и Пергошић у своме говору поред *jer*, *ili*, *još* имао и *ar*, *ali*, *išče* (исп. § 32).

§ 53. Већ сам напред ставио питање о чакавизмима у II тексту (§ 34). — Што се међу варијантима у II тексту находи: *crikva*, *crikveni* (: *cirkva*, *cirkveni* итд.), *kadi* (: *gde*), *va* (: *vu*), облици инстр. јд. именица, заменица и придева ж. рода на-*um* (: облицима на-*um* и облицима на-*u* у I тексту), *gdo* (: *što = ko*), *nigdor* (: *ništor = niko*), дакле — особине које нису штокавске, него су: *crikva*, *kadi*, *va* — чакавске, а облици инстр. јд. именица, заменица и придева на-*um*, затим *gdo*, *nigdor* и чакавске и кајкавске (данас), то јасно показује да је Пергошићу штокавски дијалекат био туђ, јер иначе не знам зашто би он место *što* (= *ko*) писао у другом тексту *gdo*, место *cirkva* — *crikva*, место *gde* — *kadi* итд.

Међутим то што у тексту од друге алинеје LI тит. нема нигде *crikva*, *kadi*, *va*, *gdo*, *nigdor* и, друго, што тих особина нема никад ни у Врамчевим делима — јак је доказ за то да тих особина у народном говору Пергошићева краја није имало. Сем што на стр. 56 (тит. LIII, § 6) једанпут има *pernešti* и на стр. 15 (тит. VI, § 1) *peršniega*, за које ја мислим да је грешком место *prenešti*, *presniega*, у тексту од друге алинеје LI тит. не само да нема никад ни *crikva*, ни *kadi*, нити *va*, него у њему, у

тексту од друге алинеје I тит., нема ни једне друге особине за коју би се могло рећи да је специфично чакавска. На основу тога ја и мислим да је Пергошићу и чакавски дијалекат био туђ. Јесу ли пак те особине потекле од помагача Пергошићевих (при спремању другог текста) или из књига, не могу сасвим сигурно рећи.

§ 54. Одговарајући проф. Мурку на његову „хипотезу о зависности хрватске кајжавске књижевности 16 в. од чакавске и штокавске“ проф. Ф. Фанцев вели: „Проф. Мурко пропустио је да се обазре на већ истакнуту чињеницу (исп. Archiv für slav. Philol., г. XXXI, стр. 377, 541), да је кајжавски књижевни говор могао примити те елементе (тј. штокавске и чакавске) и из саобраћајнога говора виших друштвених врста цијеле кајжавске хрватске а особито њених културних и политичких средишта Загреб и Вараждина, гдје је већ од краја 15. вијека притјецање избјеглица с чакавског и штокавског подручја било најјаче. У Загребу и Вараждину иде и дјеловање Пергошића и Врамца, а Вrameц се осим тога за студија у Риму бавио у некајжавској средини светојеронимскога завода. Напокон загребачка је бискупија већ од најстаријих времена обухватала и некајжавска подручја у Славонији, Босни и Хрватској преко Купе, а од друге половине 15. вијека потврђују се спорадички на цијелој њезиној територији и попови глагољашки“. („О најстаријем bogoslužju u Posavskoj Hrvatskoj“. Zbornik kralja Tomislava, стр. 549—550).

За нас ово има значаја само утолико што поткрепљује претпоставку да је Пергошић при спремању другог текста имао помоћника.

Него, као што сам већ рекао, иако не могу рећи којим је путем Пергошић дошао до особина штокавско-чкавских које је у свој други текст унео, — вероватно је да му је неко у том послу помагао, и зашто је, за време штампања, од друге алинеје I тит. напустио посао; са сигурношћу могу рећи да су за њ I и II били књишки текстови, а III — народни, тј. писан његовим домаћим говором. И најважније је што се може утврдити у којем се тексту огледа Пергошићев језик у чистом облику.

Да је Пергошић удешавао II текст са онаквог текста какав је III текст, мислим да се сасвим јасно види на основу онога што сам изнео у § 32; да поновим: у I је најпре било онако како је у III — *listor*, па је Пергошић написао *neuech*, а заборавио је

да превуче *lištor*, те је изашло *neuech lištor*. По томе је примеру, а и по томе што је правопис варијаната II и I исти, очигледно да је Пергошић при спремању другог текста имао пред собом онакав текст који је чинио саставни део III текста; зато могу слободно рећи да се *Пергошићев језик у чистом облику огледа само у шексту III*.

У овом погледу је још једно сигурно: да и I и II садрже, и поред показаних поправака, ипак Пергошићев језик; у ствари, текст I не садржи ни једне особине за коју би се могло рећи да је у говору Пергошићеву није имало, јер кад у III има и *ar* поред *jer*, *ali* поред *ili*, *išče* поред *jošče* итд., онда је то сасвим поуздан доказ да је и тих особина, тј. *ar*, *ali*, *išče* итд. у Пергошићеву говору било; што у I има само *ar*, то је зато што је Пергошић доцније свесно диференцирао основни текст (до друге алинеје LI тит.) у две редакције — у текст са особинама хрватског (= штокавског, по његову мишљењу) и у текст са особинама словенског (= кајкавског).

Али то су све ствари које се лако виде, па зато и још једном истичем да се без опасности да језиком у II и I текстовима будемо одведени на страпутицу можемо лако користити грађом из целог текста Пергошићева превода Вербецијева Трипартитума.

§ 55. Испоредивши Кадлечево издање са Загребачким егземпларом, ја сам констатовао ове разлике:

	Кадлечево издање	Загребачки егземплар
У посвети:	Bofie ryechij orŕagha hotech	Bofie ryechi j orŕagha hoteh
7 стр.	Contractus	Cōtractus
I: 1 ₂	prauogha jištonnogha	prauogha j ištonnogha
1 ₄	Wtreiei	Wtretioi
1 ₄	Zhoruaczkogha i ¹⁹ Szlo- uynŕkogha	i Zhoruaczkogha iz Szlo- uynŕkogha
2 ₂	chlouek	chouek
2 ₁	ghoŕpodna	ghoŕpodina
4	poŕtaju	poŕtaiu
5n	Da vszaki more zonogha	Da vszaki more i zonogha
5 ₁	I od tud ima pochetek ³³ fundamentom	I od tud ima pochetek ³³ j fundamentom
7n	chlouek	chouek
9 ₂	ali	ili
9 ₄	poruŕano)	poruŕano (
10 ₂	uekuechne	uekouechue

11 ₁	da oni šam takoue	da oni šami takoue
12	vutom ³³ oršagke	vutom ³³ oršaghu
13 ₃	da ifche ⁷	Da ifche
14 ₁	ali	ili
14 ₆	ghriihe	ghriihe
14 ₈	oršag	oršagh
14 ₁₂	Kralya	kralya
15 ₂	A kolymše	A koimše
16 ₁	neghó	negho
15 ₃	niuech	neuech
17	j muskomu i Senškomu	j muskomu j Senškomu
20	I pytalbi, akobi	I pytalbi ty, akobi

§ 56. Да би се све то још јасније видело, дајем овде V и XVIII тит. из будимпештанског и загребачког примерка:

V (I): Такоо *imienie*¹⁾, *koterioe* по уитештуе зајшкано, *kotero imyenie* они *koteri* прауду знају именуиу, лаштуно Таворшко *imyenie*: *j koterioe imijenie sto diachtuom nassal štakova imyenia kai ghode hochie: j prot ochine volye* more drughomu оштауити *j prikazati*. Зошпет *j otecz zšuoiegha zayškania, prot voly šuoaih šinou, polegh šuoiegha hotyenia*, more оштауити drughomu *kai ghode hoche*.

I од туd има *pochetek* j фундаментом налл штары похуалени обичаи, тоие *tuó* да вшакa велика j заштауна гхошпода, j племенити лиудие, зеушакe мархе, i *zimyenia, koterofu* шуоиу мукy i шуоиу шлусбу зајшкали, *pryedi neghoše zbratyu razdelę*, како гходе хоте тако *všeghdaar* могу шлoбoдно оштауити: какоше то *ochiuištyey pretomachi ghde* будемо гхоуорили *oddeleniâ kotero* meg *bratyu* byua.

V (II): Такоуо *iminie koie* по уитештуе зајшкано, *koie imynie* они *koi* прауду знају именуиу, лаштуно Таворшко *imynie*: *j koieie imynie gdo diachtuom nassal ištakoka imynia sto ghode hochie: j šuprot ochinoi voly* more drughomu оштауити *j prikazati*. Зошпет *j otacz izšuoiegha zayškania, šuprot voli* шуоиh шинoу, *polag šuoiegha hotynia*, more оштауити drughomu *sto ghode hoche*.

I од туd има *pochetak* j фундаментом налл штары похуалени обичаи, тоие *to* да вшакa велика j заштауна гхошпода, i племенити лиудие, зеушакe мархе, i *zimynia, koiešu* шуоиу мукy i шуоиу шлусбу зајшкали, *pryedi neghoše zbratyum razdilę*, како гходе хоте тако *všaghdaar* могу шлoбoдно оштауити: какоше то *ochiueštyey protomachi kadi* будемо гхоуорили *oddileniâ koie* meg *brathyum* byua.

¹⁾ Курзив је мој.

XVIII (I): Ako *gdo* pyta, *zastoŕe* dyekel nedoŕtoy ono imyenie *koieie ŕluusbu* zayŕkano? Odghouori nato. Zato, *ierie* uugherŕki orŕŕagh poŕred megieuŕake fele *nepryatelie* polofen, j uugherloye uerfen, *nato-liko* daghaie *uŕaghdaar* oruŕyem *tryeba obârrouati*: j nafiŕu pryegi obchinŕkim zakonom viteŕtuom j kerunym *proleanyem* imyenie zayŕkali: j *zada* ŕuŕegha tako nauadili, iŕŕkati: â Sene i deuoyke, nyeŕuŕe nauchile uoyuuati oruŕyem, j z nepryatelomŕe biti: î nemoreiu togha uchiniti. I *zata* zrok ŕlusbu zayŕkana imyenia, ne ŕluuŕe *dyeklinoi* ŕuersi.

XVIII (II): Ako *sto* pyta *zakaiŕe* dyekel ne doŕtoy ono imyenie *koterioe ŕluusbu* zayŕkano? odghouori nato. Zato, *arie* uugherŕki orŕŕagh poŕred megieuŕake fele *nepryatele* polofen, j uugherloye uerfen, *natoilko* (sic!) daghaie *uŕeghdaar* oruŕyem *tryebe obârrouati*: j naŕiŕu pryegi obchinŕkim zakonom viteŕtuom j kerunym *preleanyem* imyenie zayŕkali: j *vezda* ŕuŕegha tako nauadili, iŕŕkati: â Sene i deuoyke, nyeŕuŕe nauchile uoyuuati oruŕyem, j s nepryatelomŕe biti: î nemoreiu togha uchiniti. I *zate* zrok ŕlusbu zayŕkana imyenia, ne ŕluuŕe *dyekline* ŕuersi.

II

Претпоставка проф. А. Белића и проф. Ф. Рамовша о пореклу кајкавског дијалекта у светлости Пергошићева језика

§ 57. Према досадашњим описима, у хрватском кајкавском дијалекту јасно се разликују тројаци говори: а) источнокајкавски (који обухвата територију „источно од пруге која саставља места источно од Вараждина и Загреба и у своме продужењу пресеца Саву и Купу“), б) југозападни кајкавски дијалекат (или пригорски, у Пригорју, југозападно од Загреба) и в) северозападни кајкавски говор или загорски (северно од Загребачке Горе). Источнокајкавски говор (тј. онај говор који је описао д-р Фр. Фанцев у својој студији *Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie*, J Arch XXIX 305—390 и који се огледа у тексту Кате Јањчерове (ZbNŽO III 55—139, 211—251; VI 187—249) има место праслов. *d' – đ*, а место праслов. *t' – č*: а) *prěda*, *měda*, *rodâ'k*, *tûđ*, *poğōden*, *jěč – jěčte* (*jeđ – jeđte*) итд. (исп. J Arch XXIX 329); у тексту Кате Јањчерове: *građu*, *naręđeni* ZbNŽO III 58 *među*, *naręđeni* III 59 *međ*, *naprěđ* III 60 *dovađa*, *pređu* III 63 *poř'dave* III 63 итд. б) *srěča*, *svěč'a* (J Arch XXIX 329); ро *noči* III ZbNŽO 57, *ně moči* III 56, *potoči* III 57 итд.

§ 58. Место праслов. група *sti* и *ski* има овај говор *šč*, а место *zđi* и *zgi* — *žđ*, односно — *žđ²*: а) *iščem*, *trěšče*, *jognišče* итд. (J Arch XXIX 331); -- у требаревском говору: *dvorišč'a* ZbNŽO III 56 *Ka-*

načišče III 59 *Svinišče* III 60 *odpušče* III 62 итд. — в) у требаревском говору: *dežda*, *deždu*, *deždem* III 63 итд.; — б) у говору Вирја: *dežd²a*, *možd²ani*, *brizd²ati* (J Arch XXIX 331).

§ 59. Место *o* има *u*, *o* и *o* (^{uo}): α) *budu*, *gđlub*, *rūka* итд.; β) *toča*, *-no*, *vogļ*, *goska* итд. γ) *mož*, *pořom*, *vřzřk* итд. Исп. J Arch XXIX 322–323. — Што се тиче замене овога гласа (*o*) у требаревском говору, навешћу оно што А. Радић, у напомени испод текста, вели у ZbNŽO VI, стр. 187: „Radi velikih slagarskih i rukopisnih poteškoća odustao sam od toga, da se u tisku razlikuje otvoreni *e* – glas i duboki *u* – glas (*ūd*). A nije to zapravo ni nužno, jer zatvoreni *e* – glas stoji pravilno: 1) mjesto *ѳ*, 2) mjesto *ѳ* и *ѳ*, 3) mjesto nenaglašenoga *o* na kraju riječi; svuda inače stoji otvoreno *e*. A duboko *u* stoji: 1) mjesto stsl. *g*, 2) mj. *ѳl*, 3) u dativnom i lokativnom nastavku“.

Како се види, место вокалног *l* југоисточни део источно-кајжавског дијалекта има *uo*, док у североисточном његову делу вокално *l* > *u*, *o* и *o* (^{uo}): *jabuka*, *pun*, *suza*; *jabđka*, *žot* итд.; *žot*, *vřk* итд. Исп. J Arch XXIX 323–324.

§ 60. Према опису В. Рожића, југозападни говор или пригорски има ове главне особине:

Место праслов. *d'* он има *j*, а место праслов. *t' – č*; место праслов. група *stj* и *skj* има *ś*, а место *zdj* и *zgj* – *ž*. Навешћу по неколико примера, и то из Рожићева „Prigorja“: α) *isája*, *zaája* ZbNŽO XII 50 *řjav* XII 74 *řjave* XII 74 *mejaš* XIII 211 *najrâje* XIII 239 итд.

β) *Dimaći* XII 48 по *nići* (= по *noći*) XII 58 *s pleći* XII 60 *pećina* XII 50 итд.

γ) *kléša* XII 165 *Laniše* XII 49 *strnišu* XII 62 *dvorišu* XII 59 *ognišu* XII 202 *puša* XII 63 *šap* XII 69 *oprása* XII 71 *priš* XII 75 *šipaļka* XII 97 *gospošina* XII 120 *Bujanšaku* XIII 162 *dešica* XIII 168 *napušati* XIII 174 *popušati* XIII 186 *pāšiti* XIII 188 *otešati* XIII 189 *otešadu* XIII 189 *zapušene* XIII 199 *šape* (= штапове) XIII 201 *spušal* XIII 201 *spušali* XIII 201 *dipušaju* XIII 229 *dipušeha* XIII 230 *išedu* XIII 243 *pušadu* XIII 255 *iše* XIII 255 *zapušeha* XIII 257 *slobošina* XIII 267 итд.

§ 61. Место *o* пригорски говор има редовно *u*: *gúsenica*, *gúst*, *múdar* итд. Исп. Rad CXV 83.

Овај говор има увек *u* и место *ļ*: *vūna*, *vūk* итд. Исп. Rad CXV 83.

§ 62. У северозападним говорима хрватског кајжавског дијалекат место *d'* изговара се *j*, место *t' – č*, место *stj* и *skj* – *šč*, место

о – о, а место љ – о. Шта је у тим говорима место *zdi* и *zgi*, не могу рећи, јер, на жалост, описа тих говора још немамо, а текст Ваљавчев (*Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici. Sakupio Matija Kračmanov Valjavec. Drugo izdanje. U Zagrebu 1890*) је уопште несигуран (Исп. Ј Агн XXVII, 581): у тексту Ваљавчеву – у појединим приповеткама – има и *đ* поред *j* место *d'*, и *u* поред *o* место *o*, а тако и место *l* – *u* и *o*, док у тексту Олге Јерман: Rabar Matijaš (Petrijanec¹) u Hrvatskoj), ZbNŽO XXI 140 – 142 место *o* редовно је *o*: *mož*, *f šumo* (акуз. јд.), *boš*, *pot*, *vu jedno šumo veliko* (акуз. јд.), на *postelo* (акуз.), *tresnol*, *zginole* итд. Тако исто у том тексту је о место *l*: *dogo*, *jaboka*, *jaboke*.

§ 63. Позната је чињеница да се проф. А. Белић и проф. Ф. Рамовш не слажу у својим погледима на питање о пореклу хрватског кајкавског дијалекта. Проф. Рамовш мисли да је у основици данашњег хрватског кајкавског дијалекта словеначки говор који се још од почетка X века одвојио од осталих словеначких говора и ушао у заједнички живот и развитак са чакавским и штокавским српскохрватским дијалектом: „Srbohrvatski kajkavski dialekt, вели Рамовш (*Dialektološka karta slovenskega jezika*, стр. 56), *v svoji začetni razvojni epohi v izdatni meri participiral na inovacijah, ki so značilne za slovenski jezik, tako da ga moramo smatrati za osnovno slovenski govor (prim. razvoj t'-d' > t'-j > č-j, č-j in šč, ždž < stj, ski, zdi, zgi; o > o; -oiq v instr. sing. fem. v -o, -o; r > -rj-, vpliv kvantitete na kvaliteto vokalov; obravnavanje ê v dolgih zlogih, ь in ъ v dolgih zlogih; končnica -ov v gen. pl. masc.; futur z bom; ohranitev supina; tvorba pečejo itd.)*“. Међутим проф. А. Белић сматра „да је симбиоза чакавског, штокавског и једног кајкавског дијалекта, који се већ врло рано, у X веку, или можда још раније, одвојио од осталих кајкавских дијалеката — учинила да се од тих дијалеката, нарочито у време непрестаног померања становништва од краја XV-ог до краја XVII века од Словеначке до Војне Границе и натраг, — створи посебан српскохрватски дијалекат — хрватски кајкавски“ (Исп. Ј Ф XIV 242).

Него, из овога што сам навео, још се не види јасно колико се стварно проф. А. Белић и проф. Ф. Рамовш размимоилазе у својим погледима на ово питање, — на питање о пореклу хрватског кајкавског дијалекта. У своме делу *Галички дијалекат*, стр. 30–31, проф. А. Белић, дајући општу карактеристику македонског дија-

1) Петријанец је општина у varažдинском срезу.

лекта, вели: „У овом правцу македонски дијалекат напомиње српскохрватски кајжавски дијалекат. Несумњиво је да је на истоку у склоп кајжавског дијалекта (у т.зв. источнокајжавски) ушао врло стари штокавски дијалекат; на североистоку словеначки кајжавски, а на југозападу — чакавски. У току времена они су, находећи се под истим приликама, развили сличне особине, тако да се данас може о њима говорити као о једном српскохрватском дијалекту; али до данашњега дана у источнокајжавском сачувано је *ч* и *џ* (= *ћ* и *ђ*), у југозападном-чакавско *т'* и *ј*, и само на северозападу — словеначко *ј* и *ч*!...“ Проф. Рамовш међутим у својој расправи: *Über die Stellung des Slovenischen*, објављеној у Миколину Зборнику (Хелзингфорс, 1932, са франц. називом *Mélanges de Philologie offerts à M. J. J. Mikkola, prof. de Philologie slave à l'Université de Helsinki. Par ses amis et ses élèves*) износи ова своја тврђења: 1) $\bar{d} < d'$ у источнокајжавском је штокавски утицај; 2) $\bar{z}d\bar{z}$ (тако је код Р.) у источнокајжавском и $\bar{z}d\bar{z}$ у северозападном кајжавском говору особине су којима се хрватски кајжавски дијалекат одређује као кајжавски словеначки по пореклу; 3) $\bar{c} < t'$ у југозападном кајжавском говору идентично је са \bar{c} ($< t'$) у југозападним словеначким говорима; 4) \bar{s} у пригорском говору је постало од $\bar{s}t\bar{s}$, а $\bar{z} < \bar{z}d\bar{z}$ — на тај начин што је у тим групама редуциран дентални елеменат; 5) *и* наместо *о* у хрватском кајжавском дијалекту донекле је од *о*, а донекле — штокавско-чакавски утицај.

Као што се види, по А. Белићу су \bar{d} и $\bar{z}d\bar{z}$ (в. § 182) у источнокајжавском црте којима се тај говор — источнокајжавски одређује као штокавски по пореклу, док по Ф. Рамовшу је \bar{d} — штокавски утицај, а $\bar{z}d\bar{z}$ — кајжавско словеначка особина. Даље, за А. Белића су \bar{s} и \bar{z} у југозападном говору *чакавске* особине; међутим за Ф. Рамовша и те су особине — старе кајжавско-словеначке особине. Јер он, проф. Рамовш, сматра да је чакавски дијалекат развио $\bar{z}j$ (прво $\bar{z}j$, а после $\bar{z}j$ — вели Рамовш) $< zdi, zg\bar{i}$ независно од кајжавског: „... zu beachten ist aber der Umstand, dass $zdi, zg\bar{i}$ hier (тј. у чакавском дијалекту) eine andere Entwicklung eingeschlagen haben als im Slov. und Kajk.; zdi ist nämlich gleichzeitig mit $d' > j$ zu $\bar{z}j$, d. h. $\bar{z}j$ geworden, während slov.-kajk. $\bar{z}d'$ über den Wandel $d' > j$ hinaus bewahrt geblieben und dann mit der Entwicklung $t' > \bar{c}$ zusammengegangen ist: $\bar{z}d' > \bar{z}d\bar{z}, \bar{z}d\bar{z}$ “ (Миколин Зборник, 229). Могу ово упростити и рећи да Рамовш сматра да \bar{s} и \bar{z} у југозападном кајжавском говору претстављају, у ствари, први ступањ развитка

прасл. *žd'* и *št'* у кајжавском дијалекту: по Рамовшу, *zdĭ* и *zgi* > *žd'ž*, *ždž*; *stĭ* и *skĭ* > *štš*, *šč*; од *št's* и *žd'ž*, као што је већ речено, добивено је, по мишљењу Рамовшова, *š* и *ž*, — на тај начин што је „редуциран дентални елеменат“.

Рекао сам како проф. Рамовш схвата *u* наместо *o* у хрватском кајжавском говору; проф. А. Белић у своме чланку „Кајжавски дијалекат“ (Ст. Станојевића НЕСХС II 214) међутим вели: „Да су особине пригорског говора у основици чакавске, о томе не треба сумњати. И замена *o* чистим звуком *u*, и замена *!* чистим звуком *u* показује да је улазак пригорског говора у кајжавску целину доцнијег датума, док је заједница источног дијалекта са осталим делом К.Д. веома стара“.

§ 64. Хоћу поводом ових претпоставки да учиним једну примедбу. Наиме, јасно се види да је за Рамовша несумњиво словеначко порекло хрватског кајжавског дијалекта. Али, с друге стране, морам одмах рећи да се Рамовшово мишљење не може примити. Јер када Рамовш вели да је развитак *žd'* у кајжавском ишао паралелно са развитаком *t' > č - ě*, односно — *št' > šč - šč*, он је дужан да нам објасни, зашто немамо и *žd'* у оним говорима у којима имамо *šč < št's* и, друго, зашто нема и *ždž* у говорима у којима имамо *šč < šč*. — Место праслов. група *stĭ*, *skĭ* имају, као што је познато, *šč* југозападни словеначки говори: резиски, горички и крашки, а *šč* имају говори: прекомурски, источноштајерски говори, рожански, зилски, нотрањски, долењски и белокрањски говори; сви други говори словеначки имају *š < šč (šč > šš > š)*. Међутим у говорима у којима се употребљава *šč* немамо, као што бисмо очекивали, *žd*, него имамо — *ž*, а од оних говора у којима се употребљава *šč* имају *ždž* само прекомурски и говори источне Штајерске; рожански, зилски, долењски и белокрањски говори међутим имају *ž*, а немају — *ždž*, како бисмо, према *šč (< šč)*, очекивали; а та се чињеница, заиста, противи Рамовшова „паралелизму“: да је *ždž > ž* онако као што је *šč > š*. Него, осем свега тога, и опет остаје нешто што се из Рамовшове формуле никако не може извести. Има словеначких говора у којима имамо *žj* — у бриском и пољанском говору: *děžjā* — у првом говору и *děžja* — у другоме. Исп. Fr. Ramovš, Hist. gram. VII 60, 97. А то, одиста, не може бити пука случајност. Напротив, и сама та чињеница мени даје потпуно право да речем да у овом тумачењу Рамовш греша.

§ 65. До стања које у овом правцу имамо у словеначком језику могло је доћи једино онако како проф. А. Белић мисли. А проф.

А. Белић (ЈФ IV 244) мисли да је, осем у прекомурском, у свим кајкавским словеначким говорима било, као и у чакавском $žj < zdj$ и zgj , па је то $žj$ у једним говорима дало $ž$, а затим $ž$, а у другим говорима је делимично остало као $žj$ (у пољанском говору и у бриском). Што се тиче прекомурског говора, проф. А. Белић сматра да је и он имао $žj < zdj$, zgj које је у њему дало $žd'$ (јер у прекомурском говору, као што је познато, свако j прелази у d' : $d'àgoda < jagoda$, $d'àma < jama$ итд. Исп. Fr. Ramovš, Hist. gram. II, 165 итд.), а то је даље, под утицајем претходног $ž$, прешло у $ždž$. Заиста, врло је добра илустрација за ово тумачење источнокајкавски говор, у коме имамо $đ$ и $žđ^2$: $prěda$, $měđa$, $rođđ^0k$ итд., али: $dežđ^2a$, $možđ^2ani$, $brižđ^2ati$ итд. (исп. J Arch XXIX 331).

§ 66. Али уопште, хипотеза Рамовшова да су групе zdj и zgj у кајкавском дијалекту дале $žd'ž$, а то доцније у једним говорима $ž$ — у југозападним говорима хрватског кајкавског дијалекта, а у другим $ždž$, које се, по мишљењу Рамовшова, тако сачувало у прекомурском, источноштајерским говорима, у источном и северозападном говору хрватскога кајкавског дијалекта, док је у другим дало $ž$, онако као што је $šč > š$ — невероватна је. Откуда то да $žd'ž > ž$, а $št's > š$ баш у оном говору кајкавском, управо само у једном делу његову, који је образовао основицу хрватског кајкавског дијалекта (по Рамовшу)? И друго: када би Рамовшова основна претпоставка била тачна, несумњиво бисмо међу словеначким говорима имали данас и такав говор који би имао $žd$ или $dž < žd'ž$, — дисимилацијом првог или другог $ž$.

§ 67. До оваквог закључка о $ždž$ Рамовш је вероватно дошао због тога што му није било познато да има штокавских говора који у својој структури имају h , $h̃$, $sh̃$ и $sh̃$. А такве је говорио проф. А. Белић утврдио у целом појасу који је некада захваћао западну Славонију, Босну и један део средње Далмације (исп. његову расправу *О основној чакавској акценџуацији*, Глас CLXVIII, 35).

§ 68. У пригорском говору има s и место секундарне групе stj : $liše$ ZbNŽO XII 224 $trše$ ZbNŽO XII 53 55 56 57 67 итд. $třšu$ ZbNŽO XII 56 67 292 $třša$ ZbNŽO XII 71 212 итд. $ráše$ ZbNŽO XII 128 $kršanski$ ZbNŽO XIII 3 $kršanska$ ZbNŽO XII 272 $kršanskoga$ ZbNŽO XIII 52 $kršanske$ ZbNŽO XII 273 $Brešê$, $Raše$ (село) ZbNŽO XII 55 итд. Према томе несумњиво је да су s и $ž$ у пригорском говору скорашњег порекла: $*žj > ž > ž$: $*možjani > možani > možani$,

а *šč* > *šš* > *ś*: — *klešća* > *klešša* > *kleša*, *lišće*, у коме је *šč* од *stj* добивено несумњиво под утицајем штокавског, > *lišše* > *liše*, *krščanski* > *krššanski* > *kršanski* итд. (исп. А. Белић, Српскохрватски језик. Ст. Станојевића НЕСХС IV 393). — Рожић у својој студији о пригорском говору вели да се говори *sveκλοšću* (*svetlošću*), *milošću*, *starošću*, *kerišću*, *jákošću* итд. (Rad CXVI 123—124). Међутим ја сам у његову опису (на народном говору) народнога живота у Пригорју забележио: *s kestjû* ZbNŽO XIII 104. Ја зато и мислим да се у пригорском говору и не изговара *milošću*, *košću* итд. него или *milošu*, *starošu* и сл. или *milostju*, *starostju* и сл., а то: *milostju*, *starostju* и сл. према облицима: *lâžju* (*lažjû*), *zapovedjû*, *živadjju* итд. У пригорском говору и — *tj*-<-*tbj*— прелази у *ć*: *cveće* и сл. (Rad CXVI, 120); међутим инстр. јд. од *pðstat* гласи, према *lâžju* и сл., *postatju*, од *pðprat* — *papatju* итд. (Rad CXVI 123).

§ 69. Да се задржим и на осталим тврђењима Рамовшовим. У замени полугласника гласом *e*, — „у дугим слоговима *é* (затворено *e*), а у кратким отворено *e* или *ə*“ (Миколин Зборник, 227) Рамовш види слагање хрватског кајкавског дијалекта са североисточним словеначким говорима. Као што је познато, у погледу замене полугласника, словеначки језик се дели у два дела: североисточни и југозападни део. Североисточни део словеначког језика — корушки и штајерски говори место полугласника има *e*, а југозападни део има — *a*.

Познато је Облаково мишљење о овој особини. Он у ZbNŽO I, стр. 59, вели: „U ovoj tački bijaše već u XIV stoljeću razlika između srpsko-hrvatskoga i severnih i istočnih slovenačkih dijalekata, koji takođe poluglasnik razviše u *e*. Pošto je broj kajkavaca koji govore *e* za *z*, *b*, barem jednak, ako ne veći od onoga broja Slovenaca *e* — skupine (koji govore *e* za *z*, *b*), to se ovo ne može smatrati za osobinu sjevernih i istočnih slovenačkih dijalekata, koja se nastavlja u kajkavštini, nego se mora govoriti o sjeveroistočnoj slovenačkoj i kajkavskoj zamjeni poluglasnika“. Али Рамовш ипак мисли да је прелаз полугласника у *e* у хрватском кајкавском дијалекту кајкавска словеначка особина; међутим то се ничим не може доказати. Напротив, на основу тога што *e* место полугласника имају *североисточни* словеначки говори, — затим кајкавски хрватски у својим дијалектима, и у оном који има штокавских црта и у оном који има кајкавско-словеначких, — могло би се са истом вероватноћом рећи да је то поникло у делу кајкавског дијалекта са штокавским цртама као што је поуздано да је тај

дијалекат и неке друге своје црте пренео и на прекомурске говоре преко својих претставника који су се селили чак у те крајеве.

Има доста сличних дијалеката, па је тешко утврдити откуда нека црта потиче. Такво је *i* место *ǃ* у штокавским и чакавским говорима. Може ли се рећи да је то чакавизам у штокавским говорима и обрнуто? Исто тако и за југозападне словеначке говоре и чакавски говор који имају *a*: може ли се рећи да је то чакавизам у словеначком језику, како би долазило по овом тврђењу Рамовшову?

§ 70. Као што је познато, у прекомурском говору у инструменталу јд. именица ж. рода завршетак је *-оџ* или *ov*: *vodòџ*, *ribòџ*, *mâter'd'ov* (место *mâter'jov*, — у прекомурском говору место *j* говори се *d'*: *pod'as* < *pojas*; *rib'd'e* < *ribje* итд. Исп. Fr. Ramovš, Hist. gram. II, 165—166 и § 65). Проф. Рамовш мисли да је прекомурски говор „do časa diftongiranja *ǃ* > *оџ*“ имао **ženóm*, које је доцније дало **ženòџ*; *-оџ*, због тога што је „težko izgovorljiva skupina“ > *оџ*. Сугласник *m* у **ženóm* и другим именицама ж. рода, по Рамовшову мишљењу, добивен је од именица мушкога и средњега рода.

Истина је да у прекомурском говору *ǃ* > *оџ*, али је тако исто истина да ни у једном другом словеначком говору нема у инструменталу јд. именица ж. рода *m* од именица мушкога и средњега рода. Због тога што међу словеначким говорима само у прекомурском има у инструменталу јд. **-óm* и *om*, које је дало *-оџ* и *ov* (*ribov* и сл.), ја и мислим да је *-óm*, односно *-om* такође добилено контаминацијом завр. *-ó* (и *o*) и *m* од *-um* — завршетка кајжавског дијалекта.

§ 71. Кајжавске и словеначке (око Средишча) облике императива: *ječ*, *poveč*, *vič*, *gleč* и *ječte*, *povečte*, *vičte*, *glečte* Рамовш изводи од **jejd* (тј. *jej* + *d*, где је *d*, вели он, узето из других глаголских облика), које је, *jejd*, дало *jeđ*, онако као што је чакавско дијалекатско *najt* > *nač*. Мислим да је неоправдано у тумачењу тих облика позивати се и на шта друго сем тако обичних и толико распрострањених у свима говорима српкохрватских облика *jeđ*, *viđ* итд. и *jeđte*, *viđte*... што је дало *ječte*, *vičte*, односно — *ječte*, *vičte*.

§ 72. Али је чудновато када проф. Рамовш међу цртама којима се (по његову мишљењу) хрватски кајжавски дијалекат одређује као кајжавски словеначки *ĭo* *ĭorekly* узима треће лице множине презента *treseju* и сл. У споменицима кајжавским 16 века такви се облици 3 л. мн. презенти врло ретко јављају, а то значи да их ни у народном говору тога времена није било много. Међутим

у словеначким текстовима 16 и 17 века ти су облици сасвим обични.

§ 73. Да истакнем и ово. У свим говорима хрватског кајкавског дијалекта и у готово свим споменицима кајкавским у једнини заповедног начина имамо *i*, а у множини за све основе *e*; као што је познато, у старословенском смо имали старе наставке за императив, код једних глагола (код глагола са основом на сугласник): *u: ђше*, код других: *u: ише*. Како у словеначком језику тога нема, тј. *eше*: *u* у императиву, јасно је да је ту особину сам хрватски кајкавски дијалекат развио, и то из основице српско-хрватске; *-eше*: *u* у императиву имамо у средњоштокавском и у једном делу староштокавског говора (исп. А. Белић, Галички дијалекат, стр. 59).

Да наведем неколико примера, прво из данашњих говора: из говора Вирја и његове околине: *nesête, dignête, molêmo* итд. Исп. JArch XIX 374; из требаревског говора: *pazete ZbNŽO VI ideme se kupat ZbNŽO III 78*.

Из споменика 16 и 17 века: α) из језика Врамчева: *rečete, odvrzete, rečemo, oblečete* итд. JArch XXXII 349; β) из Хабделићева језика: *recemo, trošete, hitete* итд., исп. JArch XXXI 547; из Крајачевићева (Петретићева): *idete SE 1 recete SE 1 podignete SE 3 napunete SE 25 pustete SE 30* итд.

§ 74. По моме мишљењу, код Рамовша је неоправдано и то што сматра да се и цртом *rj < ř* одређује хрватски кајкавски дијалекат као кајкавско-словеначки *ѡо ѡореклу*. Јер у говорима хрватског кајкавског дијалекта има и *r* тврдога: у источнокајкавском: *zidâ°ra, zlatâ°ra, gospodâ°r, pastir* итд. Исп. JArch XXIX 337. Зато ја и мислим да је ово (*ř*) нова црта, да је ушла у ове говоре доцније из словеначког. И у прекомурском говору има *r*: *çesâra*, а тако и у говорима источне Штајерске: *càsara, đrvôra* итд. Исп. Fr. Ramovš, Hist. gram. VII 171 и 178.

§ 75. Што се тиче *суѡина* у кајкавском дијалекту, мислим да се може рећи само то да је хрватски кајкавски дијалекат ту особину *одржао* под утицајем словеначког, јер је несумњиво да је у старо доба супин био познат и штокавским и чакавским говорима, — као што се његов облик на *ш* сачувао у многим срскохрватским дијалектима до данас. Позната је особина неких данашњих српско-хрватских говора да се у њима употребљава и генитив објеката место акузатива, на пр.: *уѡиша мајке* место *уѡиша мајку* и сл.; тај генитив објекта место акузатива „морао се развити прво уз

супин, па остати тако када је супин замењен инфитивом...“ (А. Белић ЈФ XII, 268).

§ 76. Говори који су образовали основицу хрватског кајкавског дијалекта „имали су од почетка природни наслон на словеначке говоре“. Од краја 15 века то наслањање хрватског кајкавског дијалекта на словеначке говоре још је веће. „Под турским притиском, образовањем Војне Границе, која је била на граници Славоније и Хрватске у једно време, извршило се померање становништва. Оно је ишло не само из Славоније у Хрватску, него и даље, у Крањску и Штајерску, отуда се враћало, померало од места до места. Тако се извршило успостављање врло блиских језичких веза међу словеначким дијалектима и кајкавским хрватским говорима“ (А. Белић, Ст. Станојевића НЕСХС II 214).

§ 77. О томе се мора водити рачуна. И друго, по моме мишљењу, нетачно је када се при решавању питања о хрватском кајкавском дијалекту, — питања о његову пореклу, узима за полазну тачку данашњи кајкавски говор, управо — данашњи северозападни говор хрватског кајкавског дијалекта.

Јер када Рамовш за *ǣ* у источнокајкавском говору вели да је то штокавски утицај: „ostkajk *ǣ* für *d'* ist dem štok. Einflusse zuzuschreiben“ (Миколин Зборник, 225), а за *u* место *o* да је делом од *o*, делом шток-чакавски утицај: „die im Kajk. seit. dem. XIV. Jh. sporadisch auftretende dial. Vertretung des *o* auf dial. Wandel *o* > *u*, teils auf. štok., čak. Einfluss zurück“ (Миколин Зборник, 225), зашто ми не можемо рећи обрнуто: nordwestl. *j* für *d'* ist dem slov. Einflusse zuzuschreiben“, а то исто и за *o* место *o* у северозападном говору? Али би и тако тврђење било нетачно, управо — језик у споменицима кајкавским 16 и 17 века и таквом би се тврђењу противио.

§ 78. Ја сматрам да није тачно када се мисли да писци кајкавски 16 и 17 века нису писали онако како је говорио народ њихових завичаја. — Ј. Хабделић у своме „Зрцалу Маријанском вели: „Так, кому knižice ove ne budu po voļe, naj je ostavi, a svoje, ako je ima, naj popravi; ako ih nema, naj nove bolje spravi, listor, na hvalu Božju, D. Marije poštenje i občinsku korist. Ništarmeñe, кому se horvatski hoče govoriti, neka reče mesto *lehko* – *lahko*, mesto *osem* – *osam*, mesto *jalen* – *jalan*, mesto *nesem* – *nesam*, zc. Ar né teško mesto E. postaviti ili reči I. ali mesto E. A. Ja sem činil štopati onak kak onde govore gde sem pisal.“ Зашто да не верујемо Хабделићу, — да је загребачки језик био у његово време онакав какав је у његовим делима? Из овога што сам рекао види се

да се у извесном правцу може примити оно што Јагић у своме Archivu (XXXI, 541) вели за Хабделићев језик: „Diese Sprache wird wohl nicht auf dem ganzen kajkavischen Sprachgebiete gerade so gesprochen worden sein, wie sie uns in den Werken Habelićs vorliegt. Sie ist hier ein literarisches Produkt, hervorgegangen aus einer gewissen Mischung verschiedener Dialekte, die in Agram durch die daselbst aus verschiedenen Gegenden konzentrierte Intelligenz in unmittelbare Berührung gekommen waren und mäßigend aufeinander wirken.“ То значи да се тако и говорило, без обзира на то како је до те κοινή, тог мешаног језика дошло.

То што у данашњим говорима хрватског кајкавског дијалекта нема потврде за многе црте које се налазе у споменицама 16 и 17 века, долази пре свега отуда што се структура хрватског кајкавског дијалекта од 16 века — од турских надирања — знатно изменила.

§ 79. Језик у споменицама кајкавским 16 и 17 века таквог је карактера да искључује сваку сумњу у то да је при образовању основице хрватског кајкавског дијалекта учествовао говорни језик хрватске. Али се на основу ових чињеница: прво, што у споменицама 16 и 17 има много више штокавских и чакавских особина неголи у данашњем хрватском кајкавском дијалекту и, друго, што се данашњи говори хрватског кајкавског дијалекта *само* у млађим особинама слажу, мора и признати да главни део његове (хрватског кајкавског дијалекта) основице чине особине штокавско-чакавске. И, заиста, када се испореди језик у споменицама 16 и 17 века са данашњим говорима кајкавског дијалекта, види се јасно да је кајкавски дијалекат 16 и 17 века имао много више веза са штокавским и чакавским него што их има данас.

Али опет, истичући као пример Пергошића, који није умео писати друкчије него онако како је народ његова краја говорио (исп. § 53 и д.), морам рећи да ја не могу примити мишљење о томе да кајкавски писци нису писали онако како је народ њихових завичаја говорио.

Да видимо у ком су се правцу кајкавски говори изменили од 16 века.

§ 80. У споменицама 16 и 17 века умекшани сугласници *l* и *ñ* (добивени од *-lj-* и *-nj-* у прасловенском језику) сасвим су обични гласови; данас у северозападном говору и у источно-кајкавском месту *l* имамо средње *l*, а место *ñ* — тврдо *n* или *jn*; у југозападном (или пригорском говору) ти се гласови чувају (исп.

Rad CXV 94–96): „Mjesto *lj* govori se često samo *l*: *kral* mjesto *kralj*... mjesto *nj* govore njeKOJI *n*, njeKOJI *j*, njeKOJI *jn*“ – вели М. Ваљавец, оп. cit. VIII–IX. – „Glas *l* ovaj govor (тј. требаревски) ne pozna („priatel“, „mul“), а мј. *ń* има *jn* („mejne“) – А. Radić ZbNZO III 164. Исп. и JArch XXIX 336–337.

§ 81. Код Пергошића имамо само ове примере са *l* место *l*: *ne-prijatel'ske* 56 LII₆, *neprijatela* 61 LIX₆, 63 LX₄, 185 LXXXI *prijatela* 100 CXIV *prijateljstvom* 203 XI₆, *neprijatel'skim* 209 XXI₃, *neprijatelj* 23_{1,6}, *bolšu* 61 LIX₆, 63 LX₄, 185 LXXXI₁, *bolšim* 144 XXXII₈, *bolši* 197 II₈, *bolše* 198 IV₆, *bolša* 197 II₈, *pobolšanja* 23 XIV₂, *zadovolnim* 144 XXXII₁, *zadovolščina* 194 LXXXVI_{1,8}, 200 VII 209 XXII₁, 213 XXVI₉₋₁₀ *Zadovolnu* 44 XXXVI_{1,2}, *obranitela* 101 CXVIII 104 CXIX₄, *branitelj* 146 XXXIV₂, *zveličitela* 4 *jerdel'ski* 197 III₁, 198 IV *jerdel'skih* 198 III_{1,4}, *kral'evim* 202 XI.

Иначе редовно *l*: *zadovol'no* 65 XI *kraļa* 61 LIX₆, *poļa* 87 XCIII *postelju* 90 XCVIII₂, *voļa* 109 CXXVIII *zemļa* 113 CXXXIII_{2,4}, *trpļavnosti* 129 XIII итд.

За *n* место *ń* поуздан је пример код Пергошића: *ogen* 17 IX.

Пергошић пише: *opomeneñi*, *precenenje*, *opomenenjem*, *menenje*, *činenja*, *zazdelenje*, *delenje*, по *razdelañi*, *skupljenje*, *odkupljenje* итд. али, по моме мишљењу, те и сл. примере треба разумевати као образовања према инфинитиву и другим облицима, а не као образовања од трпног придева, како је правило да се у нашем језику од глагола овакве именице граде. Уосталом, то што је речено, потврђују ови примери: *videnje* 150 XLI и *okļastenje* 198 III_{1,4}.

§ 82. Код А. Врамца — у његовој „Кроници“ је *ń* обично, врло ретко — *n*, а *l* обично, ретко *l*: α) *zemļe* 35 (1077) 35 (1080) *zemļa* 32 (989).

Иначе: *zemlu* 3 (1) *zemle* 3 (1656) *zemla* 6 (2360) *zemlah* 26 (401) *ludi* 3 (1656) *luctvo* 4 (1658) 6 (2216) *ludje* 4 (1757) *luctva* 5 (2192) *nevola* 6 (2360) *kral* 4 (2030) *izrail'ski* 8 (2810) *odpelano* 10 (3231) *odpelan* 10 (3231) *spravlanju* 10 (3225) *kraluvati* 12 (3434) *obranitelj* 17 (3931) *v Nedelo* 24 (309) *Rimlanin* 28 (577) *Polakeh* 32 (977) итд. β) *ńegovu* 4 (1787) *oghñem* 5 (2047) *ogña* 6 (2224) *ž ñu* 7 (2576) *pregaňal* 9 (3065) *posleñega* 13 (3633) *pregaňanje* 24 (306) *koruñen* 34 (1047) *ñemu* 41 (1275) итд. Ретко: *pregaňanje* 20 (70).

§ 83. Код Хабделића имамо *l* место *l* у речима: *priatelj*, *priatela* итд., *stvoritelj*, *stvoritela*, *hranjitelj*, *vučitelj*, *odkupitelj*, *zveličitelj* итд. Исп. JArch XXXI 543–544.

Зато се о овоме мора водити рачуна. Уопште, — факат је да када данашњи хрватски кајкавски дијалекат има каква отсту-

пања од онога што се налази у споменицима његовим 16 и 17 века, он их, у већини случајева, има у правцу словеначког (в. ниже).

§ 84. У свим данашњим кајкавским говорима врло је развијена редукција самогласника; за југозападни говор нарочито је карактеристична асимилација вокала, „која је у томе што на пр. о у слогу испред *и* постаје и само вокал *и*“ и сл. (исп. А. Белић, Ст. Станојевића НЕСХС II 212): *sirimak* (siromah), *gimila* (gomila), *kiriti* (koriti) итд. Исп. Rad CXV 72 и д. Међутим у споменицима 16 и 17 века готово немамо редукције вокала, а примера за асимилацију вокала уопште нема.

§ 85. Код Пергошића има мало примера губљена вокала:

α) *razmeti* 63 LX₄ 65 LXI итд. *razmeto* 124; *razmeju* 66 LXVII₄ 121 итд. *razme* 74 LXXIV итд. *zrazmeti* 54 LI 82 LXXXVI 89 XCVII 141 XXVII₆ 187 LXXXII₉ 223 *zrazmeš* 82 LXXX₄ 100 CXIII₅ *zrazmevši* 200 VIII *zrazme* 147 XXXV *zrazmeju* 73 LXXI₁ *zrazmenje* 103 CXIX *zrazmej* 221 XXXV

β) *dalko* 64 LXI₁₀ 72 LXXI 105 CXXII *z dalke* (zemlje) 188 LXXXII₅ *z dalka* 188 LXXXII₁₅

γ) *jedennadeste* 23₁₁ *druginadeste* 23 XIV₁₂ *tretinadeste* 23 XIV *petinadeste* 23 XIV₁₅ *dvienadeste* 77 LXXVIII итд. Према томе, јасно је да се тај појав (редукција вокала) у кајкавском развио под утицајем словеначких говора, у којима је редукција вокала врло развијена још и пре 16 века (исп. Fr. Ramovš, J Arch XXXVII, 123—174, 289—330).

§ 86. Данашњи кајкавски говори не знају за предлог-префикс *iz*, већ само за *z*; у споменицима 16 и 17 века међутим имамо *iz* поред *z*:

Код Пергошића: α) ...*iz* svojega gospodna ruk utekli... 213 XXVI₄, *Da mozibiti je iz svetih krajev spravljena po dugom običaju neka pravda... zešla* 123 XVI₉, *ili iz založnoga imienja ili z čiesti* 133 XIX; β) *da bi kakove svade... ne izašle* 59 LVII. Иначе редовно *z*:

α) *zbiti* 56 LIII₃ *zbiје* 152 LII₅ *zbitomu* 218 XXXI₁ *zvršavati* 210 XXIII *zvrši* 139 *zmiešaju* 96 CVI₂ *zmislili* 19₁ *spuni* 77 LXXVIII₂ *zmire* 170 LXVIII₂ итд.

β) *z imienja* 14₁ *z vnoгих* 69 LXVI₂ *z francuskoga* 123₁₂ итд.

§ 87. Код Врамца: *iz* orsaga Kr. 40, *ogña is kamena skresa* Kr. 9 (2224), *iz* Sicilije Kr. 17 (3929), *iz* Mesopotanije Kr. 5 (2205) поред: *z* ništara Kr. 3, *na sončem zhode* Kr. 3, *zežgal* Kr 9 итд.

§ 88. Ј. Хабделића: α) *iz štale*, *ali iz hleva* ZM 49, *iz pivnice* ZM 49, *iz ladice* 49, *iz darežlive ruke* ZM 64, *iz zlata i z svile*

ZM 67, *iz glave lahko ne zide* ZM 77, *iz zmožnosti* ZM 108 итд. — β) *izidi* ZM 55, *izhaja* ZM 82, *izide* ZM 99, *izhoda* ZM 107, *iztira* ZM 107 итд. поред: *z drveneh* ZM 115, *z oveh Krištuševah reči* ZM 91, *ze vsega srca* ZM 85, *zeznaš* ZM 114 итд. — *zgubili* ZM 79, *zreči* ZM 79, *zgovorjene* ZM 81, *znašati* ZM 82, *zgubil* ZM 99, *zmeđ* ZM 104 итд.

§ 89. Крајачевића (Петретића): α) *iz hiže* SE 9, *iz varaša* SE 13, *iz tebe* SE 21, *iz gore* SE 26, *iz vust* SE 38, *iz drobtin* SE 40, *iz cirkve* SE 47 итд. β) *iziti* SE 21, *izhóde* SE 22, *izhađa* SE 38, *izide* SE 47, *izešel* SE 48 итд. γ) *ztavši* SE 20, *zhoda* SE 20, *zmeđ* SE 33, *zkusitel* SE 38, *zleze* SE 43, *zešedši* SE 40, *zegal* SE 41 итд.

И ово, по моме мишљењу, не говори у корист Рамовшове претпоставке, да је хрватски кајжавски дијалекат по пореклу — кајжавски словеначки.

§ 90. Глас *h* данас се употребљава у северозападном говору; у источнокајжавском говору и у југозападном тај се глас губи, што долази, несумњиво, од штокавских говора.

У својој студији *Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie* Ф. Фанцев за губљење *h* наводи примере: *rā^oniti*, *rā^ost*, *rāpaf*, *rā^okāti* — *rā^očkati*, *lā^od*, *lā^oče*, *ladletina*, *īža*, *intōf* итд. — У требаревском говору „глас *h* се не чује, већ се иза *a*, *e* и *i* мијења у *j*, а иза *o* и *u* у *v*, ако се посве не губи“. Исп. А. Radić, *ŽbNŽO* III 163. — „У пригорском дијалекту *h* се или сасвијем губи без икакве накнаде, или га замјењују други консонанти а особито лабијал *v*“. Исп. V. Rožić, *Rad CXV*, 86.

Што се споменика тиче, може се рећи да су у њима врло ретки примери губљења *h*, јер се и у штокавском говору тај појав отпочео тек поч. XVI века.

Између данашњих говора и споменика кајжавских има неслагања и у промени именица и глагола.

У ген. и акуз. придева и заменица место *oga* имају неки говори — *ega*, а други — *iga*:

§ 91. У самоборском говору:

а) *jednēga* ZbNŽO XIX 39 *čàrevega* XIX 39 *selakovega* XIX 41 *devétega* XIX 41 *súnčanega* XIX 41 *súsednega* XIX 42 *ovega* XIX 43 *nézinega* XIX 43 итд.

§ 92. У пригорском говору завршетак је у ген. и акуз. заменица и придева — *iga* или — *ega*, у дативу: *imu* или *emu*, а у лок. — *im* или — *em*:

а): α) *prviga* ZbNŽO XII 60 *prviga* ZbNŽO XII 74 *drugiga* ZbNŽO XII 74 81 85 итд. *kakviga* ZbNŽO XII 81 *jeniga* ZbNŽO

XII 85 *nikiga* ZbNŽO XII 89 *mlajiga* ZbNŽO XII 89 (od) *uniga* mesta ZbNŽO XII 93 итд.

β) *jenëga* ZbNŽO XII 81 *nikakvega* ZbNŽO XII 117 (od) *rastivega* (dreva) ZbNŽO XII 92 *tega* ZbNŽO XII 162 *kupovnega* ZbNŽO XII 112 *koruškega* ZbNŽO 112 (iz) *irejivega* (dreva) ZbNŽO XII 116 итд.

Међутим у споменицима 16 и 17 века таквих облика нема, већ само на *-oga*, а то значи да су изнети облици нови у кајкавском.

§ 93. Савремени говори хрватског кајкавског дијалекта не знају за неодређене облике придева, већ само за одређене; међутим у споменицима кајкавским 16 и 17 века има доста примера — истина, „по форми само, али не и по употреби“ (исп. Fancev, JArch XXX, 71; V. Rožić, Rad CXVI, 141)¹⁾ — употребе неодређених облика:

§ 94. Код Пергошића: Z *drugima huda žitka ljudmi* 56 LII₄, od *nega ne odevzeme huda glasa* 108 CXXV₈... ili: su *drugim zakonom huda glasa i imena* 103 CXIX₁... Kaštiga onoga koteri *plemenita človeka i huda glasa ili neplemenita reče biti* 228, *dobra glasa i počten človek*, ako što gode budi priemlje se na *svedočtvo* 203 XII... koteri su *dobra glasâ i počteni ljudje* 214 XXVII... nekoga *dobra človeka prositi* 102 CXVI₃, takova *mrtva človeka vsake vrste*... 90 XCVIII, Pravi su *plemeniti od plemenita oca a neplemenite matere rođeni* 230, i za govorenje protiv počtenju i *dobru glasu nekoga počtovanoga človeka* 174 LXXII₁, koteri je *dober i počten človek* 108 CXXV₂, da vsaki *gospodin i plemenit človek*... 59 LVII₁₁, поред: na *kakova grieha ali hudoga dela učinjenje* 56 LIII, ili po nekoga *verovanoga mesta človeku* 133 XIX, Ako koteri *peruš i pravdaš človek nekoga plemenitoga človeka*... 137 XXIII₁, jer *prostoga človeka prisega prot plemenitomu človeku ništar ne hasni* 141 XXVII, Da ako koteri *peruš nekoga prostoga človeka*... 215 итд. Da vsaki *zastavni i veliki gospodin i plemeniti človek* 59 LVII, jer *prosti i plemeniti človek ne more više nego na sto soldinov priseči* 145 XXXII, *Prosti človek jedan sam budući*... 217, Ako li *prosti človek* 217 XXX итд.

§ 95. Код А. Врамца: vsaki *veren i dober pastir*. Post. I 174 b; *dober* i verni vitez. Kron 62; *dober*... i *moćna srca vitez* 71; *hudo drevo*

¹⁾ Исп. и констатовање Л. Зиме: „Најбоље још се држе неодређени придавници у штокавштини, премда се и ту често не пази строго на разлику између једних и других. Још мање се пази на ту разлику у чакавштини, а кајкавштина је номиналну деклинацију придавника скоро сасвим напустила осим номинатива, а и у самом номинативу често се говоре одређени придавници мјесто неодређених“. (Некоје, већином синтактичне разлике између чакавштине, кајкавштине и штокавштине, стр. 10).

hud sad čini... sako drevo dobro *dober* sad čini. Post I 174a; Blažen je človek, koteroga Gospodin slugu *gotova* ...najde (II 8b)... koteroga su za *mrtva* ostavili bili (I)... za štimal bi bogatca *grešna* a kolduša *nesrečna* biti (I 150b)... imiela je *nečista* duha (I 66a)... budući jednoga nevolnoga *uboga* težaka sin. Kron 24; ki su *hudu* dobičku radi. Kron. 41 итд.

§ 96. Код Хабделића: *kteri* tak *kratek* imamo put. ZM 33... tak je pak *težek* bil on napitek. ZM 45... da ne nijedan *velik* inđenium. ZM 68... *vučen* človek. ZN 82 итд.

Непознавање неодређених облика црта је словеначког језика; према томе, за мене је јасно да су говори хрватског кајжавског дијалекта (источнокајжавски и југозападни кајжавски говор) и изгубили засебне облике именске деклинације под утицајем словеначког.

§ 97. У споменицима 16 и 17 века у дат. и лок. заменица и придева ж. рода имамо обично завршетак *oj*; у данашњим говорима имамо за те падеже завршетак *e* или *i*. Да наведем за то по неколико примера:

а) За источнокајжавски говор: α) у североисточном његову делу: *mòji* (= тојој), *dòbri*, *vròči* итд., исп. JArch XIX 370; β) у југоисточном делу источнокајжавског говора — у требаревском говору: (v) *martinske* (јорчине) ZbNŽO III 55, (pri) *male* (Luke) ZbNŽO III 57, vu *j-ne* (= vu њој) ZbNŽO III 58, (vu) *ke* ZbNŽO III 59, (na) *takve* ZbNŽO III 67 итд.

б) За југозападни говор (или пригорски): *mòji*, *nàši*, *ńiovi*, *tí*, *òvi*, *čiji žúti*, *zdràvi*, *mládi* итд. Исп. Rad CXVI, 130 и д.

в) За северозападни говор — говор Вараждина и његове околине: (to bo) *moji* (materi) V 287, *tvoji* (materi) V 288, (on to pove) *svoji* (ženi) V 19, (pri) *ni* V 26 итд. Што се тиче споменика, то у њима имамо овакво стање:

§ 98. Пергошић (исп. § 34) има облике на *-oj*, врло ретко на *-e*: α) k *tuđoj* 85 LXXXVII₄, *drugoj* (strane) 85, LXXXVII₄ *jednoj* LX, (protiv) *kraļevoj* (pravici) 64 LX₈, (na) *prvoj* (strane) 64 LX₁₀, (na) *glavnoj* (šentencije) 71 LXXXII₅, (po) *občinskoj* (priesembe) 80 LXXXIII₃, (po) *danoj* (donacije) 84 LXXXIV₄, (v) *očinoj* (hiži) 87 итд.

β) На *-e* у тексту I, исп. § 34 има само облике: (po) *očine* (smrti) 61 LIX, (po smrti) *ńegove* 72 LXX₄, (na) *ńegove* (zemļi) 81 LXXX₁.

§ 99. А. Брамец употребљава чешће облике на *e* у „Кроници“: има 16 облика са завршетком *e*, а 12 облика са завршетком *oj*:

α): (po) *božje* (zmožnosti) 10 (3238), (a matere) *negove* (jezik odrezan) 29 (642), (v) *pečujске* (cirkve) 34 (1047), (v) *vogrске* (zemle) 36 (1095) 41 (1095), (po) *svoje* (smrti) 38 (1196) итд. — β): (po) *vsoj* (zemle) 3 (1656), (po) *negovoj* (smrti) 13 (3641), *atenskoj* (obične) 14 (3655), (v) *Grčkoj* (zemle) 14 (3774) итд. Исп. § 40.

§ 100. Што је опет доказ да је његова основица чакавска, данас се, од говора који чине хрватски кајкавски дијалекат, само у југозападном говору компаратив гради онако како се гради у чакавском и штокавском, — наставцима: *eji* (у највећем делу шток. *iji*) и *ji*: α) *starēji*, *slabēji* итд. поред: *lutēji* итд.; β) *mlāji*, *glāji*, *jāči*, *drāži*, *glibļi* итд. поред: *lepļi*, *lagļi*. Са *ši* „не долази у пригорском говору до осамљена облика *lēpši...* поред *levši...* Исп. Rad. CXVI 173—174. — У источнокајкавском и у северозападном говору придевски компаратив се данас образује наставком *eši* (< *ejši*) или — *ši*. Навешћу по неколико примера: а) из источнокајкавског говора: *novēši*, *bogatēši* итд., *drāgši*, *bōlši* итд. (J Arch XXIX 371); — б) из требаревског говора: *stareši* ZbNŽO III 64 *skupeše* ZbNŽO III 75 *jeptineša* ZbNŽO III 76 итд. *najbolša* ZbNŽO III 79 *věkšemi* ZbNŽO III итд.; — из вараждинског говора: *stareši* V 1 *sladkēše* V 12 итд., *gorši* V 5 *mlajši* V 31 итд.

§ 101. Међутим у споменицима 16 века има и доста придевских компаратива на *eji*: у Пергошићеву преводу: *stareji* 47 XLII *najstareji* 229 *mudrejega* 58 LV₂ *starejega* 58 LV₂ 148 XXXVII *starejimi* 51 *najpoglavitieji* 180 LXXVI₄. Иначе: α) *najstareši* 47 XLII 102 CXVII₈ *poglavitieši* 180 LXXVI₄ *zmožneši* 50 XLVI *najpoglavitieši* 193 LXXXV₄ итд.; β) *dugšim* 136 *bolši* 197 *vekšim* 160 LIV₆ итд.; у Врамчевим делима: α) *stareji* Kr. 26 27 40 *poglavneji* Post. II 92 в; β) *mlađi* и *mlaji* Kr. 23 24 26. Иначе: α) *prijetnejši*, *starejši*, *dostojnejši*, *bogotejši*, *lutejši*; β) *dragši*, *hudši*, *vekši* итд. (J Arch XXXII 77—78); у Крапинским судским протоколима: α) *volneji*, *slobodneji*, *stareji*; β) *meši*. Исп. J Arch XXXII 77—78.

§ 102. Глаголи који у савременом књижевном језику имају у 3 л. множ. презента завршетак *e* и глаголи који у нашем данашњем књижевном језику имају у 3 л. множ. презента завршетак *у* у данашњим кајкавским говорима имају завршетак *eju* (*ejo*) или *iju*, дакле, — имају завршетак глагола типа *разумеши*—*разумеју*; међутим у споменицима 16 и 17 века врло су ретки примери 3 л. множ. са завршетком *eju*. Ево по неколико примера из данашњих кајкавских говора: а) из говора околине Вирја: *letiju*,

budeju, treseju, čujeju (J Arch XXIX 372); — б) из требаревског говора: *vęliju* ZbNŽO III 56, *kosiju* ZbNŽO III 57, *loviju* ZbNOŽ III 58, *bojiju* ZbNŽO III 70, *glediju* ZbNŽO III 71, *hodiju* ZbNŽO III 77 итд.; — в) из пригорског говора: *grízeju, rěčeju, bòdeju, tréseju, bereju, mijeju, gèneju, vrneju, žutiju, škòdiju* итд., исп. Rad CXVIII 62 и д.¹⁾; — г) из самоборског говора: *zapàziju* ZbNŽO XIX 64, *zapàmeteju* ZbNŽO XIX 80, *vidiju* ZbNŽO XIX 82, *šečeju* ZbNŽO XIX 43, *oblečejù* ZbNŽO XIX 45, *dójdeju* ZbNŽO XIX 45, *pozoveju* ZbNŽO XIX 46 итд.²⁾; д) из вараждинског говора: *idejo* V 287 *zestaneju* V 286, *ideju* V 18, *zemeju* V 20, *pokažeju* V 20 итд.

Према томе, ова је особина у хрв. кајжавском дијалекту новијега датума и не треба је узимати у обзир, тј. не треба је узимати као црту којом се хрватски кајжавски дијалекат одређује као словеначки *po poreklu*.

§ 103. Код Пергошића се налази само: *moreju* 29 XVIII и *želieju* (= старосл. желѣжѣтъ), а код Врамца: *nenavideju, hočeju* и *zeleju*, исп. J Arch XXXII 347. Јагић из језика Хабделићева наводи примере: *megleju* и *zeleju*, исп. J Arch XXXI 547.

Данашњи кајжавски говори не знају за аорист и имперфекат³⁾; у споменицима кајжавским 16 века „облици имперфекта и аориста нису ни ретки ни необични, штавише они се доста често употребљавају још и у кајжавском 17 века“ (исп. F. Fancev, Sveta Cecilija XVII 1923), стр. 4.

§ 104. Код Пергошића се налазе: а) имперфекти: *dostojashe* 73 LXXI, *govorjahu* 73 LXXI, *pošilahu* 134 XIX, *čiňahu* 177 LXXIV,

¹⁾ У овом су говору обични и облици: 3 л. множ. презента *idedu* ZbNŽO XII 59 *màridu* ZbNŽO XII 61 *rastedu* ZbNŽO XII 61 *žividu* ZbNŽO XII 61 *poberedu* ZbŽNO XII 62 *maredu* ZbNŽO XII 62 итд.

²⁾ И у овом су говору обични и облици: *zачужеду* ZbNŽO XIX 64, *pàzidu* ZbNŽO XIX 68, *rezídedu* ZbNŽO XIX 69, *brojídù* ZbNŽO XIX 75 итд. У споменицима 16 и 17 века таквих облика нема.

³⁾ „Die heutigen kaj-Dialekte kennen diese zwei Verbalformen nicht.“
Franjo Fancev, J Arch XXIX 374.

У тексту Кате Јањчерове налази се само „Воме *dojdoše* ту јена снеја... ZbNŽO VI 195, поводом чега се у напомени испод текста вели: „једини аор. за sing. i plur.“ (напом. 2).

„Kao ostatak imperfekta sačuvao se oblik od glagola *biti* u frazi: *běše ti vučiti, běše ti dójti* итд. Slično je kadikad i sa aoristom u 3 licu sing. i u 3 licu plur.: *òdnese ti ga, poješe ga* (pored: *pojěše ga*), ali samo kod nekojih glagola i u prilikama, kada ko hoće emfatički i patetički što reći“, вели В. Рожић, Rad CXVIII, 60.

pisahu 177 LXXIX, *činaše* 177 LXXIV₈, 176 LXXIV₅, *obiršažuvahu*, *popisavahu* 177 LXXIV₈, *zaostavaše* 176 LXXIV₅, *odgañaše* 176 LXXI₅, *moraše* 190 LXXXIII₄, *rastieše* 177 LXXIV₈, *bieše* 17 VIII 66 LXII₃, *behu* 18 X₁; б) аористи: *prijeh* 4 *povedah* 28 XVII₆ *povedahmo* 80 LXXXIV, *nemogosmo* 223, *posluži* 4, *umre* 4, *be* 13 III 130 XV₈.

§ 105. Код Врамца: а) имперфекти: *rasteše*, *jedeše*, *ideše*, *idehu*, *sedieše*, *sedehu*, *perehu*, *govorjaše*, *prostiraše*, *nasleduvaže*, *lamlahu*, *prostirahu* итд.; б) аористи: *prie*, *poče*, *priesmo*, *znese*, *požre* итд. Исп. F. Fancev, JArch XXXII 351.

§ 106. Код Хабделића поред облика: *začeše*, *vzeše*, *vlezoše*, *otidoše* налазе се и облици за 3 лице мн. аориста: *legohu*, *najdohu*, *govorihu*, *dobihu* (исп. Јагић, Nochmals Juraj Habelić, Archiv f. slav. Philologie XXXI, 547—548). — Овакви облици за 3 л. мн. аориста — са завршетком 3 л. мн. имперфекта — „врло су обични и у кајкавском тексту јеванђеља Павлинског зборника од г. 1644“ (исп. F. Fancev, Sveta Cecilija XVII (1923), стр. 4).

§ 107. И код Крајачевића (Петретића) су врло обични и облици аориста и облици имперфекта: α) *prestreše* SE 2, *odidoše* SE 22, *razmeše* SE 24, *hodiše* SE 23 итд.; затим, са завршетком 3 л. имперфекта: *poslušahu* SE 23, *razmehu* SE 36 итд.; β) *povekšavaše* SE 24, *moļaše* SE 104, *hođaše* SE 131—2, *pričahu* SE 2, *čakahu* SE 18, *morguvahu* SE 33, *prihađahu* SE 57 итд.

Облике имперфекта за 3 л. множ. са завршетком *še* (узетим од имперфекта) имају од кајкавских писаца на пр. Јурјевић, (исп. Лукјањенко, Кайкавское нарѣчје 216—217).

§ 108. Јагић мисли да облици аориста и имперфекта код Врамца, Крајачевића (Петретића) и др. не претстављају облике народног говора. У својој оцени рада А. М. Лукјањенка (J Arch 584—585) Јагић управо вели: „Штавише, питање је да ли многи аористи код Врамца, Петретића и других немају старије узор... Мени се чини да је Вrameц искористио старије хрватске узор, а на то ме наводи то што сам опазио да постоји извесна разлика у језику између текста јеванђеља и објашњења. У тексту јеванђеља има много више облика аориста и имперфекта него у објашњењима...“ Ја пак мислим да Лукјањенко тачно вели: „Несомнѣнно, эти прошедшія существовали въ кайкавщинѣ (Кайкавское нарѣчје, стр. 217) и подъ вліяніемъ, словинскаго языка... постепенно утратились“, онако како су се (аорист и имперфекат) у току времена изгубили у чакавском говору.

§ 108. Није, дакле, само претпоставка него је факат да је ранији хрватски кајжавски дијалекат у својој структури имао знатно више особина које су претстављале његову стару српскохрватску основицу него их данас има¹⁾. Савремени пак говори хрватског кајжавског дијалекта показују јасно да је утицај словеначких говора на њих био од великог значаја. У словеначком се аорист и имперфекат не употребљавају; и ја, према томе, мислим да су словеначки говори утицали да се аорист и имперфекат и у хрватском кајжавском дијалекту (у источнокајжавском говору и у југозападном) тако брзо изгубе.

Наравно, мора се рећи да се у овом дијалекту могло нешто и самостално изгубити. — И само су позитивне црте словеначког језика које би се јавиле у кајжавском говору доказ да се нешто могло развити под утицајем словеначког језика.

§ 109. Ни у једном од данашњих говора хрватског кајжавског дијалекта будућа радња се не исказује конструкцијом *хоћу + инфинитив*, него се у њима будућа радња исказује конструкцијом *bit (bot)* или *budem (bodem) + радни љридев*, или презентом перфективних глагола²⁾; кајжавски писци 16 и 17 века међутим често употребљавају за футур *хоћу + инфинитив*, — поред конструкције *budem (bit) + радни љридев* и презента перфективног — у значењу футура.

§ 110. У Пергошића имамо: *nečem ništar totu od njih govoriti* 151... *za to vu vetom meste hoću govoriti* 151... *nakrace hočem odgovoriti* 183... *malim rečmi hočem govoriti* 200... *kratkimi rečmi hoću govoriti* 118 итд. поред: α) *Govoril budem vre od devojačke črtine* 85 LXXXVIII... *takovo valovanje ne bude moči imelo* 98 CX₂... *Potomtoga i od pravd budemo govo-*

1) Исп. и проф. А. Белића констатовања: „Довољно је да се позovem на опис језика Пергошићева који је израдио у издању Трипартитума Ј. Поливка, па да се види, колико се особина, које су несумњиво припадале старом штокавском говору, који је у основици тога говора, изгубило од кроја 16 века до данас. И за друге особине (на пр. за употребу и губљење имперфекта и аориста) ови су споменици исто тако поучни“ (Ст. Станојевића НЕСХС II, 214—215).

2) О овом облику (футуру) проф. Ф. Фанцев вели: „Das Futurum wird ausgedrückt entweder durch das Praesens eines perfektiven Verbums (so auch im Akslav.), oder durch das Particip. praet. act. II in Verbindung mit *bōm, bōdam*“ (JArch XXIX 371). — В. Рожић у своме раду о пригорском говору: „Futur I i II pozna prigorski dijalekat po oblicima, ali ih ne razlikuje značenem. *Já ću dojt i būm dēšal* mogu imati jednako značenje“. Исп. Rad CXVIII, 61.

rili 195 I₂, Jer ako tako ne bude, ne *буду се именувала* ... направ-
 љенја 197 II₈ итд.

β) ti takovi ništar ne *pogube* po vremenom prešasti 77 LXXIX, Valovanje se v zalogu inače ne *prepusti* med hižnici, nego ako očivesto bude to 98 CX₈, I tiem zakonom ne *pogubi* listor privilegioma da jošče i glavu i vsako imienje 128₈ итд.

§ 111. A. Брамец има: како ту *hočete* v prisežno nedelo... *slišati* (Post I 2a) ...*pobiti hoče* zemlju (Post. I 3a), *ludje hote* pred strahom *sehniti* (Post. I 4b). Исп. J. Arch XXXII 353. — Да наведем и пример из Крапинских судских протокола: ništar *neču govoriti* (Krap. 28a).

§ 112. Познато је да за футур са *xšeiши* нити данас зна нити је знао словеначки језик¹). Међутим у штокавском се дијалекту будуће време од најранијих времена гради од презента глагола *xšeiши* и инфинитива глагола, док у чакавском дијалекту та се конструкција јавља такође врло рано (А. Белић, „Српскохрватски језик“. Ст. Станојевића НЕСХС IV 401). Према томе, ова особина — употреба *хоћу, ћу* са инфинитивом за футур у споменицима кајкавским 16 и 17 века има за нас нарочити значај. Она не показује само, каквог је основног типа говор који лежи у основици језика кајкавских писаца 16 и 17 в., — тј. да је он српскохрватски *по пореклу*, него још говори и против претпоставке проф. Рамовша. Заиста, на основу чега је могао Рамовш изнети ово своје тврђење: „...српскохрватски је језик *ошео*²) кајкавски и северночакавски(!) говор даљем заједничком животу са словеначким језиком“. (Ст. Станојевића НЕСХС IV 219)? — Да је хрватски кајкавски дијалекат по својој основи словеначки говор који се тек доцније подвргао утицају штокавског и чакавског дијалекта, имали бисмо данас, несумњиво, у источнокајкавском говору употребу *хоћу, ћу* + *инфинитив* за футур.

§ 113. Данашњи говори хрватског кајкавског дијалекта не знају ни за прилог глаголски прошли (на -*вши* или -*в⁹*), али у споме-

1) Рекавши у своме чланку „Словеначки језик“ (НЕСХС IV 226) да се у терском дијалекту употребљава презент од глагола *xšeiши* и инфинитив за футур, Рамовш одмах додаје: споменули смо већ горе, да наилазимо ту на трагове досељених чакаваца“.

2) Ја сам истакао.

3) „Prtcp. praet. act. I ist (y говору Вирја) dagegen gänzlich verloren gegangen“ — Fancev, JArch XXIX 375. — „Heutzutage kennt das Kajkavische dieses Participium nicht mehr“, исп. JArch XXXII, 355. — „Ако се и сачуваše такi и слични облици од тих времена (у пригорском говору)... маће се може то рећи о adverbu pret. на *v* или на обичније *vš*, којему данас више нема ни трага ни glasa“ — V. Rožič, Rad CXVIII, 60—61.

ницама кајжавским 16 века тај је глаголски облик сасвим обичан. Тако код Пергошића имамо: α) *videvši* 103 CXIX₂ 128 XII₈, *давши* 107 CXXIV₅, *dokončavši* 195 I *dobivši* 180 LXXVI₄, *zdržavši* 97 CX 99 CXI₇, 109 CXXVIII₈, 111 CXXXI₁, итд. *zaprвши* 42 XXXVI₂, *zaznamenуvavši* 54 LI *zataјivši* 62 LX 142 XXIX₂, *zaprievši* 116₂, *zažgavši* 209 XXII *zmienkavši* 81 LXXXIV₄, *minuvši* 209 XXI₈, *nazvestivši* 205 XVI₂, *odloživši* 91 XCIX 211 XXV₂, *opitavši* 120₂, *obravši* 160 LX₁, *odlučivši* 188 LXXXII₁₀, *opadnuvši* 193 LXXXV₈, итд. β) *odtrgši* 71 LXIX 81 81 LXXXIV₁, *priseđi* 82 LXXXV₃, 145 XXXII₇, *vrgši* 141 XXVIII *našedši* 153 XLIII₂, 188 LXXXII₁₁, *vpadši* 188 LXXXII₉, *vzemši* 65 LXI 221 XXXVI *vziemši* 127 *pojemši* 188 LXXXII₈, *zaujemši* 205 XVI.

Има и два примера глаголског прилога прошлог од имперфективних глагола: *slišavši* 17₄, *zapoviedavši* 188 LXXXII₁₅.

§ 114. Код А. Врамца: α) *posiedši* Post. 123a *padši* II 68s, 69a *sedši* 11 72a *vlezši* I 87b *obukši* Kron 35 *odsekši* 62 *rekši* Post. I 104b *vzemši* Post. II 87b итд. β) *давши* Post. I 219a II 75b *zdignovši* I 148a *hotevši* 220a II 56a *doprnevši* II 106b *umrevši* II 78a итд. Исп. F. Fancev, JArch XXXII 355.

§ 115. Код Хабделића: α) *čuvši*, *hotevši*, *zmislivši*, *ostavivši* итд. β) *našedši*, *prišedši*, *opadši* итд. Исп. V. Jagić, JArch XXXI, 548.

§ 116. Код Крајачевића (Петретића): α) *videvši* SE 16 *dozvavši* SE 21 *postavši* SE 21 *odgovorivši* SE 27;

β) *došedši* SE 18, 173 *vzemši* SE 168 *zašedši* SE 22 итд.

Наравно, није искључено да међу изнетим примерима има и књишких формација: *obukši* и др.

§ 117. Када тако ствар стоји, зар заиста није чудновато кад проф. Рамовш вели да „кајжавски говор са штокавским дијалектом здружују млађе, у доцнијим временима развијене појаве.“ По моме мишљењу, тако би се могло рећи само онда када би данашњи говори хрватског кајжавског дијалекта показивали — да су *даље развили оно што се налази у сјоменицима кајжавским 16 и 17 века*. Међутим то није случај. Ми јасно видимо да су се у току времена губиле црте индивидуалних кајжавских говора: источнокајжавског (штокавског) и југозападног (чакавског) говора. Објашњење је тога просто: пре свега, ови говори су били још од почетка свога развитка наслоњени на словеначке кајжавске говоре: „Разлика између македонског и српскохрватског кајжавског дијалекта, вели проф. А. Белић у своме делу *Галички дијалекат*, стр. 31, у томе је, што македонски дијалекти у Грчкој нису имали могућности да се наслоне на словенске дијалекте,

него на туђинске. Међутим кајкавски дијалекат, далеко бачен турским надирањем и од центра развитка штокавског дијалекта у Херцеговини и Србији и од центра развитка чакавског дијалекта у Хрватском Приморју, на острвљу и Истри — наслонио се на словеначки кајкавски дијалекат који се широко пружао у његову залеђу и који је тако добио могућности да на њ утиче.“

Заиста, кад се испореди језик у споменицима са данашњим говорима кајкавског дијалекта, јасно се види да је хрватски кајкавски дијалекат своје последње формирање добио тек од краја 17 века. До тога времена, нарочито од краја 15 в., под утицајем турског надирања и под турским притиском источнокајкавско (штокавско) и југозападно (чакавско) становништво померало се све више на северозапад и север. Да је то тако било показују нам пре свега неке црте у северозападном говору; *ā* место *d'* и *ždž* место *zdž* и *zgi* у међумурском говору несумњиво потичу од источнокајкавског (штокавског — по пореклу) говора. И В. Облак вели: „*Za govor u Sv. Martinu čini mi se vrlo vjerojatno, da je praslovensko dj prvobitno bilo zastupano glasom j i da je ā prodrlo istom iz centralnoga i istočnoga kajkavskoga predjela.*“ (ZbNŽO I, 49—50). Овде ћу рећи, да не треба мислити да је *o* место *л* на крају речи у овом говору црта новоштокавских говора; тај се глас (*o* м. *л* на крају речи у међумурском говору), по моме мишљењу, развио преко *ц* које се налази у прекомурском говору. Што се тиче *a* м. *л* на крају речи у љутомерском говору, ја мислим да је то *a < o* које је добивено преко *ц*.

Али и у источнословеначким говорима има особина које јасно показују да су и ти говори претрпели утицај хрватског кајкавског дијалекта. О томе говори и проф. Рамовш: „И за ову групу (тј. штајерску дијалекатску групу) ваља напоменути, да њени западни говори имају много заједничког са горењским и корушким дијалектима, а источни да су проткани појавама, које су имале иновациска средишта у српскохрватској кајкавштини“. (Ст. Станојевића НЕСХС IV, 229). Наравно, то што Рамовш вели: „које су имале *иновациска*¹⁾ средишта...“, ми разумемо друкчије: да им је само хрватско кајкавско становништво донело те црте.

Од краја 17 века настало је враћање кајкавског становништва из суседних словеначких крајева. То је становништо унело

¹⁾ Курзив је мој.

у кајкавски дијалекат црте које је примило од словеначких говора. А хрватски кајкавски дијалекат могао је примити сада словеначке црте утолико лакше, што је старокајкавски дијалекат северозападног дела његове територије већ спремао за то повољан терен. На тај се само начин може објаснити, како су источнокајкавски (штокавски) и југозападни (чакавски) говор могли да изгубе неке своје важне црте и да их замене другим. Исп. са овим и оно што Р. Строчал вели: „Potomci (djeca i unučad) starosjedilaca čabarskoga, delničkoga i vrbovskoga kotara koji su u 16 vijeku prebjegli u susjednu Kranjsku, vraćali su se, kada su austrijske čete u 17 vijeku održale nekoliko sjajnih pobjeda nad Turcima, natrag u svoju staru postojbinu, pa su nanovo podigli svoja stara sela... Ti pridošli iz Kranjske... donijeli su u pomenute kotare kajkavsko narečje...” (исп. NVjesnik XIII 266). Зато кад се испореди језик у споменицима са данашњим говорима кајкавским, то се тако јасно види да и не сматрам да је за то потребно наводити других доказа.

Али ће се из овога што ћу сада изнети још јасније видети, како је неосновано и погрешно сматрати да су црте: *ǣ* место *d'*, *žǣ* (*ždž*, исп. § 182) <*zdj* и *zgǣ*, и место *q* и *u* место *ǣ* само ушшцај српскохрватских говора (чакавског и штокавског).

§ 118. Источнокајкавски говор, онако исто као и северозападни и југозападни говор, не зна за промену сугласника *l* на крају слога и речи у вокал *o*. Говори се: α) у Вирју и његовој околини: *pǣpǣ*, *pǣpǣ*, *mǣsǣ*, *sǣjal* итд., исп. JArch XXIX 336, 378; — β) у требаревском говору: *kupil*, *ozdǣl* ZbNŽo III 55, *posel* ZbNŽo III 62 итд.

119 У ген. множ. нема данас, у источнокајкавском говору, никад *a*, већ: α) код именица м. рода или стари ген. без завршетка или са завршетком *ov/-ev*, односно *of (ef)*: α) у говору Вирја: *kǣn-kǣnǣ*, *zǣp-zǣp* (zub), *gǣsič*, *lǣnǣc* итд., исп. JArch XXIX 363; β) у требаревском говору: *rastov* ZbNŽO III 59 *dǣnov* ZbNŽO III 62 *putov* ZbNŽO III 63 *krǣjov* ZbNŽO 64 *mǣlinarov* ZbNŽO III 73 *vukov*, *zajcov*, *torcov*, *jǣlǣnov*, *mǣdvedov* итд.

β) код именица ср. рода или стари ген. без завршетка или, у говору Вирја, са завршетком придевско заменичним *e'*: α) у говору Вирја: *sǣt*, *sǣl* итд. *stegne'*, *pǣsme'* итд., исп. JArch XXIX 364; — β) у требаревском говору: *mest* ZbNŽO III 56 *korǣt* ZbNŽO III 74 *dvorišč* ZbNŽO III 69 итд.

β) код именица ж. рода основа на *a* или стари генитив без завршетка или, у говору Вирја, са завршетком (придевско-земе-

ничким) *e'*: α) у говору Вирја: *žen, rūšək* итд. или: *ženē', ruškē'* итд., исп. JArch XXIX 367; — β) у требаревском говору: *neđel ZbNŽO III 57 jam ZbNŽO III 58 zim ZbNŽO III 62 glav ZbNŽO III 68 kopriv ZbNŽO III 68* итд.

§ 120. Уисточнокајкавском говору завршетак је у дативу множ. им. м. рода *om/em*: α) у говору Вирја: *kurjā^okom, vrā^očem* итд., исп. JArch XXIX 364 — β) у требаревском говору: *k zubôm ZbNŽO III 80 mužêm ZbNŽO III 98 kosêm ZbNŽO III 98* итд. Код именица средњега рода — *am*: α) у говору Вирја: *sělām-sělā^om, kołā^om* итд., исп. JArch XXIX 364.

Код именица ж. рода основа на *a* — *am*: у требаревском говору: *ženam ZbNŽO III 93 svinam ZbNŽO III 116 deklam ZbNŽO III 80* итд.

§ 121. У инстр. множ. именице м. и ср. рода имају: *-i* и *-mi*: α) у говору Вирја: *s koñi* и *z vòli, kòli, zobmî, drevmî* поред: *kòlāmî, slovāmî* итд.; — β) у требаревском говору: α) *koberî ZbNŽO III 74*; γ) у инстр. им. ж. р. *-ami*: у требаревском говору: *z deskami ZbNŽO III 65 motikami ZbNŽO III 67 z jâgodami ZbNŽO III 79*.

§ 122. У лок. множ.: а) код именица м. и ср. рода: *-ē'* и *-i'* у говору Вирја и у требаревском говору: α) *zòbē', koñē' — koñi, sēle' — sēli* итд., J Arch XXIX, 364; β) (JArch XXIX 364, ZbNŽO III). б) Али именице ср. рода имају и *aj*: *kolâ^oj, na mestâj*. — в) Код именица ж. рода: *-aj* (<*ax*): α) у говору Вирја исп. JArch.; β) у требаревском говору: *pri vulicaj ZbNŽO III 57 vu se jamicaj ZbNŽO III 58 v pujndaj ZbNŽO III 65 po hižaj i štalaj ZbNŽO III 65* итд.

§ 123. На основу овога може се слободно тврдити да развитак ових говора није ишао у правцу приближавања штокавском дијалекту као што би се могло очекивати на основу њихових седишта. Јер да је њихов развитак ишао у правцу приближавања штокавском, данас би, зато што је природа облика таква да се они врло брзо преносе с једног говора на други, у деklinацији њиховој било и новоштокавских особина. Кад тога нема, онда је несумњиво да црте: *đ, žđ (žđ^ž)* место праслов. *d'* и *zdj, zgi*, а тако и *u* место *o* и *u* место *!* у данашњим хрватским кајкавским говорима нису штокавски утицај.

§ 124. Али, с друге стране, у морфологији данашњег хрватског дијалекта има црта којих порекло није лако утврдити. Иако источнокајкавски (штокавски — по пореклу) има *đ* и *žđ (žđ^ž)* ипак он у инструменталу једине фем. има *u* (< *o*) + *m*, тако да је тешко рећи, да ли је источнокајкавски говор добио ту црту од југозападног (чакавског) или од северозападног говора (старокајкав-

ског); као што је познато, данашњи чакавски, сем неких источних говора, у инстр. јд. фем. има *и* или *ип* (*и+n*). Јер кад југозападни говор има *е* место полугласника, — особину коју је, по мом мишљењу, југозападни говор добио од штокавског (источнокајавског), онда се мора претпоставити да је у неким случајевима и југозападни говор (чакавски) утицао и на источнокајавски (штокавски). Наравно, није искључена и друга могућност, да се некада у источнокајавском говору употребљавало *и*, рецимо, **vodŕ* и **vodoŕ*, па је, под утицајем северозападног и југозападног говора, уопштен први облик, а други се изгубио. (исп. А. Белић, О чакавској основној акцентуацији. Глас CLXVIII, 20—21).

§ 125. Изнете особине за мене и нису главни доказ да је развитак хрватског кајавског дијалекта ишао у правцу приближавања словеначком језику. Што је већ проф. Белић нарочито истакао (Ст. Станојевића НЕСХС II 212), карактеристичне су особине фонетике хрватског кајавског дијалекта уопште: прелаз дугих вокала у вокале са затворенијом нијансом *и*, друго, развитак редуције вокала. „Кајавска је артикулација, вели Стј. Ившић у *Ljetopisu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* за г. 1934/35, стр. 66, неакцентованих вокала обично много лабавија од штокавске, јер се сила концентрира на акцентованом вокалу. Због тога неакцентовани вокали постају склони за различите редуције, а акцентовани, ако су исконски и кратки, често се мање или више продуже, па већ по томе кајавски говор излази нешто млитавији од штокавскога“. Међутим, додаје Ившић у напомени испод текста, „исконски кајавски дуги испред акцента и под акцентом вокали изговарају се веома често затворено, па се развијају и у различите дифтонге; тако је врло раширена разлика у рефлексу краткога и дугога јата као *rězati* и *rìčžem*“.

§ 126. У тексту који Ившић даје имамо: *s'èjěmę*, *b'ěle*, *d'ěla*, *r'ěpu* (Зачретје код Крапине); *s'èjāmā* (*sejemo*). *b'ělā*, *d'ělo*, *z r'ěpu*, *j'ěmā* (јето), *n'ě* (Бедња); *s'èjěmo*, *b'ěle*, *m'ěle*, *n'ě*, *z'ěljem*, *m'ěsa*, *j'ěmo* (Коториба).

§ 127. За изговор вокала *и* место *е* имамо примере: *prī*, *z b'ile*, (Трстеник код Брдовца); *b'ile*, *n'ī*, *j'īmu* (јето) (Зденчина); *s'ijemo* (Ђурђиц код Ивањске).

§ 128. Из текста који Ившић даје види се да затвореније *е*, он га обележава словом *ѐ*, познају готово сви данашњи кајавски говори: *prědi*, *sejali*, *z b'ěle*, *d'ěla*; *rěpu*, *ně*; *z b'ělě*, *z rěpōm* итд.

§ 129. Место вокала *a* изговарају се различни вокали : *u, o, ɔ, oa, a°, a: а) *xrūnimā* (hranimo), *žgūnci* (žganci), *mūle* (malo) — у Бедњи; б) *sějoli* (sejali), *zo* (za), *dìelo* (dela), *kok* (как) — у Бедњи; в) *težōka*, *xrōnimo*, *xrōnili*, *žgōnci* — у Коториби; *težōka*, *rōnime*, *rōnili*, *žgōnci* — Лупоглав код Иванића; г) *tāžāokā* — Бедња; д) *težā°ka*, *rā°nimo*, *rā°nili*, *žgā°nci* — у Вирју; њ) *težākā* (*a* — „слабије затворено *a*“), *xrānime*, *xrānili*, *žgānci* — Зачретје код Крапине; *težāka*, *rānime*, *rānili*, *zgānci* — Гајишће код Сесвета; *težāka*, *rānimu*, *rānili*, *žgānci* — Купинец; *težāka*, *rānime* — Требареве.*

§ 130. Да изнесем још, да се место вокала *y* у североисточним говорима изговара *ü*: *rübāca*, *drūgi*, *kūliko* итд. Исп. JArch XXIX, 326.

§ 131. Крајње неакцентовано *o* прелази у *u, ɛ* и *a:* а) *rānimu*, *smu* (smo) — у Пушћи; *sějemu*, *smu*, *xrānimu* — у Самобору; *rānimu*, *jēmu*, *malu*, — у Домаговићу; *sījamu*, *smu*, *rānimu*, — Трстеник код Брдовца; *sījamu*, *smu*, *jimu* — Зденчина; *sejēmu*, *smu*, *xrānimu*, *jēmu* — Купинец; — б) *sījeme*, *smē*, *xrānime* — Зачретје код Крапине; *sějeme*, *smē*, *rānime*; *sějeme*, *smē*, *rānime* — Гајишће код Сесвета; *sějeme*, *smē*, *rānime* — Требареве; *rōnime*, *smē*, *sějeme* — Лупоглав код Иванића; — в) *sījāma* (sejemo), *xrūnimā* (*a* — „предње јасно *a*“), *smā* (smo) итд. — Бедња.

§ 132. Вокал *e* прелази у *ɛ, a* или *ä* (*ä* — „врло отворено *e*“): а) *šēnìcɛ* (Пушћа, Зачретје, Гајишће, Купинец, Требареве), *šēnìcɛ* (Домаговић), *pšēnìcɛ* (Коториба), *šēnìcɛ* (Лупоглав, Врбовец), *pšēnìcɛ* (Вирје); — б) *štāri*, *sā* (se), *māso*, *māžā* (меје) — Бедња; — *šānìca* *šānēičnā*, *tāžāokā* — Бедња. Исп. Стј. Ившић, ор. cit. 85—89.

§ 133. У различитим говорима има још и друкчије врсте редукције вокала, али ја се на томе овде нећу више задржавати. Мени је главно да нарочито истакнем да је ово једна од најглавнијих особина које показују да је развитак хрватског кајкавског дијалекта ишао у правцу приближавања словеначком језику. У словеначком језику, вели Рамовш, стална је тенденција да се дуги вокали развијају у вокале са напрегнутом артикулацијом, а кратки вокали у вокале са лабавом артикулацијом. Управо, проф. Рамовш овако вели (Ст. Ст. НЕСХС IV 223): ... „у дугим слоговима влада тенденција за напету, уску, артикулацију (с тим су у вези дифтонгизације вокала типа *e* и *o*), а у кратким тежња за ненапету, широку артикулацију (исп. дијалекатске појаве *e* у *a, o* у *a, i* у *e, u* у *o*) или пак узрокује ванредно јака квантитетна редукција ванредно високо артикулациско место у устима (зато прелази *o* у *u, e* у *i*),

што може да доведе до малаксавања функције језика (редукција *i, e, u* у *ə* итд.)“. То је врло позната особина словеначког језика која се јавља већ и у споменицима XV века. Међутим штокавски дијалекат и чакавски тога немају. Према томе, мора се закључити да је хрв. кајкавски развио ову особину под утицајем словеначког.

Уопште, ја мислим да имамо потпуно право гледати на нове црте кајкавског дијалекта као на резултат његова контакта са словеначким језиком, ма да је он могао неке особине, и морфолошке и гласовне, и сам развити.

§ 134. Несумњиво је за мене да се ни акцентуација кајкавског дијалекта не противи претпоставци проф. Белића, по којој је основица хрватског кајкавског дијалекта српскохрватско-словеначка, а не само — словеначка (претпоставка проф. Рамовша). Јер се у њој — у структури данашње акцентуације кајкавског дијалекта ипак јасно виде три „засебна типа: 1) штокавски... 2) чакавски и 3) словеначки...“ Исп. А. Белић, ЈФ XIV 243 и д.

III

О неколиким спорним питањима кајкавског дијалекта

§ 135. Изневши, укратко, погледе проф. А. Белића и проф. Ф. Рамовша на питање о пореклу и припадању хрватског кајкавског дијалекта, проф. Ст. Ившић у својој студији „Jezik Hrvata kajkavaca. O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnoga jezika, штампаној у Ljetopisu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, svezak 47, год. 1936, стр. 49—89 вели: „Vrlo je poučan članak prof. A. Belića „Kajkavski dijalekat“ и Nar. enc. (Ст. Станојевића НЕСХС II 210—215). У њему је А. Belić iznio i svoju već spomenutu diobu hrvatskoga kajkavskoga dijalekta u 3 grupe... Belić nije sam istraživao kajkavskog govora. On je svoj članak napisao prema dotadašnjim studijama i dijalektološkom materijalu, u kojem ima vrlo dobrih i korisnih priloga, od kojih neke ne mogu mukom ni ovdje mimoići,“ — а у напомени испод текста додаје: „Тako se može razumjeti (односи се на реченицу: „Belić nije sam istraživao kajkavskog govora“) i tvrđenje, da kajkavci govore pored kaj i što. Ovo kajkavsko što postaje od kto, pa prema tome nije istovetno sa štokavskim što.“

У ствари, није први и једини Ившић који *što = ko* у кајкавском дијалекту изводи из *kto : kto > hto > što*. Лукјањенко у своме делу „Кайкавское нарѣчіе,“ на стр. 194, вели: „Въ Междумур-

скомъ говоре ст. слов. мѣст. *kъшо* звучитъ какъ *što* (из *hto* — *kto* — *tko*),“ а Рамовш у својој *Historičnoj gramatici*, стр. 239: „V prekm. (urskom) in prl(eškom) dial. se je tudi skupina *xt* asimilirala v *št*: *chštēti* > *xteti*, **štēti* in analogično po prez.: *ščēti*; III. pl. prez. *chštēty* > **xte* > *šlē*... *kъto* > *xto* > *štō*; *kъteri* > *štēri*. Исп. и стр. 229, § 127, т. 2: „*kt* < *kt* ali *gt* > *xt*: *kъto* > роž. *htú*, prekmurskom) *štō* < **xtō*“.

Што проф. Рамовш изводи *što* (= *ko*) од *kъto* — нимало ме не задивљава, јер он у своме чланку „Словеначки језик“ (Ст. Станојевића НЕСХС IV, стр. 221) вели: „Кајкавштина је, по својој основи, словеначки дијалекат, који је под утицајем политичких и културних прилика преузео и још преузима штокавске црте.“ Али што Ившић, који не мисли онако као Рамовш, ипак вели: „Ово кајкавско *шшо* није истоветно са штокавским *шшо*“ — то не могу разумети. Јер, ако је *što* (= *ko*) у кајкавском дијалекту од *kъto*, онда је и основица хрватског кајкавског дијалекта — кајкавска словеначка, а не: штокавско — кајкавска + чакавска као што мисли проф. Белић: „По свима знацима судећи, заједница штокавског говора, који се налазио на истоку (у Славонији делу Хрватске) и старог кајкавског, који се налазио на западу, чини основни заматак кајкавског говора. Тим основним дијалектима пришао је са југа или југозапада и чакавски, вероватно од краја 14 века.“ (А. Белић, Кајкавски дијалекат, Ст. Станојевића НЕСХС II, 214).

§ 136. Као што сам проучавајући језик у Пергошићеву преводу Вербечијева Трипартитума дошао до закључка да је *što* = *ko* „истоветно са штокавским *шшо*“, тако сам исто проучавајући језик у Пергошићеву преводу дошао до закључка да ни *š* у *šteti* није добијено фонетским путем од *hte* — > *šte* —, него контаминацијом облика *šče* < *hče*, тј. облика од презента *hcu* (<хѣтъж) и облика за 3 л. множ. *hte* (<хѣтъж), дакле — *hc* > *šč* (испор. *hčer* и *ščer*), па је *š* унесено у 3 л. множине те смо добијели *šte* место *hte*, а према томе облику (*šte* = *hoće*) и *šteti*, *štel*, *šteli* итд. У неким штокавским говорима има *сшо*, које је образовано према *šheš* (исп. JФ XIV 173).

§ 137. Код Пергошића находимо од *hoteti* — *hteti* (*hotēti* — *hъteti*) ове облике: 1 л. јд. *hoću*, *hočem*; — 3 л. множ.: *hote* (*hotee*), *hte* и *nehte*; — глаголски прилог садашњи: *hotejući*, гл. радни придев *hotel*; затим: 3 л. јд. *nešče* (*nefche*); 3 л. множ. *nešte*, гл. прилог садашњи — *neštejući* и гл. радни придев *štel*. Очигледно је, дакле, да је *šteti*, *štel* итд. добијено на тај начин. У вези са овим мора се и *šteri* објаснити. Ја мислим да *šteri* претставља контаминацију *što* и *koteri* (*kteri*).

§ 138. У својој расправи: Beiträge zur historischen serbokroatischen Dialektologie (J Arch XXXII 86—87) проф. Ф. Фанцев вели: „Zu jener Zeit war das kajkavische charakteristikon *kaj* gar nicht so vorherrschend dem *što* gegenüber wie heutzutage, sondern man begegnet dem *što* auf Schritt und Tritt; zu seiner Vernachlässigung hat das Pron. *što* (von *kšto*) etwas beigetragen, da es leicht zur Undeutlichkeit führte“ (J Arch XXXII 86). Међутим, ја опет питам, — ако је *što* = quid у кајжавском истиснуло *što* < *kšto*, зашто и *nikaj* није истиснуло *ništa*(r)? — Као што је познато, и данас се у источнокајжавском поред *nikaj* употребљава *ništa*(r) = *nihil*, а у споменицима 16 и 17 века *ništa*(r) је и много обичније од *nikaj*. Није, по мом мишљењу, *što* < *kšto* истиснуло *što* = quid, него је *što* = quid, само у значењу другом, истиснуло *kšto*.

§ 139. У требаревском говору — у тексту Кате Јањчерове (ZbNZO III 55—139, 211—251; VI 187—248) имамо заменице:

а) За лица:

α) *što* = *ko*: Ali da čoveku dojde têsne, — mora prodati, a nema *što* kupiti, — onda mora svojêm nuditi ZbNZO III 76... dok je *što* išel vuž nu (III 89)... kak si *što* zna (III 212). A veli mu žena, ali *što* drugi (VI 191). A onda mati, ili već *što* drugi: Kej tê noge je'nu od drugu ruliš! (VI 191). Kad mi nema *što*, onda si moram sama delat (VI 213) итд.

β) *nište* = *nuko*: i *nište* je nê sadil III 60. A toga već *nište* ne pameti (III 65). Veliš da te *nište* ne trpi, da sin esrečna (VI 190)... né mi *nište* povedal (VI 191)... *nište* je ne vidi (VI 210)... kakvega nê još nigdar *nište* zapametil (VI 242)... a bažula nê *nište* potlem bral (III 85)... i *nište* je ne buni (III 250) итд.

γ) *nešte* = *neko*: kak je *nešte* srečen (III 219)... to je *nešte* negde zarazmel (VI 192) итд.

б) За ствари: *kej*: *Kej* s toga bu? (III 70). *Kej* bu, za ime Bože? (III 70). итд.

α) *kej* = *шшо* (*шша*): *Kej* si kuvala? VI 200. A *kej* bi ja znal... III 90... *kej* će sigomâk III 69 итд.

β) Као свезица: То се зове *zate Nausti*, *kejti* (*kej* + партикула *ti*) се ту *stâne živa* i *mrtva Jōdra* III 60. Ali nesu dali, *kejti* je stêm brige... III 73. I potlem ima po dva danę onoga nakapati, *kej* je jeden den zjorane III 67 итд.

γ) *šta* — ген.: немају *šta* vatati (III 82). Ne bu *šta* prodati (III 68)... i ki ne bi *šta* toga išel prosit (III 69). Sad *štâ* meniti VI 241... *šta* — смеј си доčekali? III 68... a nemaš *štâ* gledeč VI 239... ôd *šta* bude najbolši, to bu jel III 212. итд.

δ) *zake* = *зашто*: *Zake* se vi spđminatę III 8... *zake* se ne sme...? III 189. A *zake* si ti to 'itila VI 139 итд.

е) *ništa* = *ништа* (nihil): kak ne nigda *ništa* videti III 64... a dekoja žena im da i jesti, če *ništa*, kruva III 65... a ove lete ne bu baš *ništa* III 68. A ki nema baš *ništa* III 69... 'sejđdne nę *ništa* III 212... na tem nę mesa, ni *ništa* III 218. Onda *ništa* ni ne stuče III 231... nę moči *ništa* lepoga delati III 250... drugoč vam *ništa* ne verujem VI 189 итд.

ζ) *nike* = *ништа*: Ti na *nike* ne paziš VI 190... náj sad *nike* govoriti VI 210... da se već *nike* ne kopa III 213... keј mu *nike* nę-hsne III 213... živem ludęm 'se se pripeča, a mřtvem *nike* III 213.

§ 140. У вараждинском говору:

α) *gdo* = *ko*: pita *gdo* si (1)... 'do (= *gdo*) bi nęga sam spravil (10), — у значењу *neko*: lahko ga more *gdo* taj vubiti (22)... naj ide na livadu pogledat da i zbiја ne je *gdo* brata vubil (22) итд.

β) *što* = *ko*: Крај pita: *što* bi to mogel sim spraviti? (9). Onda pák pita крај: *što* bi to mogel podoјiti ovakove divje stvari? (11)... dok ne bude vu tom mleku *što* se kupal (= *neko*) (11)... *što* si boži i kaj bi rad? 16 итд.

γ) *nigdo* = *nuko*: *nigdo* ga opariti ne more (20)... ar ga je *nigdo* ne videl (20)... da brata *nigdo* vubil nega (23) итд.

δ) *nišče* = *nuko*: i dete so odnesle na drugo stran kod nigdar *nišče* ne hodil (13)... ar ga *nišče* ne videl (20)... da ga *nišče* ne vidi (43) итд.

е) *negdo* = *neko*: da mu *negdo* iz sužanstva fali (3)... prosu nam bude *negdo* ropasel (38) итд.

За ствари:

α) *kaj* = *што* (што): *kaj* si došel? (3)... Ova ga pita *kaj* očeš? (4) — Znam ја *kaj* bum napravil (2) итд.

poveč ti meni, *ka* je mehkéše od perја? (12)... poveč ti meni, *ka* je trdéše od ovoga kamena? (13) итд.

β) *nikaj* = *ништа*: da se *nikaj* naj ne žalosti (1)... i *nikaj* mu neје bilo (4) итд.

γ) *niš* = *ништа*: neg on zato *niš* ne marel (5) итд.

δ) *nič* = *ништа*: neg on zato *nič* ne maral (V 5) итд.

§ 141. У самоборском говору — текст Милана Ланга (ZbNŽO XIX 39—82)¹):

¹) Milan Lang, Samobor (ZbNŽO 16, стр. 1—128, 161—274; 17, стр. 1—150, 193—342; 18, стр. 1—138 235—372; 19, стр. 39—320). Текст приповедака Ланг је акцентовао. — Ившић (ор. cit. 60) вели: „Ја сам имао prilike upoznati se s Langom, pa sam se uvjerio, da akcente dobro razlikuje. U tim „Pripovijetkama“ ima toliko dobro akcentovanih primjera, da pogreške, neke su i štamparske, može stručnjak lako razabrati i popraviti.“

а) За лица:

α) *gdo* = *ko*: da ne bu *gdô* opàzil (46). Ondà 'i je stòprav povedal, *gdô* je (47)... i *gdo* bu zgòdil (47)... dàli su glàs sikud òkolo, *gdo* oće dòjt zgoditi (47) итд.

β) *nigdo* = *nuko*: nè sme *nigdo*... od tega znati (39). Budeš v kùjni ne bu te *nigdo* videl (46). Ali *nigdo* ni mogel zgoditi (47) итд.

γ) *nikče* = *nuko*: Onà je znàla sakemu spàmetno odgovorìt i *nikče* je nì mògel na kràj dòjti (60). Drùgi je *nikče* ne bu kùpìl (66)... da ni *nikče* znàl povedat (69)... kakvega *nikče* drugi na svetu nima (95) итд.

δ) *negdo* = *neko*: a on je çùl, da *negdo* ide (50) итд.

ε) *nekče* = *neko*: Zaçàs çùje on, da *nèkče* tira blàgo (64). Al najempùt çuje, da *nekče* na vrata kuçi (70). Al çajt pàk *nekče* kuçi (71)... a unda nam je to se troje *ne(j)kče* (sic!) vkral (103) итд.

б) За ствари: α) *kaj* = *шшо* (*шша*): otkùd je i *kaj* tu dèla? (43)... da *kaj* premišláva (40)... *kaj* tu hrànim (45) итд. — Са партикулом *ti*: *kajti* bi drugaç i ti zaròbleno bilo (43)... *kajti* cùckì su več trgali on ko žùreç (52) итд.

β) *nikaj* = *нишша*: ... s tega ne bù *nikaj* (45)... da ja *nikaj* ne çujem, a ti çuješ? (84) итд.

γ) *nekaj* = *нешшо*: Oçemu mì *nekaj* drugo počèt (45)... Tì *nèkaj*, ja *nèkaj*, pak se bu več žìvèlo (46) итд.

δ) *zakaj* = *зашшо*: *Zàkaj* si zabòl tà prst? (41) итд.

ε) *niš* = *нишша*: sada neçe *niš* dèlat (39). *Niš* se nè bojte, çàček! (40)... da se naj *niš* ne boji (43)... i nìsù mu *niš* mogli (53)... da nè sme nekemu *niš* povèdàti (55). Ovì nisu od sèga tèga *niš* znali (72) итд.

Забележио сам и облик *nišça*: da več ni trišça ni *nišça* od onih svatov (73).

§ 142. А. Вrameц — у „Постили“ (исп. JArch XXXII 86–87 у Književnik III 306–310) има:

а) За лица:

α) *kto* = *ko*: da opitaju *kto* si ti? (I 12a).

β) *niktor* = *nuko*: ni sme se *niktor* od onoga dne veçe ñega pitati (I 215b).

γ) *što* = *ko*: Ako *što* mene lubi (I 1b). Da *što* jesi ti? Ada *što* jesi ti (I 12a)... *što* nam hoçe odvaliti kamen z vrat groba? (Književnik III 308). Putem iduçi zgovarjahu se, *što* im odvali od vrat kamen... (Književnik III 308)...

δ) *ništar* = *nuko*: *Ništor* vekše lubavi nema (I 110a). *Ništor* se zvisiti (I 54a).

б) За ствари — у „Постили“:

α) *kaj* = *шѣо* (*шѣа*): i *kaj* budemo prosili (P 61a)... ali *kaj* hoćemo piti (P 203b)

β) *zakaj* = *зашѣо* *Zakaj*, izda ne znaju. Kr¹) 57 (1536)

γ) *što* = *шѣо* (*шѣа*): Jako koteri vama *što* reće... P I 1a (bis)... *što* je krala karal,... glava mu be odsećena Kr. 56 (1536) i ne dobiše toga *zašto* su došli 50 (1467)

δ) *ništar* = *нишѣа* (nihil): У „Кроници“: на *ništar* i на *pustoš* по празности доjde (7,2772)... potren i на *ništar* dopelan (20, 72)... požga i на *ništar* dopela (26, 401)... i на *ništar* veliki i plemeniti varaš dopelati (26, 414)... ne more *ništar* vun vzeti (28, 623)... ter на *ništar* dojde (30, 782)... zamañ i на *ništar* držati (31, 894)... *ništar* ne opravivši (60, 1557)... i vina *ništar* ne bi to leto (59, 1549)... *ništar* mu ne more učiniti (55, 1529) итд. — У „Постили“: за *ništar* štimati nema (I 54a 111b 113a. Има у Постили и: *ništara*: kako на zapoved Gošpodinovo z *ništara* nebesa istoka postaše (I 145a). Prvje nego človek... z *ništara* tako i duša človeka je stvorena z *ništara* II 95a (исп. JArch XXXII 86—77).

§ 143. Код Хабделића (Zerczalo Marianzko... U Nemskom Gradczu M. DC. LXII и Pervi Otcza Nassega Adama Greh... Stampano V Nemskom Gradczu... Leto, 1674):

α) *gdo* = *ko*: i *gdo* gode poniznosti nema (ZM)... *gdo* rečmi zgovoriti mora (ZM 24). *Gdo* je te i hoćemo ga hvaliti? PAG (11)... *gdo* ti je povedal PAG (22) итд.

β) *nigdor* = *nuko*: Zato *nigdor* se čuditi ne mora (ZM 5)... ar kakti *nigdor* ne more dvem gosponom služiti (ZM 48)... ali da se *nigdor* na te ne ogleda (ZM 54) итд. Toga *nigdor* nema (PAG 3). Dvojiti *nigdor* ne mora (PAG 26) итд.

γ) *kaj* = *шѣо*: *kaj* se je oholno nosil (ZM 2)... *kaj* bi ja bil prez darežljivosti (ZM 3)... *kaj* sem vezda i *kaj* bi potlem, o moj predragi Stvoritel, prez tebe bil? (ZM 7) итд. — Са партикулом *ti*: ... *kajti* su siromahi (ZM 125) итд.

δ) Али доста често има и *što* = *шѣо*: *što* svedoče vnogi putniki (ZM 57)... *što* učini (ZM 460)... ako ogeñ hiže i *što* je v ñeh požge (ZM 299)... на *što* gledeći (ZM 575)... на *što* i ja tebe nagovarjam (ZM 437).

¹) Vjekoslav Klaić, Antonii Vramecz: Kronika (Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium. Volumen XXXI. Scriptores. Volumen V. Zagrabiae, 1908).

Одрични облик — *ništar* и — ређе *nikaj*:

е) *ništar* ne hotel činiti (ZM 9). *Ništar* ne od Gosponove matere plemeniteje, *ništar* poglaviteje (ZM 11)... da bi se zevsema *ništar* ne razžalostila (ZM 22)... a podpunoma *ništar* ne toga takvoga (ZM 29)... *ništar* ne premišļavajuč (ZM 32)... kteri *ništar* drugo ne žele (ZM 36). *Ništar* ne pišem... (ZM 40)... kterem smrt ona *ništar* hasnila (ZM 55). *Ništar* nemam kaj bi se tužil (ZM 56)... *ništar* ne bude (ZM 63)... ki proti nim *ništar* nesi (ZM 68)... na *ništar* ne hasni (ZM 79)... ki *ništar* tak teškoga ne čul (ZM 81)... kak da bi nigdar *ništar* ne bi znal (ZM 80) итд. — i kak ti na *ništar* iti (PAG 9)... *ništar* mu zevsema nesu pomoči mogli (PAG 9). Za *ništar* metali (PAG 14). Za *ništar* imati (PAG 17)... od popa *ništar* ne sme zloga govoriti (PAG 1083)... za *ništar* mečeš (PAG 1083)... *ništar* posluhnuti nehte (PAG 1153) итд.

ѕ) Одмах ћу овде навести и примере за *nešto* = *нешто*: за љubav *nešto* trpeti (ZM 54)... gore sam ja *nešto* pisal (ZM 356)... *nešto* masnemi rečmi (ZM 239)... *nešto* gore (ZM 553)... *nešto* ručicu stiska-juč, *nešto* plačem (ZM 535) итд. — da nakratkom takajše *nešto* vidimo (PAG 15).

џ) Али, како сам већ рекао, има и *nikaj* = *нишја* и *nekaj* = *нешја*: i *nikaj* zevsema žuhkeše, neg prez sebe živeti (ZM 18). Od keh skoro *nikaj* mi ne bilo vugodno (ZM 18) итд. — ni *nikaj* ne krade (PAG 1070)... ne *nikaj* zloga činil (PAG 1070)... da *nikaj* opraviti ne more (PAG 1070) итд.

џ) gda bil jenkrat *nekaj* malo penez zgubil (ZM 74). *Zašto* nisam забележио, већ — *zakaj*: *zakaj* zato ne govore prikladno (ZM 20) итд.

и) У речнику има: *gdo* и *nigdor* (Nemo, Nullus, lius). *što* (što. Kay. Quid), *ništar* (Niftar. Nihil).

§ 144. Код Крајачевића (Петретића) налазимо:

а) *gdo*: Ako *gdo* mene љubi (82)... ako prem *gdo* z mrtveh gore ustane (90) итд.

б) *nigdo*: od vas *nigdo* ne vzeme (75)... vu kom izda *nigdo* né bil položen (63) итд.

в) *kaj*: *kaj* je tebe zâ to? (15)... *kaj* ja činim (49) итд. — Са партикулом *ti*: *kajti* nas *nigdo* ne najel (32) итд.

г) *nikaj*: i prez ne *nikaj* ne učinieno (12)... i vu skrovnem meste *nikaj* nesem govoril (53). Do seh dob *nikaj* neste prosili (77) итд.

д) *nekaj*: da bližni tvoj ima *nekaj* suproti tebe (98)... imati *nekaj* povedati (162) итд.

ζ) *zakaj*: *Zakaj* ada krstiš (7) итд.

η) *šta*: Da *šta* gledat jeste vun izešli? (5)... i né tebe potrebno da te gdo *šta* pita (73)... te nemam *šta* položiti pred néga (73)... ne znate *šta* prosite (164)... jemješ *šta* nesi položil i žeñuči *šta* nesem sejal (169)

θ) *ništa*: ar prez mene *ništa* činiti ne morete (148)

ništar: te za *ništar* držeči (211).

ništarmeñe (79, 170, 175).

Забележио сам и облик *nešta*: i proseči *nešta* od néga (163).

A. Радић у својој расправи о језику Петра Петретића, штампаној у Letopisu Matice slovenske за лето 1887, стр. 185—227, само вели: Kakor sploh Hrvatom i istočnim Slovencem rabi i Petretiću le vprašavni pronomen *kaj* (m. *kar*)... i *kotera* (= *kar*).“ Горе наведене облике: *šta*, *ništa*, *ništar* и *nešta* он не износи.

§ 145. У пригорском говору (Prigorje. Narodni život i običaji. ZbNŽO књ. 12, стр. 49—134, 161—267 и књ. 13, стр. 16—112)¹):

α) *gdo*: nek *gdōj* bi drugi dal nek dragi Bog (XII 59)... *če gdoj* kaj krči (XII 60). A *če gdoj* i ima ledine (XII 60)... ali je trše malo *gdōj* pridavál (XII 61)... *če doj* (тј. *gdoj*) kega pisa (XII 49)... *če gdōj* grunt pridáje (XII 61) итд.

β) *ničer* = *nuko*: *ničer* danas ne zna (XII)... ali se *ničer* ni podúfal kopati (XII 56)... unda već *ničer* ne veli (XII 56). Od Mikúlina već *ničer* ni ne misli na jesen (XII 57)... unda se *ničer* ne plaši (XII 57)... da se *ničer* ne sme kupati (XII 58). Trnuje *ničer* ne bere... (XII 62) итд.

γ) *kaj*: Sè *kaj* je ovdi popisani (XII 49)... *kaj* su po danu napravili (XII 51) итд.

δ) *zakaj*: *zakaj* se tak zove (XII 51) итд.

ε) *niš* = *нишша*: ali nì *niš* našal (XII 53)... unda *niš* ne vojà (XII 59)... undi je čista žuta i *niš* ne vojà (XII 60)... a da ne bi *niš* drugo delal (XII 161)... pak *niš* ni ne strejadu (XII 161)... a nì se znalo *niš*, kak se je sìm ditèpal (XII 164)... i na *niš* vrci (XII 167)... kad *niš* ne dela (XII 167)... kak da *niš* i ne vojeze (XII 158) итд.

¹) Наводим примере из Рожићева описа Пригорја (а не из његове студије „Kajkavački dijalekat u Prigorju“ (Rad 115, стр. 68—136; 116, стр. 113—174 и 118, стр. 55—115) зато што Ившић вели: „Treba doduše da kažem, da se Rožić opisujući svoj govor ne slaže potpuno u „Kajkavačkom dijalektu“ i u „Prigorju“. U takvim je slučajevima pouzdanije onako, kako je u „Prigorju“, koje je poslije napisano, i u kojem jezik nije udaren na sistematske kalupe kao u „Kajk. d.“ (op. cit. 59).

Џ) *nečer* = *neko*: ide bar *nečer* k meši (XII 192). Velidu da je *nečer* iz Ivančić kubase kral (XII 253)... unda je *nečer* gasil lampu (XII 272)... moral je negda *nečer* (XII 290).

§ 146. Говорећи о овим заменицама у кајжавским споменицама до краја 16 века Фанцев, поред онога што сам напред, § 138, изнео, вели: „Заменица *ksto* као и њен сложени облик са *ne-* и *ni-* има у свим изворима различите облике (као *kto*, *tko*, *gdo* и *što*), али сви ти облици одговарају заменици *ksto*; *tko*, за *kto* показује метатезу консоната, у *gdo* оба су консонанта замењена одговарајућим звучним сугласницима, а у *što* — *k* је преко *h* прешло у *š* — и, вели Ф. Фанцев, према нашем мишљењу, није уопште било потребно ово *što* заменити са неутр. *što*, као што то чини Поливка (испор. стр. CXIII, где каже: за *kšto* налази се *što*). Пергошић познаје *gdo* и *što* (испор. стр. CXIII — Кадлечева издања), Вrameц не зна за *gdo*, већ само за *kto* и *što*... (исп. § 142). *Nišče*, које је данас толико у употреби у кајжавском, налазимо само у Acta croatica, 294 — у примеру: bodochy da ga nema *nische* bantuuaty nity izkaty.

У Крапинским судским протоколима нема ни *kto* ни *što*, већ само *tko* и *gdo*, на пр.: ну dosnŕkŕ nŕ nŕthkor 42a, b (bis), da bŕ nythkore bŕl prepowedal 43a — ako bygha *gdo* hotel 4a, *gdo* tŕ gaŕe dal 42b... ŕ nŕgdor protŕ nŕm nystor ne reche 4a 6b 37a...“ (J Arch XXX 86).

§ 147. Пре свега, тешко је рећи да је *gdo* добивено на тај начин што су у *kto* „оба консонанта замењена одговарајућим звучним сугласницима“: *d* место *t* у *kto*, односно у — *ksto* дошло је по аналогiji *kŕde*, *kŕda* (испор. Fr. Ramovš, Hist. gram., 224). — Друго, и Пергошић као и Вrameц не зна за *gdo*, већ само за *što* = *ksto*, односно — *ko* и *što* (= лат. quid); као што сам већ показао, код Пергошића нема ни *kto*. Поливка на стр. CXIII (Кадлечева издања) вели: „У међумурском говору за *kšto* налази се *što*, а исто тако у Пергошићеву језику, али уз то такође прави облик, дакако фонетички промењен: *ido* 28, 33, 34, 39, 40, где је у загр. примерку наштампано: *sto* (= *što*). Обратно: *kotero* ie imyenie *sto* diachtuom naffel 14, загр. *gdo*, *koteri sto* za sini priemlie 16, загр. *gdo*; *ghda sto* neuernošt uchyni 20, *ghda sto* kai vchini 127, *ghda* ie *sto* drughomu kuar i ŕramotu vchinil 140, ako *sto* kakoou imyenie kuipri 205“. Међутим ја сам у поглављу „Текст Пергошићева превода Вербечијева Трипартитума“ показао да се *gdo* находи само у оном делу кајжавског текста Пергошићева превода према

коме стоји његов други текст, — текст спреман за Хрвате, тј. показао сам да *gdo* које налазимо у тексту од почетка XVII титул. до друге алинеје LI титул. у будимпештанском примерку — није особина Пергошићева језика (§ 27).

§ 148. Особине Пергошићева језика у овом правцу су: *što = ko* и *što = quid*, *ništar = nihil* и *nikaj = nihil*, *ništor = niko* и *nešto = неко*: а): α) *što = ko* (који): ако *što razumnim zakonom... sebe braneći drugoga umori 209 XXI₈... gda što ni sebe ni svoje marhe... ne more obraniti 210 XXII₅... gda što pravdenim zakonom prot drugomu človeku v glavnu šenteciju dopadne 61 LX₆... Jer mozibiti gda što vzeme pedeset zlati na imienje 62 LX₁... da listor od onoga kotero bi što hotel od bratje pogubiti 66 XII₄... od onoga imienja kotero što k sebe prijemlje 66 XII₄... kak v onom gda što po zmienkañi semene ili odvetka — imienje sprosi 70 LXVII₂... v koterom bi imieñi jur što bil prebival 71 LXVIII₂... od onoga imienja kotero driečnim zakonom što založi 77 LXXX... gda bi s takovim založnim listom što svojih penez iskal 79 LXXXII₁₀... da bi što v takovom dugovañi čie peneze silum vzel 79 LXXXII₉. Ako li bi je što više od toga založil... 80 LXXXIII₁... koteru ženske glave ili muž, ili otac, ili mati, bratja ili što gode teda prikaže 87 XCIII₁... da ako bi što dokle bi jošče z svojum ženum vkup živel 93 CII... ako što diekel dokle su išče v parte takovoga valovanja silum ne primuora 99 CXI₉... zato i oni kotere je što za bratju prijel 104 CXX₂. Ako se što bude hotel v onakovo imienje vpejati 111 CXXXI₃... i v plačañi onom gda što protiv krajevomu stolu i protiv španskomu v čem pregreši 117₅. Ili ako bi se što do leta ne opejal 126 XI₁... i nemočen bude kada što kaj učini 127 XII₁... gda što pravdeno vrieme ne žive sebe danim privilegiomom 127 XII₂... gda što v krajeve dostojnosti zbantovanja grieh dopadne 128 XII₆... ako je što odpovedal ili odpove svojemu 128 XII₉... nego gda što tužbu učini 133 XVIII₁... zakaj što koga pozove 133 XIII₆. Jer ako se što krajev ili Nandorišpanov človek i prokurator v jednom dugovañi najde biti 137 XXII... gda je bilo ono gda je što drugomu kvar i sramotu učinil 140 XXVI₂... gda što na svoju veru priseže 143 XXX₆. Ako što zmed svedokov 147 XXXVI... gda što komu na hižu pojde 152 LII₅... ako što silum kakovo imienje zaujme 152 LII₅. Jer ako kaj gode što obieče 158 LII₁... gda je što na pravdu pozove 165 LXI... gda što na či dvor ili na hižu pojde 170 LXVII₉... gda što koteru perñu... nasleduje 172 LXX₂... poimene što se je v imienje vpejal 174 LXXI₈. Ako li bi... repulžiju što učinil 175 LXXIII₅... gda što... išče 180 LXXVI₈... da ako što... vekvečinu dobi 181 LXXVI₆... v onoj perñi v koterj je*

što zmoren 181 LXXVII. Jer se ne pristoji da *što* srp svoj v tuđu žetvu pusti 183 LXXXVIII₁... ako bi *što* rekel da ima list 185 LXXXI₁... gda moju živinu s kvara *što* vužene v svoj dvor 188 LXXXII₁₇... ako *što* protiv reče 204 XIV₁. Ako gda *što* koteroga... pozove 205 XVII. Ako *što* kakovo imjenje kupi 205 XVI... kotero *što* sebe braneči učini 208 XXI.

β) У значењу *што* („односно“): i one (devojke) to mogu činiti *što* susedi i međaši čine 64 LX_o. Jer mu je on tu vies ze vsum hasnum i ze vsiem *što* se gode k ņoj pristoji pravdenim zakonom odal 75 LXXVI₁... i ze vsiem oniem *što* se k ņemu pristoji 86 LXXXIX... ze vsiem oniem *što* se k ņim pristoji 116 CXXXIV₂... ako gornji peruš u prisege pomienka, ono *što* išče pogubi 148 XXXIV₃... vu koterom *što* se dokonča, vsegdar trdno bude 196 II₄.

Овде ћу навести и примере: ako otac za neku veliku krivicu pogubi imjenje – za nevernost ili za *što* drugo 58 LVI₂... koji budeš čtal ove kńige, ako *što* najdeš v ņih... 223.

γ) Као свезица: Jer inih nie potriebno zadržavati i steguvati, koteri za prave potriebščine svoje imjenje odaju *što* bi svojimi praviciami ne mogli živeti 63 LX_o... ili bi ga (imjenje) lahkoli *što* su kruto ubogi ne mogli odkupiti 63 LX_o... Mozibiti nie *što* bi protiv duši ili... 77 LXXX₁. Da zato *što* cesarovska i purgarska pravda to takovo založenje dopušča 78 LXXX₁... koterih ni papa ni poglavnik ne more međ bratju pravdenim odvetkom učiniti, *što* bi diel međ dielnum bratjum mogli imati 97 CVIII. A *što* nezrele dobe deca i sirote muoraju pod drugih obrambu biti, to se... 101 CXV_o. Da nie natoliko *što* bi se takova pitanja zospet drugoč služila, da listor... 119 II_o. Исп. још и на стр. 119 II, 139 XXIV, 157 L, 223.

δ) *nešto* = *нешто* hoču simo dole *nešto* nakrace pisati 80 LXXXIV... hoču v tom meste od repulžije *nešto* govoriti 175 LXXIII... za kotero sem... totu *nešto* malo pisal 78 LXXX.

б) *kaj*: α) као заменица упитна: *kaj* je крајев коншешуš? 67 LXIV₁₁... *kaj* hasni obranba...? 74 LXXIV... v pozvañi od vete klaužule... *kaj* prinaša 139 XXV... kaptolonski dugovnik... *kaj* hasni 159 LIII 102 CXVIII_n 129 XIII_n 130 XV_n 132 XVII_n 150 XLI_n 155₁ 161₁ 171₁ 175₁ 180₁ 183₁ 198₁ 199₁... *kaj* je trha... i koliki se zakoni sinov i kčeri trhi gore prijemļu 60 LIX... *kaj* je kontraktuš... 68 LXVI_n... *kaj* je imienja premenenje 72 LXX_n... *kaj* hasni obranba 74 LXXIV_n... *kaj* je preskripcio... 76 LXXVIII₁₁... *kaj* je založenje imienja... 78 LXXXVI_n... *kaj* je potriebno... 84 LXXXVII... *kaj* je dieklina čtrtina... 85 LXXXVIII_n... *kaj* je zlameno ruho 87 XCIII... *kaj* je

svadbena svita 87 XCIII_n... *kaj* je triebe od obrambe... činiti 102 CXVII_n... *kaj* je triebe činiti 155 XLVII... *kaj* je jalnost 171 LXX... *kaj* je repulžio 175 LXXIII_n... *kaj* je vražda... 199 V_n.

β) као односна заменица: ze vsiem oniem *kaj* se k vesnici pristoji 76 LXXVI₁. Zlameno se ruho govori ono *kaj* žene za ňe devstva vzetje ž ňe muža imienja daju 87 XCIII... i sudcevo je ono *kaj* pri ňem najde 161 LV₄. Da ono vun odlagajuč *kaj* je teda v ňega bilo 161 LV₄... *kaj* sta dvie ili tri, ili veče oranja zemlje vriedna i *kaj* su sinokoše ili lugi vriedni... simo daje zrazmeš 82 LXXXV₁... *kaj* se gode ňegovoj pravde vidi hasnovito biti 181 LXXVII... za neku marhu *kaj* je više od tri zlate vriedna 198 IV... ono na konec pripeļati *kaj* je v ňih opitano 222 XXXV₄... i oniem zaostanu *kaj* gornj peruš zaostane 212 XXVI₄... i ništar *kaj* se k ňemu pristoji 117₂... i more govoriti *kaj* mu je drago 183 LXXVII. Исп. још на стр. 205 XVI 117 148 XXXVI₅.

γ) у значењу *нешито*: gda što *kaj* učini 127 XII. A inako je ako bi... bilo po nerazumnosti *kaj* pitano 128₈. Ako je *kaj* oživesto učinieno 128₉... koterim *kaj* od prvoga odtrgnu 129₁₀... koteri *kaj* v takovom meste valuje 131 XVI. Исп. још на стр.: 139 XXVI, 146 XXXIII₁₁, 158 LII, 205 XVI₂, 209 XXII, 217 XXX₈.

δ) као свезица: More se človek devetimi zrokmi branti... Prvim zakonom: vnožinim dece i tiem *kaj* bi dalko prebival od onoga mesta 105 CXXII... kotere je pravde tečenje vse do se dobe celo i neprekršenim zakonom (listor *kaj* su neka po občinskih napravah premeñena) zdržano 123₁₂... ne moreju biti slobodñaki prez voļe zemelskoga gospodina, *kaj* bi onoga ne plačali čim bi dužni od one zemlje bili 206 XVIII. Zato *kaj* je lehkoli nekimi istinimi zrokmi zbantovana 183 LXXVII.

ε) у изразу: *kaj* inimi to inimi, *kaj* inim to inim, *kaj* inih to inih, *kaj* ine to ine: 60 LVIII, 76 LXVIII 124, 124 VIII, 152 LII, 81 LXXXIV, 143 XXXI 147 XXXVI 186 LXXXII, 143 XXX₈, 196 II_{4, 5}, 149 XXXVIII 168 LXV₈, 195 I, 196 II, 196 II, 222 XXXVI 133 XXIII₂, 133 XVIII, 159 LII, 43 XXXVII, 139 XXIV, 173 LXXI₁₀.

ζ) *zakaj*: ili ga niema *zakaj* najeti 164 LIX₂... da teda povje zrok *zakaj* je repulžiju učinil 175 LXXIII₃.

η) *nekaj* — у значењу *нешито*:

Da priedi nego bih od ňih obrambe govoril, hoču *nekaj* od dečinoga vremena govoriti 98 CXI. Vidi mi se dostojno biti *nekaj* od dečinoga tutorstva povedati 99 CXII₁. I zato imam od privilegioma *nekaj* govoriti 124 VII.. koterim bi *nekaj* s prve pravde odevzeli 126 X₂... zato je i od ňih vu tom meste *nekaj* potriebno govoriti 129

XIII... gđa što na svoju veru priseže da hoće *nekaj* dati i učiniti i ne učiniti ga 143 XXX₆... da je on sam zapovedal drugomu... da *nekaj* učini 188 LXXXII₂... nego ako bi pripečenim *zakonom nekaj* povedali 202 X₈

b) Само једанпут има *zaštar*, и то у примеру: Јер би звуна toga vseh plemenitih vugrskoga orsaga pravde, po vnuter pripejanih novih pravdah... *zaštar* prišle 123 VI₁₂.

г) *ništar* = *ништар* (nizil): nikakove moči neima i *ništar* v pravde ne hasni 60 LVIII... *ništar* tomu odzavanje i dole položenje gore prijetoga trha ne hasneči 65 LXI... *ništar* drugo nie 68 LXVI... ti takovi *ništar* v svojem imieñi ne pogube 77 LXXIX₁... ni prez voje tutorev *ništar* ne mogu učiniti 111 CXXXII. Občinska zemļa na koj *ništar* nie 113₂₄... *ništar* vun ne zaprievši 116 CXXXIV... i *ništar* kaj se k ñemu pristoji 117 CXXXIV... i po Dekretome mogu odezvati i za *ništar* učiniti 124 VIII₁... da se *ništar* niema verovati 126 XI... Pozov ili pozvanje *ništar* drugo nije... 133 XVIII... jer prostoga človeka prisega prot plemenitomu človeku *ništar* ne hasni 141 XXVII₆... nečem *ništar* totu od nih govoriti 151 XLII₂... *ništar* plemenščine sloboda ne stoječi 164 LIX₄.

д) *ništor* = *ништор*: i *ništor* bi se na takova ľudomorca ne tužil 6 XVI. Ar kraļa plemeniti obiraju, i *ništor* drugi 13 III... I plemenitoga človeka *ništor* ne polaže nego kraļ 13 III₇... Da *ništor* ne more plemenita človeka... 17 IX... ni poglavnik... ni *ništor* drugi 43 XXXVII... i dotle se nie *ništor* prel za ñu 51 XLVI... da *ništor* prez očine voje ne more ñegovih sinov pri sebe držati 55 LI₇... *ništor* ne može nikomu založiti 64 LX₈... Potomtoga protiv svojemu rodu *ništor* ne more nikoga za sina pijeti 69 LVI₈... *Ništor* ne more imienja više od občinske priedembe založiti 80 LXXXIII₁... da *ništor*... niema priti 122 V₃... I da se *ništor* od toga takovoga svedočtva... ne skrije 141 XXVIII... ni sudec ni *ništor* drugi 161 LV₄. A ñega za zmirenje *ništor* ne more silum primorati 162 LVII₇. *Ništor* zmed oneh.. 163 LVIII. A moču se takovih šentencij *ništor* zmed plemenitih ļudi ne more zastaviti 169 LXVII₄... *ništor* drugi ne more.. 183 LXXVIII... *ništor* u tu takovu perñu ne more pristati 191 LXXXIV₆... *ništor* ni sudec ni slobodni špan 219 XXXII

ђ) *nešto* = *нешто*: Ако *nešto*... nekoga... človeka na pravdu pozove 165 LXI... Od takove perñe dugovanja v koterom se i meñše šentencije močum *nešto* more zadržati 170 LXVIII₁₁... koteru gode perñu dvema putema *nešto* čalarstvom prot drugomu človeku počne 172 LXX₁... gđa *nešto* z nekoga dugovanja.. mentovanje da 172₁.

§ 149. Кад се узму у обзир и чињенице: да Брамец зна и за *kto* поред *što = ko* и *što = quid* и, то нарочито, да се у Крапинским судским протоколима не наводи ни *kto* ни *što*, већ само *tko* и *gdo* (F. Fancev, JArch XXXII, 86), јасно је да *što (= ko)* у кајкавском дијалекту није постало од *kšto* гласовним путем: *kšto > kto > hto > što*, него је оно, заиста, — „истоветно са штокавским *što*“: „И само *što* некада се у њему (sc. у *источнокајкавском* говору) употребљавало, а и данас се у дијалектима употребљава у значењу *ko*“ (А. Белић, Кајкавски дијалекат. Ст. Станојевића HE СХС II 214).

У говору који лежи у основици Пергошићева језика некада се, несумњиво, употребљавало искључиво *što = quid*, *nešto = aliquid* *ništo = nihil*. Из северозападног кајкавског говора, оног кајкавског говора чија је, по А. Белићу, основица *кајкавска словеначка* ушло је у његов (Пергошићев) говор *kaj*, које се неко време употребљавало напоредо са *što = quid*; примери *što = quid* и код Пергошића и код Брамеца, по моме мишљењу, нису штокавски утицај, него су то остаци некадашње опште употребе *što = quid* у њихову језику, односно — у говорима који леже у основици њихова језика.

Али ипак *kaj* није сасвим истиснуло *što*, већ је само учинило да *što* добије друго значење. Два су момента при томе била од значаја: прво, слагање заменице *što* својим крајњим *to* са *kšto* и друго, њена, заменице *što*, синтаксичка веза са *kšto*. И у источнокајкавском говору, односно — и у говору који лежи у основици Пергошићева језика било је несумњиво положаја у којима се *što* употребљавало у значењу *kšto*: „Онај *ko* је на реду, нека уђе“ и „Онај *što* је на реду, нека уђе“. Да то све јасније речем. — Када је из северозападног говора — оног говора чија је основица, као што смо рекли, кајкавска словеначка — ушло *kaj*, односно — када се у говору који лежи у основици Пергошићева језика *kaj* почело напоредо употребљавати са *što*, *što* је почело губити своје право значење. Али како се оно својим крајњим *to* слагало са *kšto* и, друго, како се оно (*što*) и иначе употребљавало у значењу *kšto* у релативним реченицама, то је оно, у току времена, и преузело значење заменице *kšto* (код Брамеца *kto* и *što*, друго и у значењу *ko* и у значењу *što*!). Пошто је, на тај начин, *što* добило значење *kšto*, онда је и *ništo* добило значење *nikšto* и *nešto* — *nekšto*, а само у одричном *ništa(r) = nihil* оно се задржало због *a* у *šta*.

Од напред изнесених облика говора хрватског кајкавског дијалекта треба још објаснити облике: *niš* (§ 140), *ničer* (§ 145), *nečer* (§ 145), *nišče* (§ 140), *nikče* (§ 141), *nekče* (§ 141) и *nič* (§ 140).

§ 150. Што се тиче првог од тих облика — *niš*, пре свега ћу истаћи да В. Рожић у својој студији „Кајкавачки дијалекат у Prigorju“ нигде не вели да пригорски говор зна и за тај облик. Међутим у његову „Prigorju“ тај је облик сасвим обичан. Заиста, према другим особинама, — особинама којима се пригорски говор одређује као чакавски по пореклу, било би и чудновато када и међу заменичким облицима данашњег пригорског говора не би било чакавизма.

Т. Маретић вели о овом облику, тј. о *niš* у RJA. ово: „isto što *ništa* или *ništo*, од чега је и постало, пошто је отпао скрајни vokal, а онда је отпало *t*. Samo у чакаваса и у кајкаваса...“

За мене је међутим једно јасно: да је *niš* могло постати само у оним говорима у којима се поред *nič* употребљавало и *ništo*, а такви су говори, као што је познато, — чакавски. Другим речима, на основу тога што у штокавском нема *niš*, ја сматрам да *niš* није постало од *ništo* (*ništa*), него — у sandhi од *nič*, на пр.: *nič to* није > *niš to* није; али, по моме мишљењу, то је могло бити само зато што се употребљавало напореда и *ništo* (*ništa*). То *niš* тако добивено могло је у једним говорима и сасвим истиснути *ništo* (*ništa*), а у другим — у којима се употребљава и *zač*, *neč* итд. оно се могло и даље задржати. Што пак нема ни у једном чакавском говору *zaš*, *neš* итд., то је, по моме мишљењу, због тога што у чакав. нема *zašto*, *nešto* и др. — Ја дакле мислим да је *niš* могло постати врло рано — још пре 15 века, и сматрам да је чакавско *nišće* постало по аналогiji *jošće* -- *još*: *nišće* -- *niš*.

§ 151. Облик *još* јавља се у споменицима од 14 века (исп. RJA IV 664), док се за облик *nišće* у речнику Југословенске академије (VIII, 191) вели: у чакаваса, особито XV—XVII vijeka“. — Друкчије о овоме (о облику *nišće*) мисле проф. Решетар и А. Вајан.

Вајан (Slavia IX, 40—31) вели: чакавско *nišće* претставља *nič(b)že* ... Група *čž* је прешла у *šč*, одакле у чакавском *šč*, дакле: *ničže* (у Синајском псалтиру, XXXVIII, 6 и Клочеву зборнику *ничъже*) > *nišće* (у Фрајзиншким одломцима *nizce* — *nišće*), а то у чакавском > *nišće*. Међутим ја мислим да би *ničže* (*ничъже*) могло дати или *нице* или *ниче*, а не — *нишче*. И друго, у Фрајзиншким одломцима место *t'* немамо *č*, нити место *sti*, *ski* — *šč*, него имамо *ć* и *šč*, па би према *jošće*, *išće* итд., *nizce* већ у Фрајзиншким одломцима гласило *nišće*, а не *nišće*, пошто Вајан мисли да је *nišće* > *nišće* у чакавском према *jošće*, *išće* и сл.

§ 152. Словеначко *ništar* постало је по Вајанову мишљењу од **nišč(e)*, тј. **nišč* (< *nišće* < *ničže*) > *ništ* + *r* (*e*) > *ništar*.

§ 153. Што се тиче чакавског облика *ništar(e)* Вајан вели: „*ništar(e)* pourrait bien être une création parallèle au slovène *nlištar*, c'est à dire représentant l'addition de *-r(e)* à une forme évoluée de *nišče*“. Али мени и није јасно то што Вајан вели. Друго, Вајан вели: „De même le slovène moderne *nič* à côté de *nlištar* et de кајк. *nīšt* doit être analogique: ...“ Али облика *ništ* у кајкавском нема, већ — *niš*.

§ 154. У пригорском говору, у коме се, по моме мишљењу, употребљавало *čь*, *ničь*, *ničьtor* и *ničьr*, *kъto*, *nikъto* и *někъto*, *ničь*, односно — *nič* је дало у sandhi *niš* (исп. § 150), а *ničьtor*, онда када је из северозападног говора добивено *кај* и *никај*, добило је, исто онако као и у источнокајкавском говору, значење *nikъto*; према *ničьtor* (= *нико*) и *něčьtor* (= *неко*) добило је и *ničьr* значење *нико*, *něčьr* — *неко*. Ти облици, *ničьr*, односно *ničer* и *nečer* (< *něčьr*) у току времена истиснули су облике *nikto*, *nekto* и *ništo* (< *ničtor*) = *нико*, *nešto* (< *něčto*) = *неко*, јер је *niš* (< *nič*) остало у употреби, онако исто као што је *кај* истиснуло *čь*, а *gdo*, које се могло употребљавати, као и *ničьtor* поред *ničь* и *ničьr* (: *ničьtor*): *čь*, и у пригорском говору (= чакавском говору *ѿо ѿореклу*) поред *kto*, а тако исто и *nigdo* поред *nikto*, *negdo* поред *nekto*, *kto* (< *kъto*) и **čьr*, јер, по моме мишљењу, могло се поред *kto* и *gdo* употребљавати једно време и **čьr* (= *kto*).

§ 155. И за облике: *nišče* — у вараждинском говору и *nešče* у међумурском говору ја сматрам да су доцније унесени из словеначког језика, јер у словеначком има и *nišče* < *nihče* (исп. Fr. Ramovš, Hist. gram. II 238—239).

§ 156. Али је тешко рећи *шша* претставља *nič* у вараждинском говору, односно — у Ваљавчевим приповеткама. Ипак мислим да је и то словеначки утицај, док за *niš* у вараждинском говору мислим да је унесено из југозападног говора.

§ 156. Имају још да се објасне облици самоборског говора *nikče* и *nekče*. Уколико ми је познато, таквих облика — са *k* испред *č* у словеначком нема. Није искључено да у тим облицима *k* стоји место *h* према *niki*, *nikega*.

§ 158. Како стоји ствар са употребом ових заменица у хрватским кајкавским говорима, најбоље ће се видети из овог схематичког прегледа:

α) у северозападном говору:

<i>кај</i>	<i>некај</i>
<i>niš</i>	<i>nišče</i> = НИКО
<i>nič</i>	<i>što</i> = КО
<i>никај</i>	<i>negdo</i>

β) у источнокајк.:
kej
ništa
kejti
što = ко
šta = чега
sešta
nike = ништа
nešte = неко
nište = нико
zake

γ) у југозападном говору: *niš*
kaj
zakaj
ničer = нико
pečer = неко
nekaj = нешто
gdo(j)

V

Пергошићев језик

§ 159. Поливки није био увек јасан текст Пергошићева превода; још је мање он умео да се разабере у језику његову.

„У Пергошићеву језику, вели Поливка на стр. LVIII своје студије, појављују се многи трагови штокавског језика помешани са међумурским дијалектом; особито је то јасно у замењивању прасловенских полугласника. Правилно их замењује у затвореним слоговима *e*, од којег се је у дугим слоговима развио двогласник *ue*; кашње се јавља и особито на почетку књиге — некад у будимпештанском, некад у загребачком примерку, те се понавља ту и тамо диљем целе књиге.

На неким местима је за *з*, *ь* такођер *a*...“

Поливка вели: „На неким местима је за *з*, *ь* такођер *a*“, а одмах затим наводи дугачки списак са 220 речи са *a* место полугласника! — Шта ће примери из текста од почетка XVII титул. до друге алинеје LI титул. са примерима од друге алинеје LI титул.?! Примери из тог текста — из текста од почетка XVII титул. до друге алинеје LI тит. иду са примерима из текста од I—XVI тит. закључно у загребачком примерку, јер је то један и исти текст. Ни примери

из текста од почетка до XVI титул. у будимпештанском примерку и из текста од почетка XVII титул. до друга алинеје LI тит. у загребачком примерку не иду заједно са примерима из текста од друге алинеје LI титул., јер су и то различити текстови.

Како је Поливка разумео сам текст Пергошићева превода, види се најбоље из овог: „Сразмерно често, вели он на стр. LXXV, налазимо, по свој прилици под упливом другог дијалекта, и то штокавско-икавскога, *и*“, а затим одмах наводи примере из текста II и из текста I, односно — из текста од почетка XVII титул., док засебно износи примере са *i* место *ѣ* из текста I—XVI титул. Што је још чудније, међу првим примерима има примера и из текста од I—XVI титул.

На стр. LVII Поливка каже: „За носни глас налази се правилно *у*, само изнимице појављује се *о*: па *току vrechī 228. . .*“ Поливка вели „само изнимице“, а, у ствари, у целом делу само се изнети пример наводи!

Уопште, где год Поливка нешто каже, он то каже тако да се управо и не зна шта је хтео рећи, — односно не зна се како је у ствари са оним о чему он говори. — На стр. LXI износи примере са *e* место *ѣ*, па онда за примере *menſſa (menſa)*, *menſi* вели: „Ту управо јесте у корену слог кратак, штокав. *мѣнкаѣи*, уг.-словен. *menkâ*, кајк. *měnka*, а само у крај.-слов. *мѣнка*... Али за говор Пергошићев треба предполагати дуги наглас у корену!“ На стр. LXIII опет вели: „Ту је по свој прилици било *tě*, како је у неким данашњим кајкавским говорима... дуго *ě* променило се је као и другде у том дијалекту у двоглас *ie*!“

Оваквих Поливкиних „објашњења“ има још; али ћу ја овде изнети само још ова: „Ту се, вели на стр. CVIII, налази често облик рекби номинални дат., лок. јед. жен., како гласи у кајкавском говору требаревском, док у међумурском бива *и (i)* уз *ој*“... — „Сада је у међумурском наречју и делимице у кајкавштину и код угар. Чакаваца: *шѣири* место *чѣири*“, а код Пергошића је *čtiri* итд. Шта то има да значи?!

§ 160. Као што је познато, проф. Фанцев је одлучно против мишљења да у основици Пергошићева језика лежи један од међумурских говора: „Пергошићев језик зна само за један пример у којем место *ж* има *о*, у примеру: *па току vrechī*, иначе има редовно *и*. Потпун недостатак рефлекса *о* за *ж* — на онај један пример са *о* не треба обраћати пажње — говори... сасвим против схватања по којем је Пергошићев језик идентичан с једним

међумурским говором“ (исп. JArch XXXII 49). Говорећи о замени *d'* и *t'* у споменицима кајжавским до краја 16 века, Фанцев опет вели: „Истина је да данас међумурски говори знају за оба рефлекса за *d'*: *đ* и *j*, али се *j* још увек истиче, и могло је на терену само да изгуби, али не да добије.¹⁾ А шта видимо код Пергошића? Он уопште не зна за *j*, већ само за *đ* (писано као *gi*, *gy*, *ǰ* и *g*), дакле, — његов језик не може припадати Међумурју, јер иако је потпао под утицај неког другог дијалекта, морало би нешто и од његова властитог остати, а то није случај . . .“ (JArch XXXII 55). Говорећи о замени полугласника у кајжавским споменицима до краја 16 века Фанцев вели: полугласници, који су се у српскохрватском језику најпре изједначили и затим се даље развили у глас *e* или глас *a*, или чак остали као глас *ǰ*, дали су у кајжавском дијалекту по правилу глас *e*. Али, додаје Фанцев, тиме се никако не каже да *e* влада као искључиви рефлекс у кајжавском, већ од најстаријих времена долази глас *a* у појединим речима скоро на целом кајжавском подручју, а у граничним дијалектима он и иначе долази. У старије време било је, разуме се, једноставније неголи данас и *e* као рефлекс искључивије (исп. §§ 168 и 169). Даље Фанцев вели: „Овим правилима развоја полугласника у кајжавском противуречи одлучно Пергошићев језик. Не може се тако рећи „У Пергошићеву језику појављују се многи трагови штокавштине помешани са међумурским говором“. Стање данашњег кајжавског говора у Међумурју говори против тога; утолико више говори против тога старији међумурски говор . . . Мноштво *a* код Пергошића тако је велико да се може узети као тачно објашњење утицаја штокавштине, али узроке те појаве морамо ипак другде тражити и она може бити везана с Пергошићевим пореклом, ако не лежи у тенденцији самога дела“ (JArch XXXI 376). Говорећи о замени *l* у кајжавским споменицима 16 века (JArch XXXII 54—55), Фанцев вели: „Као што се види из наведених примера, била су на кајжавском подручју увек, од најстаријих времена, оба рефлекса. У истим списима у истим речима долази *o* поред *u*. Можемо дакле рећи да је у 16 в. однос *o* према *u* био бар онакав као и данас . . . Пергошић не зна за *o*, према томе се његов језик не може ставити ни у Међумурје ни у околину

¹⁾ Међутим је за нас несумњиво да је било обратно: да је *đ* изгубило „на територији“ (хрватског кајжавског дијалекта), а не *j*. В. § 117.

Вараждина. Сасвим мора пасти у очи да Вrameц и остали извори иду увек више мање паралелно, Пергошић стоји увек сам за себе. То не може бити случај; исто тако не може се то тумачити на начин како то чине Поливка и други, по коме би он (Пергошић) био кајкавац из Међумурја или околине места његова боравка под јаким утицајем штокавског, када му недостају нај-карактеристичније особине дијалекта његове околине, у које се свакако морају рачунати *o* за *o* и *l* (као и *j* за групу *d + j*)“.

Завршујући своје излагање о замени полугласника у кајкавским споменицима 16 века, Фанцев каже: „Из свега се овога види да је на целом кајкавском подручју обично увек било *e* (*ye*) као заменик за полугласник, и да *a* свугде осим код Пергошића ретко долази. Којем је од ових двају дијалеката (тј. *a* и *e*) припадао Пергошић, не може се одговорити према досадашњем незнању о његову пореклу и ближем завичају“ (ЈArch XXXI 378).

Као што се види, Фанцев вели: „... може се узети као тачно објашњење утицаја штокавштине“, а после тога: „Којем је од ових двају дијалеката (тј. *a* и *e*) припадао Пергошић, не може се одговорити према досадашњем незнању о његову пореклу и ближем завичају“?! И друго, он, Фанцев, вели: због тога што се у Пергошићеву језику не наводи и *j*, поред *đ* место *d'*, нити *o* поред *u* место *o*, као што се то јавља у Врамчеву језику, и као што се то јавља у другим споменицима кајкавским 16 века, — „Пергошићев језик се не може ставити ни у Међумурје нити у околину Вараждина“.

§ 161. О чему сведочи сам Пергошићев језик, несумњиво је за мене да се источнокајкавски говор у 16 веку делио у два дела: један део који је захватао, по моме мишљењу, Вараждин и његову најближу околину и други део који се пружао источно од тог говора.

§ 162. Основне особине тог говора који се у 16 веку находио западно од линије која раздваја данашњи источнокајкавски говор од северозападног говора биле су ове: 1) *đ* наместо *d'*, *žđ* (исп. § 182) наместо *zdĭ* и *zĭĭ*; 2) *č* наместо *t'*, *úč* наместо *stĭ* и *skĭ*; 3) место *o* изговарало се *u* (*y*); 4) место *l* — *u* (*y*) или, можда, — *ŭ*; 5) место етимолошког *ē* имао је *ie* (преко затвореног *e*), а то исто имао је овај говор и место *ē* < *š* и < *ž*, *ь*; у кратким слоговима међутим место полугласника изговарао се вокал *e^a*; 6) *ǫ* прелазило је у *uo*. Изговор *ē* као *ie* и прелаз *ǫ* у *uo* и јесу, по моме мишљењу, најважније црте којима се тај говор одликовао од говора који се пружао источно од њега. У североисточном делу

источнокајжавског говора данас се место полугласника у дугим слоговима изговара e^i (затворено e), а тако исто у том се говору изговара e^i и место \bar{e} (Исп. JArch XXIX 315 и д.), док се у југозападном говору источнокајжавског дијалекта и место \bar{e} и место полугласника у дугим слоговима изговара e .

Пре развитка $ie < \bar{e}$ ($< \bar{e}$) и $uo < \bar{o}$, овај је говор, несумњиво, образовао целину са говором који се пружао на истоку од њега, тј. са оним говором којег је претставник данашњи источнокајжавски говор.

§ 163. Што се тиче језика у Врамчевим делима, јасно је да се ту огледа мешовит говор, тј. говор који се, по моме мишљењу, находио на југозападу према Пергошићеву говору. И код Врамца се покатакд наместо \bar{e} находи ie , а то исто (ie) налази се и наместо полугласника и у Врамчеву језику.

С друге стране, опет, и Врамчев говор има црта за које је јасно да стоји у вези са источнокајжавским говором. Несумњиво је за мене да то што се код Врамца находи наместо o час o , час — u значи да у његову изговору, у ствари, није било ни o нити u место o , већ — o^u (исп. § 173). А исто тако сматрам да то што се у Врамчевим делима находи и o поред u место l значи да у његову изговору није било ни o нити u , већ — \dot{u} (исп. § 175).

§ 164. Одмах ћу овде рећи нешто и о језику у Крапинским судским протоколима (исп. JArch XXXI 368 и д.). Као и у делима Врамчевим, и у Крапинским судским протоколима се находи и \bar{a} поред j , а исто онако као што се код Врамца находи и o и u место o и м. l , и у њима се место o и место l находи и o и u . Према томе, јасно је да се и у њима огледа говор који је мешавина северозападног (кајжавског) говора и источнокајжавског.

§ 165. Хабделићев језик међутим претставља нешто друго.

Основне особине Хабделићева језика ово су: 1) $e < \bar{e}$, \bar{e} , ретко — a : *čas, laž, lažljiv, lagati*, итд; 2) $e < \bar{e}$, ретко i (*divojka sinokoša, tirati*); 3) $u < o$, $u < l$; 4) $\bar{a} < a'$, ређе — j .

Према томе, нема сумње да је то говор који је мешавина југозападног говора са југоисточним, јер се у данашњем југозападном говору место o изговара u , а место l опет — u .

ѝ, њ

§ 166. Проф. Ф. Фанцев, као што смо већ рекли, не само да вели: „Мноштво „а“ (место полугласника) код Пергошића тако је велико да можемо узети као тачно објашњење — утицај што-

кавског . . .“ него он чак каже: „Којем је од ових двају дијалеката (то јест *a* или *e*) припадао Пергошић, не може се одговорити поред досадашњег незнања о његову пореклу и ближем завичају“. У ствари, у језику Пергошићеву, — односно у основном тексту Пергошићева превода и нема примера са *a* место полугласника више него што има у неким другим кајкавским споменицима 16 века. Ево који су то примери:

otac 57 LIII₇, 57 LIII₁₀, 57 LIV 58 LVI₁, 58 LVI₂, 58 LVI₃, 59 LVII₁, 60 LVIII_n, 60 LVIII 85 LXXXVIII₂, 87 XCIII 99 CXIII 100 CXIII₁, 100 CXIII₂, 100 CIV 102 CXIX 103 CXIX₂, 103 CXIX₃, 104 CXIX₄, *sudac* 65 LX₁, 128 XII₄, *posal* 159 LII 78 LXXXI *lahko(li)* 63 LX₅, *prešastja* 78 LXXX 80 LXXXIV *prešastje* 78 LXXXII_n, 79 LXXXII₇, *van* 71 LXVIII₂, *jedan* 69 LXVI₃ (bis) LXLII₂, 114₄₁, *izašle* 59 LVII₁, *lagša* 120₁₀, *dohodak* 115₄₁ (bis) *vsagdañem* 88 XCV₂, *vsagdar* 57 LV_n, 62 LIX₂, 62 LX 76 LXXVII 80 LXXXIII 109 CXXVIII₂, 109 CXXVIII₃, *dužan* 57 LIII₃, 57 LIII₁₀, 57 LIV₁, *vnutar* 116, *polag* 57 LIII₁₀, 63 LX₁, 80 LXXXIII₃, 82 LXXXV₂ (bis) 83 LXXXVI 86 XCI₁ (bis) 114₄₁, 115₄₆, 117₅, 120 II₁₀

§ 168. Међутим *e* место полугласника имамо:

а) у корену:

den 138 XXIV₄, 182 LXXVII *temnicu* 55 LII₅, 216 XXVIII₂, *temnici* 215 XXVIII

z snehum 91C *snehe* 92 C₂

teda 58 LVI₁, 58 LVI₃, 63 LX₃, 64 LX₇, 67 LXIII₆, 83 LXXXVI 87 XCIII₁, 159 LIV₅, 170 LXVII₁₂, 180 LXXVI₄, 187 LXXXII₈ (bis) 212 XXVI₂, 212 XXVI₃, 213 214 XXVII 214 XXVII₂, 220 XXXIV 221 XXXV₂, *vesnic* 61 LIX₂, 81 LXXXIV₃, 118 I 84 LXXXVII (bis) 115 120 III₂, 147 XXXIV₄, 186 LXXXII₂ (bis) *vesnicu* 61 LIX₃, 81 LXXXIV 81 LXXXV₁, 105 CXXI 188 LXXXII₁₀, *vesnice* 75 LXXVI (четири пута) 76 LXXVI₂, 81 LXXXIV₁, 81 LXXXIV₃, 83 LXXXV₁, 82 LXXXV 84 LXXXVI₄, 186 LXXXII₂, *vesnica* 186 LXXXII₂, *vesnicami* 81 LXXXIV₃, *z vesnicum* 81 LXXXIV₅, *vesnicah* 159 LIII 180 *vesnici* 180 LXXVI₃, *vesničkih* 210 XXV

lehko 88 XCV₂, 99 CXII₁, 110 CXXIX₃, 115₄₅, 132 XVII₁, *lehko(li)* 66 LXII₃, 73 LXXI 75 LXXVI₁, 94 CIII₁, 141 XXVIII₁, 158 LI₄, 173 LXXI₆, 180 LXXVI₂, 183 LXXVII₉, 187 LXXXII₈, 190 LXXXIII₄

poleg 62 LX 74 LXXIV₁, 75 LXXV₁, 75 LXXV₂, 82 LXXV₃, 85 LXXXVIII 87 XCIII₅, 88 XCIV 88 XCV 93 CI₄, 96 CVII₁ (bis) 98 CXI₂, 100 CXIII₁, 102 CXVIII 106 CXXIV 111 CXXXI₁ (bis) 113₂₈, 114₃₂, 115₄₅ (bis) 116₅₈, 116₁, 117₃ (bis) 117₄, 117₅, 121 V 122 VI 124

VIII₁ 127 XII₁ 135 XX_{1,9} 137 XXII₂ 137 XXIII 140 XXVI₄ 140 XXVII
(три пута) 142 XXIX₈ 144 XXXII₂ 145 LV₈ 146 XXXIII_{3, 4} 150 XL₁
152 XLII₆ 152 XLIII 153 XLIII₁ 154 XLV₃ 155 XLVI₂ 156 XLIX₄
157 L₃ 159 LXXVI_{3,4} 160 LIV₈ 163 LVIII₂ 169 LXVII₁ 170 LXVII₁₃
171 LXIX₄ 182 LXXVII₁ 183 LXXVIII₂ 187 LXXXII₅ 188 LXXXII_{18,20}
193 LXXV₄ 194 LXXVI₁₄ 197 III 198 III₁₈ 199 V₂ 201 IX₁ 203 XI₆
207 XIX₅ 208 XX 211 XXVI₁ 212 XXIX₂ 214 215 216 XXIX_{1, 2} 218
XXX₈ XXXI₁ 220 XXXIII₈ XXXIV 221 XXXIV₈.

ves (omnis) 155 XLVI 207 XIX₅ *z vesmi* 180 LXXVI

zakesni (se) 164 VIX₂

señme (старосл. сѣньмѣ, сѣньмнштѣ) 122 V₈ *señem* 126 X₁ 126
X₄ 127 XII₈ *señmov* 127 XII₈

menši 187 LXXXII₈ *menše* 155 XLVI 169 LXVII 169 LVII_{5,8}
170 LXVIII₁₁ 171 LXIX₈ 171 LXIX₁₁ 197 III₇ 213 XXVI₁₈ *menša* 200
VII 207 XIX₈ *menšoj* 160 LXVIII₂ 170 213 218 XXXI *menšum* 135
XX₄ *menših* 145 XXXII₁₀ *menšum* 184

vsegdar 57 LIII₇ 62 LIX₈ 62 LIX₉ 66 LXIII₃ 67 LXIII₂ 72 XXI
74 LXXIII₂ 77 LXXIX₂ 83 LXXXVI₂ 84 LXXXVI₄ 85 LXXXVII 94
CIV 97 CX 99 CXII₁ 102 CXVII₂ 103 CXIX 109 CXXVIII₃ (bis) 120
III₂ 123 VI₈ 125 IX₁ 132 XVII₄ 146 XXXIV₂ 148 XXXVI₄ 157 L₃ 158
LII₁ 165 LXII₁ 166 LXII_{8, 4} 167 LXIV₄ 167 LXV₁ 168 LXV₅ 178 LXXV
183 LXXVII₉ 186 LXXXI₇ 188 LXXXII₁₆ 180 LXXXIII₂ 191 LXXXIII₅
203 XIII 206 XIX₁ 213 XXVI₁₇ 214 XXVII₄ 215 XXVIII₂ *vsegder*
136 XXI₃

prešestja 81 LXXL *prešestje* 59 LVI₄ 82 LXXXV₃ 126 126 XI
205 XV 222 *prešestnoga* 79 LXXXII *prišestno* 106 CXXIII₈ *prišestniku*
115₄₆ *prišestnih* 119 II₅ *po prišesti* 127 XII₂ *prišestnike* 201 X *pri-*
šesnici 203 XIII *prišesniki* 204 XIV 208 XX₁ *pošestja* 207 XIX₇ *našest*
142 XXVIII *prišestne* 67 LXIII₄ *prišestna* 119₇ *pekel* 190 LXXXIII₈
te (тѣ) 56 LIII₆ 57 LIV₁₁ 65 LXI 66 LXVI 79 LXXXII₈ (и још
28 пута) *vete* 131

ne (онѣ) 184 LXXX₃ 189 LXXXIII₄

meñe 87 XCIII₅ 92 CI 73 LXXIII 160 LIV₅ 197 III₁₃ *ništarmeñe*
58 LV₁ 58 LVI 73 LXXI 64 LX₁₀ 63 LX₃ 90 XCVIII₄ 102 CXVIII₈
105 CXXI₂ 107 CXXIV₅ 108 CXXV₃ 121₁ 121₅ 123₁₂ 124₁ 125₃ 131₂
135₄ 143 XXX₆ 163 LVIII₁ 199 VI

б) у суфиксима:

-*уць*: *otec* 54 LI₃ 55 LI₅ 55 LI₈ 55 LI₉ 55 LII 56 LIII₃ 56 LIII₄ 56
LIII₅ 62 LIX₇ 73 LXXII 99 CXIII₁ 123 VI₁₂ 216 XXIX_{1, 2} 217
XXX₄ 164 LX₂ 170 LXVIII₉ 219 XXXII₁ 220 XXXIII₈ 221 XXXV₂

- sudec* 63 LX₇, 73 LXXI₁, 82 LXXXV₂, 88 XCIV₂, 132 XVI₈, 135 XX₄, 137 XXII₂, 140 XXV₄, 141 XXVII₆, 148 149 XXXVII₂, 150 XL₁, 151 XLI₆, 153 XLIII₂, 154 XLV₁, 154 XLIV₇, 161 LV_{8, 4}, 168 LXV₆, 169 LXVII₄, 185 187 LXXXIII 189 LXXXIII₈, 190 LXXXIII₄, 192 193 205 XV₂, 208 XX₁, 212 216 218 XXVIII₃, 219 XXXII₁, 221 XXXV₂, *zdenec* 114₈₉, *konec* 66 LXII₃, 108 CXXV₂, 117₆, 132₄, 132 XVII₄, 151 XLII₁, 176 LXXIV₁, 177 LXXIV₆, 178 LXXIV₁₂, 192 LXXXV 210 XXIII₂, 222 XXXV *krivec* 144 XXXII₂, 145 XXXII_{5, 6, 9, 10}, 152 XLIII 162 LVII₄, 163 LVIII 163 LIX₁, 170 LXVII_{8, 10, 11}, *kupec* 65 LXI₂, 72 LXXI *pisec* 134 XIX₈, *krivoverec* 143 XXX_{1, 2}, *kaptolomec* 155 XLVII *judomorec* 199 V₂, *Gradec* 207 XIX₃, *kosec* 114₈₄, 157 L₆
- ънъ*: *jeden* 67 LXIII₄, 67 LXIII₄, 67 LXIII₆, 95 CVI 96 CVIII (bis) 96 CVIII 112 CXXXIII₁₀, 114₈₉, 114₄₀, 116₅₀, 122 V₄, 126 X₂₋₃, 148 XXXVI 149 XXXVII₃, 155 XLII 171 LXVIII₉, 175 176 180 182 184 191 194 197 198 199 201 204 205 207 210 214 217 XXX (2) *nijeden* 70 LVII₂, *potriebe*n 97 CIX₂, *sloboden* 103 CXIX₁, 105 CXXI₃, *nepравden* 126 XI *pravden* 212 XXVI₄, *vrieden* 127 XII 220 XXXIV 221 *bojazen* 141 XXVIII *nemočen* 127 XII *zmožen* 210 XXIII, *tieden* 215 XXVIII₁, 131 *dužen* XVI 134 XX₂, 138 XXIV₄, 148 XXXVI 149 XXXVII 150 XXXIX 154 XLIV₄₋₇, 158 LI₅, 159 LIV₄, 161 LV₂, 163 LVIII₁, 170 LXVIII 171 175 180 191 (3) 192 (2) 199 212 (3) 213 (2) 214 (3) 220 221.
- къзъ*: *zavezek* LXIII₆, 69 LXVI₂, 173 LXXI₅, 174 LXXI₁₂, 199 V *ostanek* LXX₈, 198 IV *žitek* 81 LXXXIV₄, 210 VIII₁, *potrošek* 97 CIX₂, 170 LXVII₈, *priebitek* 101 CXV_{1, 2}, *napredek* 123_{2, 10}, *pri-devek* 132 XVII₁, 132₁, *odluček* 176 LXXIV *vupadek* 175 LXXIII₈, 186 LXXXII₁, *vpadek* 128 XII₄ (bis) *početek* 74 LXXII₁, 118 (три пута) 122 *odvete*k (= naslednik) 52 XLVII₃, 53 XLIX 68 LXIV₂, 69 LXVI₃, 71 LXIX₁, 90 XCVIII₂, 96 CVIII 124 VII₄ (bis) 198 IV₈, 217 XXX₄, 218 XXX₄, *dohodek* 78 LXXXI₂, 87 XCIII₅, 114₃₀, 115₄₁
- в) Испред *r*, *l*, *v*, *m*, *n*:
- ът* (*m̄* < *mъ*): *sem* (sam – jesam) 76 LXXVII 78 LXXX 88 XCIV 168 LXVI₂, 169 LXVII₅, 182 LXXVII₄, 189 LXXXIII₄, 207 XIX₂, 222 XXXVI₂ (четири пута)
- ъп* (< *p̄* < *pъ*): *ogen* 17₂
- ър* (< *r̄* < *rъ*): *dober* 82 LXXXV₂, 108 CXXV₈, 113₂₇, 128 XII₈₋₅, *vnuter* 118 I₁, 119 II₄, 123 VI₁₃, 127 XII₂, 128 XII_{4, 5}, 133 XVIII₂, 146 XXXIII₃, 147 XXXV₂, 177 LXXIV₈, 181 LXXVII 204 XIII *nuter* 122 VI₅, *vanuter* 180 LXXVII 203 XII

-bl (< l < l̄): *pekel* [To je ona past ili pruglo koterо je noge na no (= na dno) *pekel* vrglo] 190 LXXXIII₈, *posel* 191 LXXXIII₇, *mogel* 61 LIX₆, 66 LXII 69 LXVI₄, 75 LXXIV₂, 75 LXXVI₁, 79 LXXXII_{5, 10}, 105 CXXII₅, 127₁, 127 XII₁, 134 XX₁, 144 XXXII 145 XXXII_{5, 10}, 148 XXXVI₄, 154 XLI₁, 161 LV₄, 163 LIX 164 LIX₂, 171 LXIX₃, 173 LXXI₁₀, 175 LXXIII₃, 176 LXXIV₅, 178 LXXV₂, 186 LXXXI₅, 191 LXXXIV_{6, 8}, 215 XXVIII₁, 216 XXVIII₂, *vrgel* 6 XVI *dotrgel* 68 LXIV₂, *prinesel* 123₁₂, 126₈, 126 XI₃, 145 XXXII₈, 190 LXXXIII₄, *pozdigel* 172 LXX₅, 209 XXI₇, *rekel* 79 LXXXII₄, 128 XII₉, 148 XXXVI₃, 163 LIX₁, 173 LXXI₃, 180 LXXVI₄, 185 LXXXI₁, 189 LXXXIII₄, *pobiegel* 213 XXVI₁₇, *pošel* 118 I 209 XXI₅, *došel* 158 LI₃, *odišel* 209 XXII₁, *prišel* 102 CXVIII₄, 148 XXXVII 178 LXXV₂, 185 LXXXI₂, *našel* 105 CXXI₄, 123₁, 127 XII₁, 4
г) У предлозима и префиксима:

ze < s̄z (исп. § 10): *ze vsiema* 68 LXIV₃, 71 LXIX 108 CXXVI₂, 119 II₅, 128 XII₁, 189 LXXXIII₁, 198 IV *ze vsemi* 97 CVIII₁, 101 CXVI *ze vsiem* 76 LXXVI₁, 86 LXXXIX 116₂, 117₄, 180 LXXVI₃, 205 XVI 207 XIX₄, *ze vsum* 75 LXXVI₁, 86 LXXXIX *ze vsemi* 135 XX₅, *ze vsakoga* 98 CXI₆. Али и: *z vnoгих* 69 *z dvemana-deste* 144 *z dvadeseti* 145 146

ode < od̄z: *ode vseh* 109 CXXIX *ode vsakoga* 106 *ode dne* 132 *odevzeti* 124₁, *odevzeme* 75 LXXVI 108 CXXV₃, *odevzimje* 124₄, *odevzeli* 75 LXXVI₁, 126 X₂, *odevzete* 82 LXXXV₃, 61 LIX_{4, 5, 6, 7}, *odezvati* 62 LIX₉, 64 LXI₃, 66 LII₁, 73 LXXII 99 CXI₃, 109 CXXVIII₁, 182 LXXVII₆, 184 LXXIX₁, LXXX 186 LXXXI₆, 185 LXXXI *odezvanje* 61 LIX₄, 109 184 LXXIX 184 LXXX (bis) 185 LXXX₄, *odezvanja* 73 LXXII 129 XII (три пута) *odezvana* 119 II₁, *odezvañi* 129 XII 175 LXXIII *odezvanom* 129 XII *odezvanoga* 109 *odezvano* 109. Али и: *od dne* 132 XVII *od vsake* 101 CXV₄

prede < pred̄z: *prede vsemi* 63 LX₁, *prede vsakim* 108 CXXVI₁, *prede vsiemi* 183. Али: *pred dvema* 172 203 204 211

preze < prez̄z: *preze vsakoga* 63 LX₄, 66 LXII 68 LXIV₂, 70 LXVII₁, 91 106 CXXIII₅, 133₂, 134 XX 142 XXVIII₁, 148 XXXVI₂, 163 184 *preze vsake* 60 LIX₁, 65 LXI₄

ize < iz̄z: *zegnati* 70 LXVIII 90 XCVIII₁, 122 *zeganan* 105 CXXI₄, *zešla* 89 XCVII *zešel* 123 VI₁₁, *zešlo* 74 LXXIII₁, *zešle* 123 *zešli* 216 *zezna* 74 LXXIII₂, *zezvati* 142 XVIII 210 XXIV₁.

Пример: *iz svetih krajev spravļenja* треба читати: *i z svetih krajev spravļenja* 123

§ 168. Из језика Врамчева Фанцев је изнео ове примере у којима је *a* место полугласника: *sedam* Kг 13 *zažgan* Kг 6 *čast* Kг 63 P I 111a 112 b 118a 225a *dan* P I 105b 131b 122a 228b 207a P II 7a *dani* P II 76a *lažac* P I 216b *luže* P I 1386 216b *laži* P I 10a *lažući* P I 188b P II 105b *lahko* P II 60b *lagle* P I 69b 128b 211b 218a *posalstvo* P IV 118a 131a, а из Крапинских судских протокола: *doklam zam sijw 7a, nijzam wezthowijtha* 54a, ij Philip nije zijn da 15 *dan* prijeseta, na drwgij 15 *dan* 54a, na 15 *dan* za nije 54b, thako na drwghij 15 *dan* da ze platij dwgh 54b, po 6 *nowacz* 56a, terije pochel po 7 *nowacz* oddawatij 56a, gornij *zwdacz* 64b, moji *otacz* 64a, poleg nijegowoga zwedochaztwa 51 b, 52b (исп. JArch XXX 377).

§ 169. Дакле, као што се види, код Пергошића — у основном тексту његова превода, место полугласника у дугим слоговима налазимо *e* и *ie*, а у кратким слоговима — *e* и *a*, што, по моме мишљењу, значи да је у његову изговору место полугласника у дугим слоговима било *'e* ($\bar{e} < \bar{f}$, јер исте речи пише и са *e* и са *ie*: *den* и *dien!*), а у кратким слоговима — *e^a* (широко отворено *e*). Ово *e^a* свога говора Пергошић је обележавао обично са *e*, а само у напред изнесеним примерима, по моме мишљењу, он је уместо *e* написао *a*, јер му је то допуштала сама природа гласа *e^a*.

ě (ř)

§ 169. Што се тиче замене *ř* код Пергошића — у основном тексту његова превода, ствар овако стоји: место *ř* има *ie*, ретко *e*, а место *ř* — *e*, ређе *ie*:

а) *ie* м. *ř*: *cielo* 74 LXXV 160 LV 204 XIV 89 XCVI 125 IX₂ *cieloga* 156 L *cielom* 175 LXXIII *ciela* 74 LXIII 75 LXXVI 92 C 93 CI 128 XII₄ *ciele* 107 CXXIV₄ 120 III₃; *ciene* 117 CXXXIV₅ 154 XLV₂ 220 XXXIV *cienu* (акуз. јд.) 216 XXVIII₂ *preciehati* 88 XCV *precieha* 112 CXXXIII₆ 113 CXXXIII₃ 114_{89, 40} 117 CXXXIV₈ *preciehaju* 117 CXXXIV_{2, 3}; *čriede* (ген. јд.) 92 CI₃ *čriedum* 122; *črievo* 60 LVIII; *diela* 61 LIX₄ 85 LXXXVII 211 XXIX₂ 220 XXXII₂ 216 XXIX; *diete* 137 XXIII и 217 XXX₄; *drievo* 113 CXXXIII₂₂ *drievje* 114 CXXXIII₂₉ *driev* (ген. мн.) 113 CXXXIII₂₂; *grieh* 56 LII₂ 95 CV (bis) 95 CV₂ 103 CXIX 128 XII₆ 164 LX₂ *grieha* 56 LIII₅ 106 CXXIV 190 LXXXIII₇ *griehu* (лок. јд.) 58 LVI₂ *ugrieša* 142 XXIX₂; (z) *lienosti* 128 XIII₄ (v) *lienosti* 49 XLIV; *mienanje* 72 LXX₁ 72 XX₃ 73 LXX₁ *mienanje* 72 LXXI 73 LVXXII *miehañi* 75 LXXI по *miehañi* 72 LXX₄ *premieha* 87 XCII на *mienu* 73 LXXII; *zmiješanje* 52 XLVII₄ *umiješaju* III CXXXI *umiješati* 111 LXXVI,

b) Вокал *e* место *ě* има у примерима: *vredno* 73 *umreti* XXXVII *preti* 79 LXXXII₅ 143 XXX₄ *zapreti* 205 XV поред *prieti* 145 XXXII₈ 166 LXII₂ *zaprieti* 70 LXVIII 90 XCVIII₂ 93 CII₂ (*hudoga dela* 56 поред *diela* 94 *delni* (*list*) поред *dielni* 46 *onem* 189 поред *oniem* 74 189 (*prede*) *vsemi* 63 69 поред (*prede*) *vsiemi* 183 *ze vsiema* 63 71 119 *ze vsiem* 75 86 205 207 214 *tele* (лок. јд.) поред *tiele* 215.

c) Вокал *e* место *ě* — у примерима: *človek* 59 67 *človeka* 101 106 125 *človekom* 207 XIX₄ *črevobožina* (*kri*) 222; *deda* 54 LI₃ 55 LII 56 LIII 92 *dedinom* 54 *dedinoga* 49; *deliti* 57 LIV 49 XLIII₃ 49 XL *deli* 92 C *deleñi* 51 XLVI *razdeliti* 57 LIII₉ 91 XCIX 92 CI 94 CII₄ 165 LXI 170 LXII₈ *razdeli* 62 LIX₇ 94 CII₂ *razdelilo* 103 CXVIII 197 II₈ *razdelili* 48 XLIII 70 LXVII₃ 91 XCIX₄ *razdeleženo* 51 XLVII 84 LXXXVI₄ *razdelenje* 57 LIII₇ 57 LIV *nedeležene* 91 XCIX *nedeženih* 91 91 CXIX *nedeleženo* 164 LX 55 LI *delenje* 54 LI *dele* 198 IV; *deca* 95 101 *dece* 231 *deci* 100 *decu* 96 100 *decum* 229 *dečina* 100 CXIII₄ 233 234 *dečino* 100 CXIII₂ 233 *dečine* 98 CXI 98 CXI 99 CXII *detectve* 108 CXXVI₂ *deti* 217 XXIX₃ *deteče* 58 LVI *detečoj* 110 CXXIX; *devojke* 86 XC 64 LX₈ *devojak* 60 *devojačku* 85 87 XCII₁ *devstva* 87 XCIII *devstvo* 89 XCVI; *leto* 70 LXVIII₁ 77 LXXVIII₂ 160 LV₁ 169 LXLII₆ 173 LXXI₆ 204 XV 205 XV *leta* 67 XXXII 67 XXXIII₁ 173 LXXI; *premeniti* 119 II, *premeñeñi* 123, *premeñenoga* 73 LXXI; *mesečni* 107 CXXIV₄; *mesto* 58 59 87 XCII₁ 90 XCVIII₄ 112 113 130 *mesta* (ген. јд.) 61 LIX₅ 77 LXXI *na meste* 62 73 78 121 *mestom* 126 X₂; *mrežami* 114; *seme* 51 XLIII 68 LXIV 180 LXXVI₈ *semene* 70; *šed/šed*: *ssesti* 66 LXIII 101 CXVI 103 CXIX₁ *ssede* 149 XXXVII *sede* 52 XLVIII₃ 71 LXIX *ssedu* 70 LXVII₁ *ssela* 120 *sused* 143 XXIX *susectvo* 72 LXX 142 176 LXXI *susectva* 166 LXIII₁ *susectve* 84, 141; *senokoše* 84 85 218 *senokoš* 82 218; *nasledovati* 66 LXIII 135 XX₆ 138 XXIV₆ 176 LXXV₆ 179 LXXVI *nasledovati* 81 LXXIV₅ 138 XXIV₆ 159 LII₈ 175 LXXIII 186 LXXXI 217 XXX *nasledovanje* 96 CVI₂ 100 CXIII₄ *nasledovanje* 174 LXXIII *nasledovanja* 69 LXVI итд. *posledñi* 139 XXV₁ *najposledñe* 55 LI₆ 190 LXXXIII₅ *najposledñum* 190 LXXXIII₄ *nasleduje* 51 XLVII₂ *nasleduju* 54 LI₃ *nasledovanim* 165 LXI; *svečkoga* 211 XXV₅ *svečka* 211 XXV₈ *svetlost* 178 LXXV₁ *svetlosti* 171 LXIX₃ 150 XXXIX₃; *posred* 28 XVIII; *svedočtvo* 108 CXXVI₁ 136 XXI 151 XLI₄ 196 II₂ 203 XII *svedočtva* 124 136 XXI₂ 141 XXVII₄ 141 XXIII 142 XXVII 209 XXI, *svedočtvu* 215 XXVII₆ *svedočtvom* 132₃ 136 XXI 150 XLI₃ 164 LIX₃ *svedok* 140 XXVII₂ 140 XXVIII₃ 141 XXVII₉ итд. *svedoki* 141 XXVII₄ *svedokov* 141 XXVII₆ 142 XXIX sve-

doke 141 XXVII *svedočiti* 141 XXVII₄ *svedoči* 79 LXXXII₈ *svedoče* 141 XXVII₆ *svedočili* 142 XXVIII *posvedočiti* 51 XLII, 79 LXXXII итд. *posvedoči* 71 LXVIII₈ *posvedoče*, *posvedočeћи* 151 XLI, *svedočenje* 131, *svedočenja* 142 XXIX₂ *posvedočenje*, *nazveščenje* 131 XVI 140 XXVI₄ *odveteк* 53 XLIX 68 LXIV₂ 69 LXVI₃ 71 LXIX₁ 90 XCVIII₂ 96 VIII 124 VIII₄ 198 IV₈ 217 XXXV 218 XXX₄ *odveteс* 71 LXIX 215; *naveke* 60 LVIII₁ 62 LX 63 79 85 107 итд. *vekvečina* 74 LXXIII₁ *vekvečine* 79 LXXXII₈ 94 CIII 209 XII *vekovečine* 85 98 116 129 *vekvečni* 124₈ 130 XIII₆ *vekvečna* 112₈ (*vekvečnoj* 34) *vekvečnoga* 115₄₈ *vekvečnu* 211 XXV₂ *vekvečnum* 112₄ *vekvečno* 81 LXXXIV итд. *vekovečina* 218 XXX₇ *vekovečinu* 85 LXXVIII 86 XC 181 LXXVI₆ 205 XVI *vekovečna* 67 LXIII₁ *očivestom* 58 LV₁ 129 XII₁₁ *očivestim* 57 LIV₂ 70 LXVII 93 CII 124 VIII₁ 196 II₂ *očivestimi* 141 XXVII₆ *očivestoj* 98 CX₁ 160 LIV₇ *očivestu* 115₄₅ *očivestum* 112₈ *očivesto* 83 LXXXVI 103 CXVIII₁ итд. *očiveste* 82 LXXXVI *očivestei* 110 CXXX 182 LXXVII₂ *očivestiei* 125₄ *očivesteje* 169 LXVII₇ 170 LXVII₉ *očivesteše* 195 I.

d) У наставцима глаголских основа: *imeti* 49 XLIII₈ *imel* 65 LXI₂ 70 LXII₂ 92 CI 95 CV₁ 100 CXIII₅ 130 XIV 148 XXXVII 161 LV₄ *imeli* 120 131 131 XVI *imelo* 66 LXIII₄ 97 CIX 98 CX₂ 101 CXVI 104 CXIX₈ *imela* 92 C₂ 105 CXXI₂ *imele* 119, *razumeti* 63 LV₄ 65 LXI₂ 66 LXII 69 *razumemo* 124 199 *razumeju* 66 LXVII₄ 121 123 124 LVIII 223 *opusteti* 56 LIII₂ *živele* 47 LXL₈ *živeti* 160 LIV₈ *želeli* 104 CXIX₄ *trpeti* 65 LXI₂ *gledeti* 120 II₁₀ *gledelo* 96 CVI₂.

e) У префиксима: *neki* 150 XLI 205 XVII 207 XIX₃ *neku* 78 LXXX₁ *neko* 129 XIII 204 XIV *nekim* 114 CXIX₃ *nekoliko* 157 LI₆ 174 LXXI₆; *prekršenje* 142 XIX₂ *preposlušā* 135 XX₉ 221 XXXV₃ 128 XII₅ *prepusti* 128 XII₄ 178 LXXV; *pred* 66 LXIII 101 CXV₄ 126₂ 130 *napred* 134 XX₂ 185 LXXXI₂ 187 LXXXII₅ 193 LXXXVI₈ *napređ* 102 CXVII₃ 123₁₀ 134 XXI итд.

f) У дативу и лок. јд. именица основа на *a*: *žene* 87 XCIII₄ 164 LX₁ *pravde* 120₃ *k pravde* 126 *vu pravde* 79 LXXXII₅ 101 CXV₈ 120 124 125 130 159 LII *v strane* 118 I 165 *vu tatbine v marhe* 108 CXXV₃ 162 LXII *po note* 30 XX *na službe* 65 LXI *na table* 69 LXVI *octave* 73 LXXI *žene* 97 CX *v sprave* 119₈ *na vražde* 138 XXIV *sile* 139 XXVI 160 LIV₅ итд.

g) У лок. јд. именица м. рода основа на *o*: *stole* 140 XXVII₉ 159 LII₄ *v zroke* 67 *v živote* 67 *kipe* 108 CXVIII итд.

h) У наставцима заменичких основа: α) у дат. и лок. јд.: *sebe* 63 LX₈ 83 LXXXVI *мене* 118 I; β) у инстр. јд., ген. дат. и лок. јединице: *onem* 76 LXXVII 101 CXVI 189 LXXII₂₂ 206 XIX 223

onemi 61 LIX₂ 142 XXVIII *oneh* 62 LX 64 LX₁₀ 65 LXI 129 XIII₈ 214 итд.

i) Али је значајно што има и примера у којима је *ie* место *ǃ*:

človiečih 123 *človiečega* 209 *človiečim* 143 *človieštvo* 143; *diekle* 99 CXII₁ *dieklam* 93 *dieklina* 85 LXXXVIII 86 *dieklinih* 118 *dietaju* 115 *diela* 94 *dieleh*, *dielnici* 132; *griešnik* 26; *lieta* (ном. множ.) 77, 98 *lietni* 114 115; *odmiere* (3 л. множ.) *razmierjenja* 82 *razmierjenje* 81; *obiesi* 127 *obiešenja* 221; *priestane* 58 114 *priestaje* 58; *zriezano* 129; *ssiedati* 101 *ssieda* 70 *ssiedaju* 71 *ssiedanje* 189; *odsiečenje* 198 *posiječenje* 198 *odsiječenja* 179; *smieju* (3 л. множ. през.) 235; *triebe* 57 LV 62 LX₁ 64 65 LXI 66 LXII₂ 74 76 80 93 99 118 120 160 182 190 191 199 213 поред: *trebe* 111 CXXXII 160 LIV₆ 182 LXXVII 222 223 *potrieben* 62 67 68 97 224 поред *potreben* 68 *potriebno* 61 63 65 66 67 68 70 82 98 118 121 129 130 139 188 190 191 199 поред: *potrebno* 120 141 139 225 итд. *potriebna* 224 *potriebnoga* 61 поред: *potrebno* 65 *potriebnim* 62 68 LXV *potriebnom* 58 LV₁ *potriepščnu* 62 94 *potriepščine* 55 60 63 65 *potriepščine* поред: *potreboču* 106 113 191 *potreboče* 67 162 *potrebovanje* 144 *pienez* 73 LXXIII 94 CIII₂ 138 XXIV₄ 139 XXIV₇ 138 XXIV₅ 181 LXXVI₆ *pienezi* 94 CII₄ 193 LXXXVI *pieneze* 61 LIX₈ 79 LXXXII₈ 98 CX₃ 127 XII 174 LXXI₁₂ поред *penez* 62 LX 64 LX₁₀ 74 LXXIII 86 LXXXIX 138 XXIV₄ 138 XXIV₅ *penezi* 61 LIX₂ 154 XLV₂ *peneze* 53 XLVIII₅ 59 LVII 79 LXXXII₉ 93 CII *peneznoga* 74 LXXIII₁ *penezna* 172 LXX₅ *peneznu* 63 LX₅ *penezno* 73 LXXIII 80 LXXXIII₃ *penezmi* 134₁ *pobiegel* 213, *pobiegne* 213;

povie 57 LIV₂ 131 XVI₁ 141 XXVIII 152 XLII₆ 169 LXVII₄ *poviemo* 77 LXXVIII₇ *poviede* (3 л. мн. през.) 112 CXXXIII₅ 152 XLII₆ *otpovie* 97 CIX поред *otpove* 128 XII₉ *zapovie* 137 XXIII *poviedati* 196 II₂ *povieda* 152 LII₅ *poviedaju* 82 LXXXVI *poviedan* 128 *poviedani* 76 LXXVII *poviedanoga* 52 57 93 117 *poviedano* 58 60 61 62 80 97 117 130 135 XX₁₀ 146 159 214 *poviedanum* 80 83 190 LXXXIII₄ *poviedanih* 57 104 CXX 111 160 LV 201 IX 189 211 *poviedane* 57 62 106 CXXIV *poviedanoj* 189 *poviedanim* 50 221 XXXV *poviedanje* 82 LXXXVI 83 131 *poviedanjem* 189 *poviedani* 177 *prepoviedanju* 96 *opovijedanje* 128 XII₁₉ *zapovieda* 50 XLV *zapoviedavši* 188 *zapoviedani* 188 по *zapoviedi* 112 132₄ *zviedaju* 83 *zviedanja* 142 143 215 *zviedanju* 170 *zvijsańi* (лок. јд.) 141 поред: *povedati* 87 99 CXII_{1,26} 111 CXXXI₁ 141 XXVI₅ 145 XXXII₅ 187 LXXXII₄ 204 *povedal* 131 169 LXVII₅ 189 LXXXVIII₄ 190 213 *povedali* 83 LXXXVI 202 X₈ *povedah* 115 *povedahmo* 80 *povedanoj* 198 *povedanih* 65 66 LIII 206 XVIII *po-*

vedanja (ген. јд.) 221 *otpovedal* 188 *zapovedali* 194 LXXXVI₁₁, 212 XXVI₄, 214 XXVII *zapovedjum* 178 *zapovednom* 148 214; *viernoga* 49 XLIII₆, *viernih* 77 *vierne* 40 XXXIII *nevierni* 77 LXXIX *neviernika* 45 XXXIX *nevierniku* 53 XLIX поред: *vere* 105 CXXI₄, 131 XVI₈, 141 XXVII₄, 143 XXX 211 XXV₁, *veru* 95 CV 103 CXIX₁, 120₂, 143 XXX₆, 150 XL₁, 211 XXV₁, *verno* 106 CXXVIII₁₁, 218 XXVIII₁, (*verni* 20) *nevera* 168 LXV₅, *neveru* 105 CXXI₄, *nevernost* 53 XLIX₁, 58 LVI₂, 128 XII₆, 155 XLVI *nevernosti* 160 LIV₇, итд. *nevernika* 178 LXXI₂, *nevernike* 44 XXXVIII₁, *neverniku* 53 XLIX₂, *neverničkog* 143 XXX₁₁, *nevernikov* 30 XX₁, *verovati* 126 XI *veruje* 126 *veruju* 129₂, 129 XIII.

§ 170. Што у овим примерима има *ie*, то нам потврђује оно што смо рекли у § 16: да је Пергошићев језик онакав какав је био западни говор североисточног хрватског кајкавског дијалекта у другој половини 16 века. У својој расправи „Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574)“, објављеној у Зборнику у част А. Белића (1937), стр. 183—195, проф. Ст. Ившић вели: „Prema mojoj diobi kajkavskih akcenatskih tipova¹⁾ Pergošićev govor ide u I grupu, tj. u moj tip *posèkel* – *posèkli*, u kojoj metatoniski akcentat $\bar{\text{c}}$ ostaje na svome mjestu... Da je tako, dokazuju istovjetni primjeri kao: *pobiegel* 213 pored *pobegli* 213 i prez. *pobiegne* 213... prema današnjem akcentu u toj grupi: *pobègel* – *pobègli* – *pobègne*...“ Мало даље Ившић вели: „Ipak ja mislim da Pergošićev govor možemo metati prije u moj tip I₁..., nego u I₅“, а у напомени додаје: „S moje se karte vidi da tip I₁ dolazi danas na jugozapadu od Varaždina“. Друго, на основу тога што има код Пергошића и $e < \bar{e}$, може се с поузданошћу закључити да у његову изговору, у ствари, и није било *ie* него *iē*.

§ 171. Овде ћу одмах истаћи да се и у Врамчевим делима и у другим споменицима кајкавским 16 века наводи покаткад *ie* место \bar{e} . Фанцев у JArch XXXI 379—381 наводи примере: а) из Врамчевих дела: *diete*, *tiele*, *svieta*, *griehe*, *vrieme*, *rieč*, *diel*, па *drieve*, *liet*, *oniem*, *vsieh*, *sedieše*, *liepi* итд.; б) из Крапинских судских протокола: *dijela* (= *dⁱela*), *dijelom*, *dijel*, *lijet*, *nije*, *nijeset* итд.; с) из Acta croatica: *dijel*, *nije*, *niesu*, *slobodie* итд. Најзад, што се тиче замене \bar{e} , у Пергошићеву језику се наводи и неколико примера са вокалом *i* место \bar{e} , и то: *sinokoše* 46 XL 80

¹⁾ Исп. „Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca. (O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika)“. Ljetopis Jugoslavenske akademije... za godinu 1934/35. Svezak 48. Zagreb 1936, стр. 47—89.

LXXXIII 82 LXXV 84 LXXXVII 87 XCIII 114 § 34 116 CXXXIV
sinokoš 52 LXXXV 117 CXXXIV 196 II 219 XXXIII *sinokošam*
 85 LXXXVII, поред *senokoše* 85 LXXXVII

tribe 122 V *potribno* 87 XCII

gdi (smo) 87 XCII поред *gde* (smo) 87 XCII итд. (v *kakovoj*)

godi 110 CXXIX, *simo* 55 LI, 56 LIII 77 LXXVIII, 80 LXXXIV
 87 XCII итд. У JArch XXXI, 381, у напмени испод текста,
 Ф. Фанцев вели: „Noch jetzt spricht man in der Varasdiner Gegend
 ausschließlich *tirati*, *sinokoša*“, а у својој студији о говору у
 Вирију и његовој околини износи и примере у којима се говори
i место *š*: *divŕjka*, *sinokŕša*, *stirŕati* и *šŕirŕati*, *sim*, *pŕsli*, *kŕj godi*
 (JArch XXIX 320). По неколико примера са *i* место *š* Фанцев
 је нашао и у другим споменицима кајкавским 16 века: код Врамца:
tiraju, *potiraju*; у Крапинским судским протоколима *tiraj*, затим:
sinokoši, *sinokoša*, *sinokošum*, *sinokošu*, — поводом ових примера, из
 Acta croatica 286, Фанцев и вели да се у околини Вараждина
 искључиво говори *tirati*, *sinokoša*.

Као што се види, код Пергошића — у основном тексту
 његова превода находе се готово само они икавизми које имамо
 и у данашњим говорима кајкавским; а то нам, опет, јасно пока-
 зује да је Пергошић свој превод написао, у пуном смислу те
 речи, на народном (кајкавском) говору свога краја. Поменућу још
 да је Јагић изнео да и Хабделић има: *sinokoša*, *tirati*, *divojka*
 (JArch XXX 542).

o (ж)

§ 172. Проф. А. Белић у своме чланку „Кајкавски дијалекат“
 (Ст. Станојевића НЕСХС II 212) вели: „Место старих носних гласова
 имамо данас, као и у другим српскохрватским говорима: место
 носнога *e* (ж) — *e*, место *o* (ж) — *o* у северозападним говорима
 (као у словеначком), у североисточним говорима *u* или затворено
o (*o*), у југоисточним говорима глас сличан гласу *u* (*ũ*) и у југоза-
 падним говорима *u*, као и у осталим српскохрватским дијалек-
 тима“. — Одређујући основни тип југозападног (или пригорског)
 говора, проф. А. Белић између осталог вели и ово: „Да су осо-
 бине пригорског говора у основици чакавске, о томе не треба
 сумњати. И замена *o* чистим гласом *u* и замена *l* чистим звуком *u*
 показује да је улазак чакавског пригорског говора у кајкавску
 целину доцнијег датума, док је заједница источног дијалекта са
 осталим делом кајкавског дијалекта веома стара“. На основу чи-

њенице што у југозападном говору место ϱ имамо u , и место вокалног l — u , проф. А. Белић, као што се из наведеног види, изводи два закључка: 1) да се том особином (u м. ϱ и u м. вок. l) југозападнi (или пригорски) говор одређује као чакавски по пореклу и 2) да та црта јасно показује да је тај чакавски говор пришао заједници штокавско-кајковској после преласка у чакавском дијалекту ϱ у u и вок. l у u .

По моме мишљењу, чињенице у источнокајковском говору могу се разумети само тако, ако се оне разгледају заједно са чињеницама у југозападном говору. — Ако је старокајковски (кајковски словеначки) говор у основици југозападног говора, онда се пита: зашто и у њему (јер и у чакавском $\varrho > u$) нема као и у источнокајковском место ϱ — u , ϱ ("о), о, него има увек u ?

§ 173. Као што је већ речено, у југозападном говору $l > u$, док у источнокајковском место l имамо оно исто што имамо место ϱ (u , ϱ — "о, о). Зато ја и мислим да је и у источнокајковском говору ϱ првобитно свугде дало u , док је $l > u$ — о. Од тога u — о $< l$ добило је и $u < \varrho$ другу нијансу, тј. у југоисточном делу источнокајковског говора — \hat{u} , а у североисточном — о. — Мислим да тачност изнесеног тумачења добро илуструју примери: *puote, puotijeh* у Рањинину лекционару. У Radu 134, стр. 149 проф. Решетар вели: „Vaŕda nijesu prepisivačke pogreške što se u R nalazi nekoliko puta *uo* i *put* (pať): *puote* 149. 163, *puotijeh* 126, jer bi moglo biti da je to isto onako postalo, kao što je na pr. u Z (adarskom lekcionaru) *vadriti* od *udriti* ili u Zoranića *vagŕen* od *ugŕen*..., tj. miješaњem $u = \varrho$ sa $u = l$.“

Према томе, замена носнога ϱ вокалима \hat{u} и о у овом говору (у источнокајковском) је, по мом мишљењу, даљи развитак онога за што је дубровачки говор само показао тенденцију.

Што се тиче замене l гласовима uo — о — у, то је позната особина штокавских говора: „Негдашње вокално l ..., вели проф. Решетар на стр. 183 свога дела: *Дубровачки зборник од године 1520*, и у Дубровнику, као уопће у штокавском, развило се је тако да се још у XV вијеку и у почетку XVI вијека показује као његов рефлекс, уз обичније u , још и uo — о, и то у неједнакој мјери и неједнаком опсегу у разним споменицима“. — Међутим у словеначком $l > o\check{c}$ и сл. гласове (исп. Фр. Рамовш, Словеначки језик. Ст. Станојевића НЕСХС IV, 233).

Љ

§ 174. Како стоји са заменом *љ* у Пергошићеву језику, већ је Фанцев готово тачно показао (JArch XXXIII 52); у Поливкиној студији међутим нема ни речи о замени овога гласа код Пергошића. — Само се један пример налази у коме је *о* место *љ*, и то је: *dogovanje* 159 LII₅; иначе је заменик за *љ* у Пергошићеву језику *-u: dužen* 131 XVI 134 XX₂ 138 XXIV₄ 148 XXXVI 149 XXXVII 222 XXXVI итд. *dugovanje* 65 40 XXX₁ *dugovaňah* 129 XIII₈ 145 XXXII₁₀ 154 XLIV 155 XLVI 169 LXVII₈ *dugovnike* 159 LIII *dug* 159 LII 205 XVII *duga* 201 203 *dužnik* 216 *mućanje* 202 *mućati* 202 итд. *tomači* 41 XXXIV₂ 133 XVIII₆ *tomačenja* 133 XVIII₈ *tomačenjem* 15₈ *stomači* 179 LXXV₄ поред *tolnača* 109 CXXVIII₁ *tolnačem* 107 CXXIV₁ *tolnači* 12₄ *tolnačniku* 11 *tolnačnike* 201 X₁ поред *tumačiti* 118₁ *tumačenja* 151 XLII₂ *pretumačiti* 140 XXVI₄ 174 LXXI₆ *pretumači* 55 LI₆ 93 CII 110 CXXX₁ *pretumačivši* 130 IV *pretumačenom* 135 XX₉ 173 LXXI₆.

Као што се види, *u* се место *љ* налази и у слоговима под акцентом и у слоговима без акцента. Према опису В. Облака, међумурски говор међутим има *u* место *љ* само у наглашеним слоговима, док у ненаглашеним има *o*: *dúžen* итд., али *jáboka* (ZbNŽO I 4a).

У *tomači* итд., исп. и *tolnačem* итд., Пергошић је можда писао *o* према мађарском *tolnác* (нем. Dolmetsch). Међутим, на основу тога што има *dogovanje* поред *dugovanje*, ја мислим да се може са сигурношћу рећи да је у његову изговору, у ствари, било *ǔ* место *љ*, отуда и *o* (*dogovanje*) поред *u* у његову тексту. С друге стране, никако се не могу сложити с Фанцевом који вели да се Пергошићев језик „... не може ставити ни у околину Вараждина“, јер у време Пергошићево вараждински говор није био оно што је данас.

§ 175. Међутим, што се тиче ове особине, замене *љ*, у другим кајкавским споменицима 16 века имамо нешто друкчије стање. Као и место *ǫ*, у њима — у делима А. Врамца и у Крапинским судским протоколима (JArch XXXII 52—53) место *љ* налазимо *o* и *u*. Фанцев вели: „Код Врамца се појављује и овде дуализам као и код *ǫ*; могло би се чак рећи да он, Вrameц, чешће употребљава *o* него *u* (JArch XXXII 52)... Исти дуализам влада и у Крапинским судским протоколима“ (JArch XXXII 53). — Из студије Фанцевљеве да наведем по неколико примера, и то најпре из језика А. Врамца: *voĳ* P I 71b 109a *sonce* P I 56 (4 пута) 7a 198a P II 67a, b поред *sunce* P II 67a *sonči* P I 56a *sončenoga* P 45a 30b 31a поред *sunčenoga* 30b P II 67a *dožen* P I 35a *dožni* P I 29b 40a поред *dužno* P I 40a *isponi* P I 1a 35a поред *spuniti* 35a (често) *napunete* P I 41a *žohko* P I 39b

žohka P I 173a поред *žuhki* P I 42b *soze* P I 7a итд. У Кроници, према мојим испитивањима, има: *dože* 3 (687) 20 (72) *najdože* 4 1693) поред *duže* 10 (3342) *dugo* 62 (1567) *sončenomu* 7 (2631) на *sonči zahod* 27 (474) на *sonēč istok* 47 (1453) *napone* 46 (1438). Да поменем да у Кроници нема *tumačiti*, *tumač*, већ: *tomači* 11 (3370) *tomača* 14 (3700) *pretomačili* 14 (3700) *pretomačil* 21 (126) *tonača* 8 (2970) *tonačem* 40 (1266) итд. — Из Крапинских судских протокола Фанцев је изнео ове примере: α) *dogovanj̄*, *dogwwanj̄e*, *doge*, *dosn̄yszj̄* (do-žnici), *dosn̄yskj̄*, *ponj̄ycze* (= punice) *dwgovanj̄e*, *dwsn̄yskj̄*, *dwsenj̄e*, *dosen*, *dwsn̄j̄czy*, *dwgh*, *pwnom*, *pwne* итд. Још ћу истаћи овде да се поред *o* јавља и *u* место *l̄* и у неким исправама из Неделишћа: *dogom*, *sončenoga*, *doga*, *Vokmeroviča*, *dogovanje*, *Stobičani* поред: *dugovañah*, *napune*, *dužen*, *dužni*, *suncem* (писано *zwnczem*, исп. JArch XXXII 53).

Ја мислим да је и у Врамчеву изговору било као и у Пергошићеву — *û* наместо *l̄*, отуда час *o*, час *u* у његовим делима.

o (ō)

§ 176. У извесном броју речи наводи се у Пергошићеву преводу *uo* место *ō*: *bruod* 125 IX 127 XII₃ (три пута) *ruod* 52 XLVIII 52 XLVIII₁ 96 CVII₁ 96 CVII поред *rod* 102 CXVI₃ 152 LII₈ 62 LX₁ 63 LX₁ 89 XCVII₁₂ 94 CIII₂ итд., — иначе: *roda* 69 LXVI₃ итд. *rodom* 77 LXXVIII₅ 87 XCIII₆. Има и *rood* 174 LXXI₁₂ *roodom* 47 69 LXVI₃; — *stuo* 87 XCIII₄ 79 LXXXII₃ 115₄₂; — *muoč* 54 L₂ 67 LXIII₆ поред *moč* 60 LVIII₁ 95 CV₁ 109 CXXVIII 119 II₉ итд. *v noči* 135 XX₁₀; — *guorñi* 63 LX₂ 83 LXXXVI₂ 136 XXI₂ *guorñega* 137 XXII₂ *guorñemu* 82 LXXXV₂ 170 LXVII₂ 170 LXVII₈ *zguora* 114₂₈ поред *gorñi* 135 XX₂; — *duolñi* 153 XLIII₂ поред *dolñi* 138 XXIV₄ *duolñega* 169 LXVII₄ *duolñemu* 144 XXXII₂ *duolñe* 79 LXXXII₃; — *muoram* 89 XCVII₁ *muora* 80 LXXXIII₃ 131 XVI 202 XI₄ поред: *moramo* 214 XXVII₅₁ *moral* 58 LVI 78 LXXXI₂ 134₁ 135 XX₂ 146 XXXIV₂ 174 LXXI₆ *moralo* 167 LXIV₄ *moralì* 185 LXXXI₂ 191 LXXXIV *primorati* 57 LIV 137 XXIII итд. *primorjava* 57 LIII₈; — *z guor* (ген. множ.), *z vuod*, *iz senokuoš* 82 LXXXV₂; — *tuo* 56 LII 59 LVII 63 LX₂ 71 LIV 74 LXXIII₂ 82 LXXXV₃ итд. поред *to* 60 VIII 71 LXIX 79 LXXXII₈ итд. (29 пута *tuo*, а 214 пута *to*); — *čkuota* 73 LXXI 84 LXXXVII₁ 220 XXXIII₃ поред *čkomno* 83 LXXXVI *čkomnom* 128 XII₅ *čkoma* 204 XIV₈; — *pruost* 145 XXXII₆; — *škuode* 125 X; — *v ruodu* 81 LXXXIV₄. Од говора који чине хрватски кајкавски дијалекат данас, као што је познато, за ову

особину зна северозападни говор: „ дуго *o* у Међумурју и у Вараждину прелази у *uo*“ (А. Белић, Ст. Станојевића НЕСХС II 212). Јасно је, према томе, да *uo* место *o* претставља особину народног говора Пергошићева краја. Али нам та особина и јасно показује да у овом говору није било *o* ни место *ж* нити место *л*, јер да је било *o*, имали бисмо као и место етимолошког *o* понекад и — *uo*. Друго, у извесном броју речи находи се и код Врамца *uo* место *o*: *sruol*, *тиоџ*, *тиога*, *takiu* (ZbNZO I 47); међутим место *o* у Врамца се находи само *o* или *u*, што је, по моме мишљењу, опет несумњив доказ да ни у Врамчеву говору није био првобитно заменик за *o* — *o*. Али како у делима Врамчевим наместо *o* имамо час *o*, час — *u*, јасно је да, у ствари, у његову изговору није било ни *o* нити *u* место *o*, него је, по моме мишљењу, то био глас *o^u*, који је Врамец могао обележавати и са *o* и са *u*.

d'

§ 177. Врло је карактеристично за Пергошићев језик да се у њему искључиво находи *d'* место прасловенског *d'*. Како је данас у вараждинском говору обичан заменик за праслов. *d'* глас *đ*, (исп. § 182), а тако и у међумурском говору, то ова особина (*đ* место прасловенског *d'*) пре свега и ставља питање о Пергошићеву језику уопште. С друге стране, у делима А. Врамца¹⁾

¹⁾ Није досада тачно утврђено ни где је Антун Врамец рођен. На основу тога што у списима Завода св. Јеронима у Риму од год. 1565—1567 има (Врамец) стално придевак *di Vrbovaz* или *da Vrbovaz* и на основу тога што у једној исправи (налази се у архиви Југослов. академије у Загребу) од 16 рујна 1584 има придевак *de Ryglnowcz* Вјекослав Клаић претпоставља да је Антун Врамец рођен у самоборском Врбовцу (постоје три Врбовца: село Врбовец у Крањској, у котару Ново Место, у жупанији беловарско-крижевачкој и — самоборски Врбовац; има и село Врбовце у котару Кршко). „Судим, вели Клаић, то пак по том, што је тај самоборски Врбовец најближи штајерским Ригонцама, а и по том, што си је Врамец као загребачки каноник баш код тога Врбовца купио виноград у селу Орешју, које лежи некако између Подсусједа и Врбовца (исп. Antonii Vramecz: Kronika. Proemio de vita operibusque scriptoris premissis digessit. Vjekoslav Klaić. Monumenta spect. hist. Slav. merid., Vol. XXXI, Zagrabiae 1908, I—VII, цит. на стр. VI). Од 1565—1567 Врамец је био капелан у Заводу св. Јеронима у Риму. Ту је, у Риму, постао доктор. Био је у разним службама загребачког каптола: каноник, архиђакон, жупник цркве св. Марка на брду Грацу (данашњи горњи град Загреб), жупник у штајерској варошици Брежицама (1576—1577), архиђакон дубички, претседник босанског суда и, при крају живота, жупник у Вараждину. Умро је по свој прилици у Вараждину 1587 год.

и у другим досада познатим кајкавским споменицима 16 века има *j* и *đ* место *d'*. Облак вели: „U pripovijetkama izdanim од Вајавца из предјела око Varaždina превлађује још сасвијем одлучно *j*, наротив у народним pjesmama из Vrbovca, које издаде Pfohl Herdvingov, налази се *dj* (*dž*) у великој већини“. (ZbNZO I 50). Код Пергошића:

rođenikov 54 LI 91 C 101 CXV *rođenike* 56 LII *rođeniki* 92 C₂ 95 CV₂ *rođenikom* 56 LIII, *tuđe* 56 LIII 62 LIX, 64 LX, 55 LI, 56 LIII, 66 LXII, *tuđiem* 77 *tuđoj* 99 CXII 85 LXXXVII *međaši* 64 LX, 64 LX₁₀ 151 XLI, 167 LXIV, 177 LXXIV₁₁ *međaških* 113 CXXXIII₁₄, 167 LXIV, *međasev* 142 XXIX 176 LXXIV *međaš* 142 XXIX *međase* 84 LXXXVI, *narađaju* 54 LI, *narođeni* 55 LI, *rođenu* 72 LXX, *rodajno* (drievno) 113 CXXXIII₂₂ *narađati* 169 LXVII, *rođenum* 152 XLII, *rođenu* 72 LXX, *oslobađaju* 58 LV 58 LVI *ponuđenja* 62 LX 63 LX *ponuđenje* 63 LX, 64 LX₁₁, 173 LXXI, *ponuđeni* 64 LX₁₀ 134 XX, 138 XXIV 193 LXXXVI *ponuđen* 173 LXXI, *potrđeno* 69 LXVI 80 LXXXIV, *potrđenje* 96 CVI 119 II, 189 LXXXIII, *potrđenja* 120 III *potrđavajući* 129 XIII, *priedev* (предака) 70 LXVII, (не) *zhađa* 74 LXXIII, 193 LXXXVI, *pohađanja* 80 LXXXIV *hođeni* 82 LXXXVII 147 XXXV, *obhađanja* 83 LXXXVI, *obhađanju* 111 CXXXI *obhađati* 111 CXXXI, *obhađanje* 133 XVIII, *hođenje* 175 LXXIII, 188 LXXXII, *oslobođen* 189 LXXIII, *oslobađaju* 58 LVI *međami* 81 LXXXIV_{2,3} *međah* 101 CXV, *među* 140 XXVI, *međe* 141 XXVII, 197 III, 206 XIX *međi* 133 XIX 140 XXVII 206 XIX *obađenje*, *obađenja* 107 CXXV *zhađaju* 108 CXXVII *nahađa* 110 CXXXI *shađaju* 118 I *međ* 57 LIII, 77 LXXVIII, 59 LVII 59 LVI, 59 LVII, 69 LXVI 69 LXVI₁₁, 81 LXXIV, 83 LXXXVI, 83 LXXXVI, 91 XCIX 92 CI *tuđine* 69 LX, *tuđinama* 66 LX, 67 LXIII, *tuđinu* 117 CXXXIV, *rođaki* 103 CXVIII, *rođake* 210 XXXIX, *spuđenja* 179 LXXV, *zasaden* 113 CXXXIII₂₁ *građa* 115 CXXXIII₁₈ *napređ* 102 CXVII, 112 III 133 XX, 137 XXII, 123 VI, 145 XXXII_{8,10} 145 LV_{5,6,8} 150 XXXIX, *međtiemtoga* 127 XII 176 LXXIV, 148 XXXVIII 60 LVIII, 78 LXXXI 79 LXXXII.

§ 178. Како је већ речено (исп. § 160), Фанцеву је ово — што се код Пергошића искључиво налази *đ* место *d'* — необјашњиво. Међутим проф. А. Белић, говорећи о двојини код Пергошића („О двојини у словенским језицима“, стр. 156), између осталог, вели: „Из прегледа који сам горе изнео види се да се у Пергошића везана двојина употребљава правилније (нарочито у gen. loc. du. и другим зависним падежима) неголи у Трубара и у словеначком језику и Трубарова и доцнијег времена. Према томе, директне, непосредне везе Пергошићеве и Трубарове двојине нема: али има

дубоког слагања међу њима у основном принципу и губљења и чувања дуала. Тај принцип је у то време био друкчији и у штокавском и у чакавском дијалекту. Зато ја видим ту слагање севернокајкавског или северозападног кајкавског дијалекта са словеначким језиком XIII—XV века“. Што Пергошићев језик одређује као северозападни по географском моменту, проф. А. Белић, по моме мишљењу, има право. Јер ја ни најмање не сумњам у то да се у основици Пергошићева језика налази западни говор североисточног дијалекта, а по томе га је тешко разликовати од северозападног уопште. По мом мишљењу, до 14 века овај је говор претстављао само мало измењен онај стари штокавски говор који се некад налазио у западној Славонији, западној Босни и средњој Далмацији (исп. А. Белић, Галички дијалекат, стр. 13 и д.). Од 14 века, овај се говор, по моме мишљењу, пружио више на северозапад и отада је он, изложен јачем утицају словеначког кајкавског центра, почео развијати неке нове црте — црте северозападног кајкавског говора.

§ 179. Сем код Врамца и у Крапинским судским протоколима *j* поред *đ* имају и други писци:

а) Балтазар Миловец¹⁾: *tude, rođene, nahađam, rođaku, zapoveđ, rođena, dohađal* итд.; *ponujala*. Исп. Т. Maretić, Hist. hrv. prav., 114.

б) Хабделић²⁾: *nahaja se, ne nahajam, žeja, žejati, žejni, pojte, glajenje, gloju, tujine, v tuje zemlje* итд. поред: *viđ, viđmo, viđenje, poved, međ, zmeđ, mežtemoga, rođenje, rođenik, rađati, rođak, pohođenje, razređenje, osuđavati, možđeni*. Исп. V. Jagić, Nochmals Juraj Habelić und seine literar. Tätigkeit im XVII Jahrh., JArch XXXI, 542.

в) Габриел Јурјевић³⁾ — у делу „Lishti Heroov...“ (1675): *nahajaše LH 5 odhajati LH 6 obhaja LH 6 19 dohaja LH 6 prehajaju LH 7 prehaja LH 8 z žejum LH 16 dohajati LH 18 obhajate*

1) Балтазар Миловец се родио 1612 год. у Међумурју. Учио је у Трнави, а радио је највише у загребачком колегију. Умро је у Загребу 1678 год.

2) Јурај Хабделић је рођен „највероватније“ 1609 год. у селу Старим Чичама, у Туропољу. Учио је у Загребу, Прагу и Трнави. Живео је највише у Загребу, где је био учитељ виших наука, проповедник и у два маха ректор колегија. Умро је у Загребу 1678 год. Исп. Miroslav Vanino D. J. Juraj Habelić. Vrela i prinosi 3 (1933) 105—111.

3) Габриел Јурјевић родио се око 1620 год. у Вараждину, а умро је првих година XVIII века. Био је нотар или *juratus notarius* у Вараждину, а затим секретар и ректор Братовштине пресвете крви Исусове. Исп. Franjo Fancev, Prilozi za historiju kajkavske poezije XVII stolj. N Vj 31, стр. 89—93, 142—146.

LH 26 *prihajam* LH 54 *neprahajam* LH 54 итд. поред *rođenikom* LH 5 *zapoveđ* LH 6 *hođaše* LH 19 *viđenje* LH 23 *jéđ* LH 25 *viđen* LH 40 *viđ* LH 45 *dežd* LH 8 27 *dežda* LH 65.

г) Симон Жидић¹⁾: *potvrđivajuč, izhađa, oslobođen, dohađam* итд.; *odhajal*. Исп. Т. Maretić, оп. cit. 146—148.

д) Мих. Шимунић²⁾: *ziđu, oslobađa, nahađam, oslobođen, razhlađenje* итд.; *obhajali*. Исп. Т. Maretić, оп. cit. 155—157.

ђ) Стефан Загребец³⁾: *pohađa, rođakov, osuđeval, viđeni* итд.; *ponujal, ugajaj, izhaja* итд. Исп. Т. Maretić, оп. cit. 174.

е) Стјепан Фучек⁴⁾: *viđenje, dohađala, oslobođena, nahađajuči, osuđavala* итд.; *nahajam, dohajal, zprevajan, ponujal, odhajati* итд. Исп. Т. Maretić, оп. cit. 193—196.

ж) Балтазар Крчелић⁵⁾: *pohađal, potvrđeno, rođen, rođaka, suđen* итд.; *nahaja, sprevajal, dohajaju* итд. Исп. Т. Maretić, оп. cit. 204.

з) Х. Гашпароти⁶⁾ — у делу *Czvět szvéteh 1761*:

dohajam (4), *dohaja* (6), (20), *izhaja* (6), *dohajajuči* (7), *nahajato* (19), *dohajajučemu* (55), *odhajati* (56), *odhajajuču* (56), *izhajajuču* (56), *odhaja* (56), *pohajajuč* (59), *nahaja se* (62), *izhajati* (65), *od žeje* (69), *nahajala* (79) итд. — поред:

narođen (5), *žeđajučoj* (6), *odsuđavanja* (9), *zahađanje* (9), *narodđenju* (20), (56), *dohađa* (56), *žeđu* (56), *oslobođenoga* (58), *prebuđen* (58), *po obhođenem grubom* (60), *preporođeneh* (61), *potvrđavanje* (61), (65), *z viđenjem* (64), *žeđajučemu* (69), *hrđavi* (84) итд.

¹⁾ Родио се 1653 год. Био је жупник у Доњој Зелини, 1680 у Старим Чичама, 1682 жупник и каноник у Загребу... Умро је 1710.

²⁾ Родио се у Неделишћу у Међумурју. Год. 1682 био је жупник у Видовцу, онда у Леграду, 1687 каноник, 1689 ректор у Болоњи — до год. 1692. Вративши се у Загреб, био је архиђакон калнички, горички и катедрални. Умро је 1699 г. Издао: „*Prodeke Nedelyne* (1697), *Slusba marianszka, Feniks pokore* (1697). Исп. *Znameniti Hrvati*, 254.

³⁾ Родио се у Загребу 1688 г. Био је више пута гвардијан. Под старост је ослепео. Умро је у Загребу 1742 г. Написао је проповеди „*Rabulum spirituale iliti Hrana duhovna...*“ (Загреб и Целовац, 5 књига, од 1715—1734) и др.

⁴⁾ Био је жупник крапински.

⁵⁾ Крчелић је рођен у Брдовцу крај Загреба 1715 год. Био је каноник загребачки. Умро је 1778.

⁶⁾ Хиларион Гашпароти родио се у Самобору 1714, а умро је 1762 год. у Лепоглави.

и) Јурај Реш¹⁾: *naređena, potvrđuje, nahađaju, viđen, moždani* итд.; *dohajal, odhajaj, odhaja, odhajati* итд. Исп. Т. Maretić, op. cit. 233—236.

ј) Балтазар Матаковић²⁾: *određenje, pogrđuju, dohađa, tuđeh* итд.; *odhajajte, prihajamo*. Исп. Т. Maretić, op. cit. 260—262.

к) Антун Вранић³⁾: *dežd, tuđeh, dohađali* итд.; *dohajal, dohajati odhajam, odhajala* итд. Исп. Т. Maretić, op. cit., 296—297.

л) Јосип Ернест Матијевић⁴⁾: *opsuđavanje, tuđi, hrđa, dežd* итд.; *odhajam, pohajati*. Исп. Т. Maretić, op. cit. 310.

§ 181. Изнео сам напред да је код Пергошића, писца 16 века, редовно *đ* место *d'*; међутим, као што се види, писци 17 и 18 века имају *j* и *đ* (исп. 182). У томе, пре свега, ја видим потврду за оно што је напред речено о развоју кајжавског дијалекта уопште. Несумњиво је и према овоме факту да развој кајжавског дијалекта није ишао у правцу приближавања штокавском (§ 123). С друге стране, нарочито кад се има на уму то — подвргавање, у току времена, кајжавског дијалекта словеначком кајжавском центру, може се на основу овога, што сви доцнији писци кајжавски имају и *đ* поред *j*, закључити: да је за образовање основице хрватског кајжавског дијалекта био најзнатнији штокавски елемент.

ћ, ч

§ 182. Готово три пуне стране, и то прве три стране своје расправе, посветио је Ђ. Поливка питању о томе, да ли је Пергошић у својој изговору разликовао *ћ* од *ч*. И добро је познато његово мишљење: „И тако држимо за то што је Пергошић у својој изговору разликовао *ћ* од *ч*“ (стр. XLIX).

То Поливка изводи на основу писања поред графије *ch* и графија *chi* и *chy*. Међутим врло је велики број примера где употреба тих графија не одговара погодби: *ch* за *č*, а *chi* (*chy*)

¹⁾ Не зна се где је рођен. Био је жупник, каноник (у Загребу), ректор у Болоњи, катедрални архијакон итд. Умро је у Загребу 1767 год.

²⁾ Био је каноник чазмански и жупник Св. Марије у Загребу. Написао је „Naručna knjižica pavuka kršćanskog...“ (Загреб, 1770) и „Sermones morales super dominicis totius anni...“ по I. В. Compadelli (Загреб, 1770, 2 свеске).

³⁾ Родио се у Карловцу. Био је жупник и вицеархијакон карловачког котара. Умро је 1820 год.

⁴⁾ Родио се у Иванићу 1742 год. 1765 је заређен, 1747 био је жупник у Горешници, а 1791 је предавао веронауку у основној школи у Загребу. Умро је 1808 год. Написао је више дела. Исп. Znameniti Hrvati, 181.

за *č*. И сам Поливка, на првој страни своје расправе, вели: „*h* и *ч* означују се спојеницом *ch*, негде такођер *chi*“. — Коју вредност имају граfiје *ch*, *chi* и *chy* итд. (в. ниже) — може се, мислим, тачно рећи на основу примера *jofchie*, које Пергошић пише и *jofche*, *šelischie*, *šprauischie* поред *šprauischa* итд. у вези са *ā* место *d'*. Јер тај факат што је код њега редовно *ā* место *d'* а *jofchie* поред *jofche*, *šprauischie* поред *šprauischa* итд. јасно сведочи да је он у своме говору имао *č* (меко *ч*) и *šč* (*úč*). За групу *žđ* — нема примера, али на основу тога што код њега има начина писања која морамо транскрибовати са *d'* или *ā* (исп. напред), а данас у говору Вирја имамо *ā* и *žđ* (*ždž*), може се са сигурношћу закључити да је Пергошић у своме језику место *zdj* и *zgj* имао *žđ*. Ови су гласови, *č*, *šč* *ā* и *žđ*, врло важни, јер они овај говор одређују као источнокајкавски који је, по основици својој, штокавски говор најархаичнијег типа (исп. § 117). Истина, напред сам изнео (исп. § 58) да источнокајкавски говор има *č* м. *t'*, *šč* место *stj* и *skj*, али ја претпостављам да је у том говору место *č* и *šč* добивено *č* и *šč* под утицајем северозападног говора који је имао *č* место **t'*, а *j* место **d'*. На тај начин, ако у данашњем хрватском кајкавском дијалекту има и *dž* (*џ*) и *ždž* (*жџ*), то је, по моме мишљењу, даљи развитак Пергошићева *ā* (*d'*) и *žđ* од којег су се остаци сачували и до данас у неким говорима (на пр. у Вирју).

§ 183. Да би се видело како Пергошић у овом правцу у ствари поступа, навешћу ове примере:

а) За *č*, али у Пергошићеву изговору несумњиво — *č*: α — *ch*: α) *vekuechnomu* (vekvečnomu) 3 *obichaięęu* (običajeв) *pochteniu* (počtenju) 4 *čtali* (*čtali*) *čtiremi* (*čtiremi*) 5 *chuvati* (*čuvati*) 6, *čhtęrto* (*čtrto*) 55 LI, *chemerom* (*čemerom*) 56 LII, *chryevo* (*črievo*) 60 LVIII *chkuoma* (*čkuoma*) 73 LXXI итд.

б) *cch*: *vekuecchine* 129 XIII, 133 XIX 94 CIII 98 CXI, 79 *veko-vecchine* 181 XXVI, 85 116 *vekuecchinu* 234 *vekovecchina* 218 итд. *špricchalo* 122 *špricchati* 122 V, *prycchание* 163 *izšrocchtenia* 131 *šuccheu* (*sučev*) 181 *decchyno* 100 *decchine* 98 *Szpricchanie* 235 *occhin* (očin) 62 *occhinu* 61 итд.

γ) *chi*: *dokonchiati* 133 *dokonchia* 107 *dokonchianu* 57 *dokonchiania* 163 итд. *rachiunaiu* 92 55 *rachiunaiuchi* (računajuči) 117 121 поред: *rachuun* 37 *rachuuna* 132 *rachunalo* 93 итд., *razluchiava* (razlučava) 187 *odluchien* 133 *muuchial* (mučal) *šuedochienia* 189, *prychiati* (pričati) *rechie* (reče) 63 *rechieno* 184 поред *reche* 97 98

zryechie (zrieče = izreče) 179 *pechiati* 132 *pechiatmi* 130 *pechiat* 132 итд. Примере: *pochietek* 3 *pochieufsi* 156 *pochiela* 156 *pochiet* треба читати: *počietek*, *počieti*, *počievši*;

δ) *chy*: *dokonchyaiu* 122 V₃ *pechyat* 129 XIII.

б) За *č*, али у Пергошићеву изговору несумњиво — *č*: α) — *chi*: *hochiu* 151 XLII *hochie* 56 LII₃ 59 61 63 68 итд. *nechie* 212 *hochieta* 170 LXVIII₃ *machiahe* 22₆ *plachia* 199 V₃ *plachiu* 193 LXXXVI₃ *plachium* 199 V₃ *plachiati* 88 *plachiaju* 169 *laštiunoochia* 218 37 XXVIII 74 LXXIII₁ 86 LXXXIX₁ *laštiunochiu* 181 LXXVI₃ *potrebochie* 162 LVII₃ *dachie* (daće) *daachie* 125 IX₃ (bis) *teskóchie* 184 LXXX₃ *plemenitochie* 13 *buduchie* 151V_n XLII₃ 167 LX 180 LXXVI₁ *buduchium* 209 XXII₅ *obechianie* 158 LII *obiechie* (3 л. јед.) 158 LII *obechia* 181 LXXVI₇ *ghybaiuchie* 160 LV *ghybaiuchium* 88 XCV *vechie* 65 LXI₂ итд. *mochium* 61 LIX₆ 83 *mochium* 63 76 *nošechiu* 148 *nošechie* 87 *czuetuchie* 89 *ve'likochie* 132 *odmyechiu* 130 *odliechie* 110 *premechiu* 201 итд.

β) *ch*: *hochu* 80 98 118 175 *hoche* 75 117 217 *hochemo* 87 126 *neeche* 49 *machahе* 217 *šplachuie* (*isplačuje*) 38 86 *šplachenya* 44 *šplacheni* 80 *šplachanie* 86 *placheno* 94 *v plachani* 116 (dvoju) *plachu* 106 *lastiunócha* 37 74 86 *laštiunoche* 36 71 94 167 218 *potrebocha* 60 LVIII *potrebochu* 15 60 106 130 *potreboche* 67 *dache* (ген. од. им. *daća*) *teskoche* 29 *plemenitoche* 13 *buduche* 36 37 55 73 188 *buduchega* 35 *buuduchemu* 56 LIII₄ *buducha* 167 *obechanie* 158 LII по *obechani* 213 *obecha* 212 *obiechu* 108 *ghybaiucha* 7 88 90 *ghibaiuchu* 29 94 *ghybaiuche* 29 *ghibaiuche* 65 LXI₂ итд.

γ) *chy*: *potrebochyu* 153 *nepchya* (*nepča*) 106 CXXIII₃;

δ) *cch*: *kracchim* 196 II₅ *gybaiucchegha* 11 I₂. Има и: *picchiati* 105 CXXII; затим: *Occha* = оса 27 XVII.

г) За *šč*: α) — *sch*: *ioſche* 100 128 132 170 180 *yſchie* (= *išče*) 172 LXX₂ *iſchie* 180 *miſochia* 162 LVII₇ *miſochie* 172 *ſelichie* (*selišče*) 180 *ſelichia* 180 *ſelichiah* 180 *šprauſcha* 123 *dopuſchia* 103 104 171 179 *dopuſchia* 124 163 *odpuſchia* 66 *prepuſchia* 143 200 *nazuеſhieno* 164 165 *puſchie* 117;

β) *ſchy*: *prepuſchyaiu* (*pepuščajy*) 104 *nazuеſchyaiu* (*naveščajy*) 83;

γ) *sch*: *ioſche* 38 48 49 50 51 54 55 57 58 итд. *iſche* 89 *zayſche* 51 *zayſchu* 52 *yſchu* 75 *miſochia* 5 *miſochu* 5 8 25 26 30 53 77 *z miſochie* 126 *šprauſche* 23 *šprauſcha* 23 *šprauſcha* 122 *špranifſch* (ген. мн.) 122 *dopuſcha* 50 72 166 225 *dopuſcheniaa* 63 69 *odpuſchenie* 30 XX₂ *puſchaiu* 104 *prepuſchauaiu* 201 *nazuiechati* 188 *nazuеſcheno* 85 *nazuieſcha* 108 *puſche* 116 *na puſchu* 72.

V

Подаци о Пергошићеву пореклу

§ 182. Кадлец у своме уводу (стр. XXVII—XXXV) говори детаљно о сачуваним примерцима Пергошићева превода. Али једну ствар Кадлец није изнео. — На последњој страни примерка Пергошићева превода који се чува у Универзитетској библиотеци у Будимпешти написао је Ст. Млиарић ово:

„О Ivanišu Pergošiću.

Spisatelj i prevoditelj ove knjige bi Međumurac, ter kako se iz predgovora vidi, Nedelišćan. Protestant mogal je biti, što se od onoga vremena sumlji — a iz mnogih mēst pobožnost prevoditelja, bi ga Katolikom svedočila. Svakako biše svetski, ni aldovnik; što se iz prostog podpisanja vidi — a nit ono barem vrēme, od popov tulika pravd znanost nadjati se ima. Nekoja izrečjenja kano „kotero“ (: koje medjutim i u Medjimurju najprvo dojde :) i „prežegnal“ pag. 93 (: kade Kitonić, čija bi ova knjiga popravljajuć napisa „blagoslovi!“ :) — itd. ovakova rekoh izrečjenja sumljiti bi dala, da prevoditelj bi Korušec — Onoga opet izrečjenja, kano „pernja, peruš, fortel“, itd. mogla bi nas u verovanje napeljati, da on Magjar bi — obodvoje se naj bolje raztumači vzemši ga za Medjimurca. — To neka bude dost! Pisano dana 9^a Veljače 837 po St. Mlinariću¹⁾ Zagrebačke Biskupie Žakan. (: Ove knjige polovicu, i Syrenu Mora adrianskega celu ispisah :)“.

Иако ова белешка, у ствари, ништа не доказује у питању о пореклу Ивана Пергошића, ипак се Кадлецу мора замерити што је није изнео. Он, Кадлец, у своме предговору (стр. II) вели: „Језик, којим је писан (тј. Пергошићев превод), веома је занимљив и пружа преглед не само књижевног језика Међумурја и горње Славоније у XVI столећу, већ и преглед народног језика“. Јасно је да је Кадлец просто прихватио мишљење Млиарићево, — по коме је Пергошић родом Међумурац. И друго, за мене је јасно да је и Поливкино мишљење зависно од Кадлечева.

1) Стјепан Млиарић се родио у Прелогу, у Међумурју. Учио је у Загребу, Бечу и Пешти. Год. 1843 био је капелан у Бистрици, 1850 катехета у Вараждину, после је био каноник у Заводу св. Јеронима у Риму. Кад се вратио из Рима, био је жупник у Дубрави (у беловарској жупанији). Умро је 1849.